

UNIVERZITA KARLOVA

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

**Českožidovské hnutí a reakce české společnosti v letech
1918–1938**

**Czech-Jewish Movement and the Reaction of the Czech
Society 1918–1938**

Diplomová práce

Vedoucí práce:

PhDr. Lena Arava-Novotná, Th.D.

Autorka:

Bc. Kristýna Ibllová

Praha 2021

Poděkování

Děkuji vedoucí své diplomové práce, PhDr. Leně Aravě-Novotné, Th.D., za veškeré rady, připomínky a podněty, které byly velkým přínosem při realizaci této práce a uvedení do dané problematiky.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou magisterskou práci s názvem *Českožidovské hnutí a reakce české společnosti v letech 1918–1938* napsala samostatně a že veškerá použitá literatura s prameny je řádně ocitovaná.

V Praze dne 30. 7. 2021

Kristýna Ibllová

Anotace

Diplomová práce *Českožidovské hnutí a reakce české společnosti v letech 1918–1938* se zaměřuje na vývoj identity českožidovského hnutí a zejména na její utváření v období první československé republiky včetně vymezení se hnutí vůči dvěma proudům – antisemitismu a sionismu, které identitu hnutí a její asimilační proces v nově vzniklém státu ohrožovaly. Diplomová práce navíc představuje osobnost jednoho z nejvýznamnějších představitelů českožidovského hnutí té doby, duchovního vůdce Jindřicha Kohna, jeho postoj k asimilaci a reflexi antisemitismu a sionistického hnutí.

Klíčová slova:

Židé, českožidovské hnutí, asimilace, identita, antisemitismus, sionismus, Jindřich Kohn, první Československá republika, Rakousko-Uhersko, židovská menšina

Annotation

The thesis *Czech-Jewish Movement and the Reaction of the Czech Society during the Years 1918–1938* focuses on the development of the identity of the Czech-Jewish movement, and especially on its development during the First Czechoslovak Republic. It includes its reaction to antisemitism and Zionism that were threatening its ideas and its process of assimilation into the newly founded state. The thesis also introduces Jindřich Kohn – the most important representative of this movement during the interwar period – and examines his attitude to assimilation and his reflection on antisemitism and Zionist movement.

Keywords:

Jews, Czech-Jewish movement, assimilation, identity, anti-Semitism, Zionism, Jindřich Kohn, First Czechoslovak Republic, Austria-Hungary, Jewish minority

Obsah

OBSAH.....	5
SEZNAM ZKRATEK.....	7
ÚVOD.....	8
1. NÁSTIN VÝVOJE ČESKOŽIDOVSKÉHO Hnutí OD JEHO POČÁTKU PO VZNIK ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY.....	11
1.1 ČESKO-ŽIDOVSKÉ SBLIŽOVÁNÍ	13
1.2 VZNIK ČESKOŽIDOVSKÉHO Hnutí A JEHO VÝVOJ DO VZNIKU PRVNÍ ČSR.....	16
1.2.1 První vývojová fáze – ve jménu českého národního hnutí.....	18
1.2.2. Druhá vývojová fáze – od národních k humanitním ideálům	23
1.2.3. Třetí vývojová fáze – v duchu první Československé republiky	28
1.3. KALENDÁŘ ČESKO-ŽIDOVSKÝ.....	29
1.4. ČINNOST ČESKOŽIDOVSKÉHO Hnutí V OBDOBÍ PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY	33
2. ČESKOŽIDOVSKÉ Hnutí UVNITŘ ČESKOSLOVENSKÉHO STÁTU V LETECH 1918–1938.....	34
2.1. IDENTITA ČESKOŽIDOVSKÉHO Hnutí.....	35
2.1.1. Asimilace s židovstvím nebo bez židovství.....	36
2.1.2. Etika asimilačního hnutí.....	41
2.1.3. konfesí nebo bez konfese.....	43
2.1.4. Identita ČŽH a třicátá léta	45
2.2. ČESKOŽIDOVSKÉ Hnutí A ANTISEMITISMUS NA ÚZEMÍ PRVNÍ ČSR	49
2.2.1. Poválečný antisemitismus a politická reprezentace ČSR.....	50
2.2.2. Postoj ČŽH k antisemitismu na území ČSR.....	56
2.3. ČESKOŽIDOVSKÉ A SIONISTICKÉ Hnutí NA ÚZEMÍ ČSR.....	60
2.3.1. Názorový spor českožidovského a sionistického hnutí	63
3. JINDŘICH KOHN (1874 – 1935).....	68
3.1. ŽIVOT A DÍLO.....	68
3.2. POJETÍ ASIMILACE.....	76

3.2.1. Asimilace a její sociologické pojetí.....	76
3.2.2. Asimilace individuální a kolektivní.....	78
3.2.3. Asimilace k českému národu.....	79
3.2.4. Asimilace jako nepřetržitý vývoj člověka	81
3.3. REFLEXE ANTISEMITISMU	82
3.4. REFLEXE SIONISMU.....	88
ZÁVĚR.....	94
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	97
ABSTRAKT	102
ABSTRACT	103

Seznam zkratek

aj.	a jiné
apod.	a podobně
Dr.	doktor
JUC	doktor práv
např.	například
pol.	polovina
t. d.	tak dále
tj.	to je
tzv.	tak zvaný

ČSR	Československá republika
ČŽH	českožidovské hnutí
ČŽL	Českožidovské listy
KČŽ	Kalendář česko-židovský
NJČŽ	Národní jednota českožidovská
NRŽ	Národní rada židovská
SČAŽ	Spolek českých akademiků židů
PJČŽ	Politická jednota českožidovská
ŽNO	Židovská náboženská obec

Úvod

Tématu židovské menšiny za první československé republiky jsem se věnovala již ve své bakalářské práci *Židé ve světle českého tisku první ČSR (1918–1938)*. Tímto obdobím se zabývám i v této diplomové práci, ve které jsem se zaměřila na jeden proud v rámci židovské menšiny na území Čech, a to proud asimilační, který byl zastoupen českožidovským hnutím. Vedle sionistického hnutí bylo jednou z reakcí na emancipaci židovské menšiny. Českožidovské hnutí podporovalo a spoluutvářelo české národní vědomí, které se začalo formovat v průběhu 19. století, a posléze se spoluúčastnilo na vzniku první Československé republiky, vůči které zastávalo vždy loajální postoj. Českožidovské hnutí mě při zpracování bakalářské práce zaujalo a rozhodla jsem mu věnovat v dalším pokračování svého studia.

Téma českožidovského hnutí zpracovávají některé historiografické monografie zabývající se historií Židů na našem území, které seznamují čtenáře s existencí tohoto hnutí a jeho historickým kontextem, neexistují však ucelenější práce, které by se zaměřovaly na utváření identity, její vývoj a společenský postoj uvnitř českožidovského hnutí. Dle mého názoru je, obecně v historiografii, více věnována pozornost vzniku národních hnutí a jeho příčinám. A to jak v souvislosti se vznikem jednotlivých národních států či v historickém kontextu české většinové společnosti, tak i v rámci židovské menšiny. Existence českožidovského asimilačního hnutí je sice historicky reflektována, není ale věnována větší pozornost jeho myšlenkovému obsahu a jednotlivým představitelům hnutí. Přitom českožidovské hnutí tvořilo dlouhou dobu jednu z nejdůležitějších součástí českého národního a společenského života.

Co se týká členění, práce je rozdělena do tří kapitol. První kapitola se zaměřuje na dobu, kdy českožidovské hnutí vzniklo a etablovalo se. Jedná se o období od druhé poloviny 19. století do vzniku první ČSR. Obsahem kapitoly jsou první snahy o českožidovské sblížení a posléze samotný vznik českožidovského hnutí a jeho vývojové fáze. Vedle toho se kapitola věnuje také vzniku a činnosti jednoho z nejdůležitějších českožidovských periodik *Kalendáře česko-židovského*.

Druhá kapitola pojednává o působení českožidovského hnutí uvnitř nově vzniklého československého státu. První podkapitola se zaměřuje na vztah hnutí k první ČSR a dílčí otázky týkající se identity hnutí. Jednalo se např. o otázku asimilace, zda se mělo jít cestou úplné asimilace či se mělo jednat o asimilaci ve smyslu syntézy češství a židovství. Mezi další otázky patřila otázka konfese, která spočívala v tom, zda si uchovat konfesní příslušnost či nikoliv. Důležitým mezníkem při utváření identity v první Československé republice byla třicátá léta, která byla spojena s politicko-společenským ovzduším v tehdejší Německu s nástupem Adolfa Hitlera k moci a měla vliv i na židovskou menšinu v první ČSR. Důležitou součástí druhé kapitoly je postoj českožidovského hnutí k dvěma nejdůležitějším proudům, které utváření identity a proces asimilace Čechožidů ohrožovaly. Tím byl tehdejší antisemitismus, který se na území ČSR objevil krátce po skončení první světové války, a druhý proud byl zastoupen národním židovským hnutím, sionismem. Tyto dva proudy, ač jeden vycházel z postoje většinové společnosti a druhý působil v rámci židovské menšiny, představovaly pro ČŽH elementy, které ovlivňovaly přijetí Čechožidů většinovou společností. To, jak se vůči těmto proudům představitelé ČŽH vymezovali, je obsahem posledních dvou podkapitol druhé kapitoly.

Poslední, třetí kapitola se věnuje jedné z nejdůležitější a nejvýznamnějších osobností českožidovského hnutí v období první republiky a tou je osobnost Jindřicha Kohna. Kapitola představuje důležité mezníky a vlivy Kohnova života a jeho bohatou publikační činnost a šíří jeho zájmu. V následujících podkapitolách se zabývám jeho osobitým pojetím asimilace a reflexí antisemitismu a sionismu.

Aby práce působila uceleně, jednotlivé kapitoly jsou provázány stěžejními tématy, jimiž jsou identita a asimilace českožidovského hnutí, antisemitismus a sionistické hnutí.

Při zpracovávání tématu jsem vycházela z literatury, která je uvedena na konci práce. Opírala jsem se o sekundární literaturu, která v sobě zahrnuje historiografické monografie a články zpracovávající dílčí témata týkající se českožidovského hnutí od doby jeho vzniku a během první republiky. V rámci sekundární literatury jsem nejvíce čerpala z prací historičky doc. PhDr. Blanky Soukupové, CSc. a PhDr. Heleny Krejčové, které se zabývají českožidovskou asimilací a identitou od druhé poloviny 19. století a v letech 1918–1938, a to především v rámci první a druhé

kapitoly této práce. Zejména historické práce docentky Soukupové, která ke své činnosti využívá archivního materiálu, jsou velmi přínosné a fundované. Při zpracování třetí kapitoly, tedy podkapitoly, která se zabývá životem a dílem Jindřicha Kohna, jsem se opírala o starší publikované články filozofa a sociologa Josefa Vyskočila, který se od konce 50. let minulého století věnoval myšlenkovému odkazu Jindřicha Kohna. Pro zpracování Kohnova života není žádné ucelenější literatury, jen fragmenty, které poskytují povrchní seznámení s Kohnovým životem.

Vedle sekundární literatury jsem jako hlavní zdrojový materiál používala primární literaturu – prameny, do kterých jsem zařadila monografie představitelů českožidovského hnutí a dobová periodika. Stejně jako ve své předchozí, bakalářské práci jsem i v tomto textu pracovala s dobovými periodiky, která jsou ve své původní podobě bohatým zdrojem informací. Vycházet z dobových zdrojů je dle mého názoru pro historickou práci, pokud to téma dovoluje, zásadní. Práce s periodiky byla velmi časově náročná tím spíše, že jsem nedohledávala konkrétní události zasazené do určité doby či data, jak tomu bylo při psaní bakalářské práce, ale hledala jsem články převážně podle tématu, tj. týkající se identity a postoje českožidovského hnutí. Pro práci s periodiky jsem využila fondy Národní knihovny a knihovny Židovského muzea. Citace primární literatury jsou v textu pro větší přehlednost uvedeny v jiném fontu.

Cílem práce je seznámit čtenáře s myšlenkovým vývojem hnutí při utváření jeho identity v národní české společnosti. Můj zájem se soustředí na možnost či nemožnost asimilace uvnitř české společnosti, kterou zastávali představitelé českožidovského hnutí, a schopnost většinové společnosti přijmout židovský asimilační proud.

1. Nástin vývoje českožidovského hnutí od jeho počátku po vznik Československé republiky

Pro české země, které byly pod nadvládou Rakouského císařství, bylo 19. století stoletím, kdy docházelo ke změně společenského vědomí. V důsledku josefinské centralizace byly omezeny vnější znaky české státnosti a politické působení bylo v rukou úzké vládnoucí vrstvy. „Cílem reformního úsilí Josefa II. bylo vybudovat z nesourodého mocnářství centralizovaný stát s moderní průmyslovou a ekonomickou základnou. Aby toho dosáhl, musel odstranit překážky hospodářského růstu, zvláště středověká společenská privilegia šlechty, církve, měst, cechů apod., eliminovat tak vzájemně soupeřící tradiční centra moci a soustředit jurisdikci a správu všech vrstev obyvatelstva do rukou fungující státní byrokracie.“¹ V důsledku neexistence české politiky vzniká národněobrozená myšlenka², kterou uchopuje česká intelektuální elita a zaměřuje se na kulturní, jazykovou a historiografickou tvorbu, jejímž pilířem se stává český jazyk. Ten pro představitele národního obrození nepředstavuje pouze aspekt vyjadřovací, ale je nositelem myšlení, jímž se může projevit mentalita českého národa. „Podstatou úsilí o povznesení češtiny, ať již to vlastenci verbalizovali či nikoliv, byla emancipace specificky kulturní, tj. především literární tvorby. Učit se cizímu jazyku znamenalo přijmout jeho pojmosloví, jeho způsob myšlení. ... Mladý Jungmann si to s povzdechem uvědomoval, když komentoval Palackého postřeh, že z nových českých knih vane německý duch: „My jsme po německy vychovaní, kdo nás po česku myslet naučil?“³ Formování novodobého českého národa s cílem emancipovat se vůči Rakouské monarchii vyvrcholilo v 2. pol. 19. století. a od té doby se česká národní společnost dotvářela

¹ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 2001, s. 111.

² České národní obrození byl proces, kdy se formoval moderní český národ, který probíhal současně s transformací stavovského státu v občanskou společnost. Národní obrození probíhalo od poslední třetiny 18. století do poloviny 19. století a k jeho vyvrcholení došlo mezi lety 1830 – 1848.

³ HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence*. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 204.

pod vlivem liberalismu a nacionalismu – dvou myšlenkových a politických proudů, které v tehdejší době zaujímaly významné místo v utváření společenských a politických změn tehdejší Evropy. Raní stoupenci české národní identity se zprvu vymezovali vůči vládnoucím, německy mluvícím elitám habsburské monarchie, ne vůči německému národu jako celku. Vůči těm, kteří užívali německého jazyka na území Čech, nezaujímali vlastenci negativní postoj *a priori*. Protiněmecké stereotypy se formovaly v průběhu národního obrození a v negativní postoj vyvrcholily v druhé polovině 19. století, kdy se již jednalo o střet dvou národních identit a „Němec“ nabyl národního významu.⁴

Vydání *Únorové ústavy* v roce 1861 na národní i regionální úrovni zavedlo parlamentní systém, který umožnil vznik bezpočtu politických a vlasteneckých spolků. Politické a společenské změny v průběhu 19. století měly vliv i na židovskou menšinu žijící na území českých zemí. Pro tuto menšinu byl významným mezníkem rok 1867, ve kterém byla vydána *Prosincová ústava*, která zajišťovala rovnost všem občanům, tedy i židovské menšině. Emancipace židovského obyvatelstva byla dovršena státní mocí. Přinesla s sebou i rozpad tradičních kulturních hodnot a s tím i hledání nové identity mezi dvěma národy – německým a českým. Postavení Židů⁵ žijících na českém území nebylo v té době snadné. Na jedné straně stál státní aparát, který jim dal svobodu a zrovnoprávnil je se zbytkem společnosti, na druhé straně žili na území, kde se utvářela česká národní společnost, která se snažila emancipovat od stávající státní moci. „Byly to přece národy habsburské monarchie, které „bojovaly za osvětlení a svobodu“ a které roku 1867 docílily zrovnoprávnění židovských obyvatel. V důsledku toho, a protože společenské ambice Židů směřovaly stejně jako jejich politická loajalita ke státu – v přímém rozporu s národem -, byli Židé z Čech, mírně řečeno, dokonale zmateni.“⁶ Většina Židů zůstala loajální k vládnoucí moci a přiklonila se k německému národu, kultuře a jazyku. Německý jazyk plnil funkci

⁴ HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence*. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 247-248.

⁵ Ve své práci budu slovo Žid psát s velkým počátečním písmenem jakožto příslušník etnika. V některých citovaných pasáží z primární literatury, tzn. pramenů, je užíváno malého počátečního písmena jakožto příslušník židovského náboženství. Pro zachování autentičnosti pramenného textu, ponechávám v tomto případě psaní malého počátečního písmena ve slově žid.

⁶ KIEVAL, Hillel J. *Formování českého židovstva: národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870–1918*. Praha: Paseka, 2011, s. 52.

univerzálního a úředního jazyka v mnohonárodnostní říši, jehož prosazení bylo důsledkem Josefských reforem. Druhým proudem uvnitř židovské menšiny byl proud asimilační⁷, z kterého povstalo českožidovské hnutí. „Právě oni stáli u zrodu několika generací intenzivních společenských změn v židovské populaci v Čechách a s nimi spojených proměn vnímání sebe sama u mnoha Židů v Čechách.“⁸

1.1 Česko-židovské sblížení

Myšlenka česko-židovského sblížení byla zažehnuta ve 40. letech 19. století na půdě Vídeňské univerzity. „V roce 1843 se na Vídeňské univerzitě utvořil přátelský kruh studentů z Prahy, mediků a právníků, Čechů a německy mluvících Židů, kteří ve vlasteneckých debatách pojali myšlenku programově působit pro sblížení slovanství a židovství. Na Vídeňské univerzitě studoval stále větší počet Židů z Čech a rozhodně je k novým myšlenkám podněcovalo i svobodnější ovzduší kosmopolitního vídeňského světa.“⁹ Významným představitelem myšlenky česko-židovského sblížení byl národní obrozenec Václav Bolemír Nebeský (1818–1882)¹⁰, který zastával liberální myšlenky a byl pro emancipaci národů. Svou otevřeností a podporou židovského obyvatelstva se obracel k Čechům: „Slovan by pomocí tohoto čilého, činného, duchaplného národu znamenitě získal; jen považme, co dali Němcům výtečných mužů v umění, ve vědách a básnictví, nám pak ničeho; a jaké síly zde přicházejí nazmar!“¹¹ Mezi společníky V. B. Nebeského

⁷ Asimilace je přizpůsobení menšiny většinové společnosti přijetím jazyka a kultury, aby odlišnosti menšiny nebránily společenskému uplatnění. Může dojít k úplnému splynutí s většinovou společností.

⁸ KIEVAL, Hillel J. *Formování českého židovstva: národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870–1918*. Praha: Paseka, 2011, s. 39.

⁹ DEMETZ, Peter. *Dějště: Čechy: eseje*. Praha: Paseka, 2008, s. 143.

¹⁰ V. B. Nebeský byl českým obrozeneckým básníkem, literárním historikem, publicistou a překladatelem. Patřil k významným osobnostem druhé generace národního obrození.

¹¹ ILLOVÝ, Rudolf. Václav Bolemír Nebeský, průkopník sblížení česko-židovského. In: *Kalendář česko-židovský*, Praha: Spolek českých akademiků židů, roč. 55, 1935–1936, s. 67.

v propagaci česko-židovského sblížení patřil David Kuh (1818–1879)¹² a Siegfried Kapper (1821–1879). Ti společně v tehdejší době německo-židovském a českém tisku rozvinuli diskuzi o začlenění Židů do slovanského, míněno českého, národa.

Siegfried Kapper byl na přelomu 30. a 40. let 19. století spolu se svými literárními kolegy, mezi které patřil např. Moritz Hartmann (1821–1872)¹³, Alfred Meissner (1821–1885)¹⁴, Isidor Heller (1816–1879)¹⁵, členem spolku *Mladá Čechie*. Židovští literáti pocházející z Čech a píšící německy usilovali o emancipaci Židů a zapojení do českého vlasteneckého života. Představitelé spolku pohlíželi na češství spíše ve smyslu územního patriotismu, nežli národnostně ve smyslu jazykovém. Z toho důvodu byla jejich práce inspirována také oslavovanými tématy a osobnostmi české historie v duchu romantismu, jako např. Janem Husem nebo Janem Žižkou.¹⁶ S. Kapper k česko-židovskému sblížení významným způsobem přispěl svazkem básní *České listy* vydaným v roce 1846. Jeho sbírka básní má kulturně-historický význam, neboť jako první Žid v Čechách psal českou lyriku. Jeho básně byly pojaty jako monology mladého Žida ptajícího se po svém určení. Nejdůležitější částí sbírky byla svým obsahem báseň *Synům kmene mého v Čechách*, v které se Kapper zabýval emancipací a rovnoprávností Židů. Jeho sbírka básní narazila na tvrdou kritiku jednoho z nejvýznamnějších českých obrozenců Karla Havlíčka Borovského (1821–1856)¹⁷. Kritika Borovského se týkala nejen hlediska literárního, ale především národnostního. Borovský nevěřil, že by čeští Židé mohli patřit k českému národu, neboť jde o kmenovou příslušnost: „Ačkoli v německé literatuře Israelité již hodný

¹² David Kuh byl pražský německý novinář, liberální politik a básník. Vydával a redigoval deník *Tagesbote aus*, ve kterém prosazoval zájmy českých Němců.

¹³ Moritz Hartmann byl básník a žurnalista. Studoval medicínu a filozofii na pražské a vídeňské univerzitě. Patřil mezi německy píšící spisovatele.

¹⁴ Alfred Meissner byl rakouský básník, vnuk osvícenského spisovatele Augusta Gottlieba Meissnera. Spolu s Moritzem Hartmannem byl hlavním představitelem liberální školy německé poezie v Čechách.

¹⁵ Isidor Heller byl žurnalista, autor prózy a poezie.

¹⁶ KREJČOVÁ, Helena. Siegfried Kapper Symbol česko-židovského hnutí. In: *Židovská ročenka 5751*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1990–1991, s. 86.

¹⁷ K. H. Borovský byl český novinář, spisovatel, básník a politik. Bývá považován za zakladatele české žurnalistiky a literární kritiky. Patřil k druhé generaci národních buditelů.

pluk tvoří, a zvláště jaksi žurnalistiku opanovali (zdá se nám, že více na škodu, než ve prospěch německého národu): u nás přece teprve Kaprovi prvnému napadlo připojiti se ku korauhvi české. ...Co se však druhé části myšlenky p. Nebeského a nyní i Kapra týče, totiž, že se Židé v Čechách bydlící k národu našemu počítají, za Čechy pokládají; nemůžeme ji jinak nazvati než nepravou a velice mylnou. Neboť při Israelitech se nesmí jenom ohled bráti na víru a náboženství, snad tak, jako by Čechové co do víry i katolíci i protestanti i mosaité i snad mohamedáni býti mohli: nýbrž hlavně také na původ a národnost. A jak tu mohau Israelité k českému národu náležeti, když jsou původu semitického? ... Nesmí se tedy říci, že Židé v Čechách neb na Moravě bydlící jsou Čechové náboženství mosaického, nýbrž považovati je musíme za národ zvláštní semitický, který jen nahodile u nás bydlí, a někdy naší řeči rozumí neb ji umí. ... A že nelze zároveň míti dvě vlasti, dva své národy a dvěma pánům sloužiti, toť bohda dokazovati nemusíme. Pročež musí, kdo chce být Čechem, přestati být Židem.“¹⁸ Ohledně osoby K. H. Borovského se vedou diskuze, zda byl svým postojem antisemita. Historička Helena Krejčová se domnívá, že Borovský vyjádřil, že asimilace v Čechách nebyla možná z důvodu tehdejšího společenského kontextu, kdy český národ, který se v té době sám obrozoval a utvářel svou identitu, nebyl schopen přijmout jiný než český prvek. Oproti zemím v západní Evropě, které nepovažovaly asimilaci Židů za něco, co by ohrožovalo jejich národnost, neboť národy západní Evropy byly již silně konstituované.¹⁹

Pod vlivem těchto okolností spolek ukončil svou činnost a dále své myšlenky nerozvíjel, avšak nabyl povahy tradice, na kterou se později navázalo. Přesto Kapper dále podporoval český národ na úrovni společensko-politické. „Po Říjnovém diplomu²⁰ roku 1860, kdy se český národ začal aktivizovat i politicky, postavil se Kapper jednoznačně na českou stranu. Ve volbách do zákonodárných sborů volil české poslance a sám byl zvolen do městského zastupitelstva v Mladé Boleslavi a od

¹⁸ „České listy od Sigfrída Kapper“, *Česká včela*, 6. listopadu 1846.

¹⁹ KREJČOVÁ, Helena. Siegfried Kapper Symbol českožidovského hnutí. In: *Židovská ročenka 5751*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1990–1991, s. 87.

²⁰ *Říjnový diplom* byl vydán císařem Františkem Josefem roku 1860 po pádu Bachova absolutismu jako příslib ústavního vývoje habsburské monarchie. Přiznával zákonodárnou moc jak říšské radě, tak jednotlivým zemským sněmům.

roku 1864 zasedal dokonce v městské radě.²¹ Navzdory ukončené činnosti spolku je Kapper považován za původce českožidovského hnutí. První českožidovská organizace *Spolek českých akademiků židů* se k odkazu Kappera přihlásila ještě za jeho života. Roku 1920 se spolek přejmenoval na *Akademický spolek „Kapper“*.

Siegfried Kapper byl osobností, která spojila všechny tři aspekty, které utvářely kulturu v tehdejších Čechách – český, německý a židovský.

1.2 Vznik českožidovského hnutí a jeho vývoj do vzniku první ČSR

V roce 1876 se konala ustavující valná hromada první českožidovské organizace *Spolku českých akademiků židů*²². Nově vzniklý nepolitický spolek, který se přihlásil k odkazu S. Kappera, měl za cíl bojovat proti německé orientaci Židů na území Čech. „Spolek měl budít a pěstovat české národní vědomí a cítění mezi židy, kteří se zrodili v českých krajích a žili v českém prostředí.“²³ Zakládajícími členy *Spolku českých akademiků židů*²⁴ byli česky hovořící židovští studenti na Karlo-Ferdinandově univerzitě²⁵. Ti se nejprve scházeli z důvodu společného zájmu prosazovat kulturní cíle českého národního hnutí a později pocítili potřebu vytvořit platformu, na které by mohli o svých zájmech hovořit na vyšší úrovni. „Právě oni stáli u zrodu několika generací intenzivních společenských změn v židovské populaci v Čechách a s nimi spojených proměn vnímání sebe sama u mnoha Židů z Čech.“²⁶

²¹ KREJČOVÁ, Helena. Siegfried Kapper Symbol českožidovského hnutí. In: *Židovská ročenka 5751*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1990–1991, s. 88.

²² *Dějiny českožidovského hnutí*. Praha: nákladem Svazu Čechů-židů v Československé republice, 1932, s. 7.

²³ *Dějiny českožidovského hnutí*. Praha: nákladem Svazu Čechů-židů v Československé republice, 1932, s. 7.

²⁴ Dále SČAŽ.

²⁵ Roku 1882 došlo k rozdělení univerzity na českou a německou v důsledku rostoucího napětí mezi Čechy a Němci.

²⁶ KIEVAL, Hillel J. *Formování českého židovstva. Národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870–1918*. Praha: Paseka, 2011, s. 39.

Studenti židovského vyznání, kteří studovali na českých vysokých školách byli nejdůležitější složkou spolku. Byli to „činní členové“, kteří o činnosti spolku rozhodovali.²⁷ Druhou členskou kategorií byli členové tzv. přispívající, kteří svými příspěvky projevovali své sympatie k českožidovskému hnutí.

Mimoto se činnost spolku ubírala i směrem sociálním a na podporu nemajetných činných členů spolku, aby mohli dosáhnout akademických titulů. Finanční podporu pro tyto účely spolek získával konáním spolkových plesů či vědeckých přednášek na území Čech.²⁸ „Základními kameny organizovaného českožidovského hnutí tedy byly zpočátku kulturní patriotismus, sociální a psychologická soudržnost a finanční podpora.“²⁹

Prvním předsedou spolku se stal Leopold Katz (1854–1927)³⁰. Mezi zakládajícími členy najdeme i významné osobnosti z řad politiků, právníků, žurnalistů či obchodníků. Mezi významné zakládající členy patřil např. August Stein (1854–1937)³¹, Adolf Stránský (1855–1931)³², který se spolu s Alfrédem Meissnerem (1871–1950)³³ později stal ministrem československé vlády. Dále Bohumil Bondy

²⁷ KREJČOVÁ, Helena. Výbory Spolku českých akademiků židů a Akademického spolku „Kapper“. In: *Paginae Historiae*, č. 7, Praha: Národní archiv, 1999, s. 46.

²⁸ Stanovy spolku českých akademiků-židův v Praze. In: *Kalendář česko-židovský*, roč. 1, 1881–1882, Praha: Spolek českých akademiků židů, s. 133.

²⁹ KIEVAL, Hillel J. *Formování českého židovstva. Národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870–1918*. Praha: Paseka, 2011, s. 46.

³⁰ Leopold Katz byl úspěšný advokát, mecenáš umění a podporovatel *České akademie věd a umění*, sběratel umění a nálezce „Jistebnického kancionálu“ – sbírky duchovních písní a českého liturgického chorálu z 20. let 15. století.

³¹ Augustin Stein byl žurnalista a překladatel. Byl jedním ze zakladatelů *Židovského muzea v Praze*. Působil na pražském magistrátě a byl ve vedení odboru, který byl pověřen řízením asanace Josefova. Za první republiky se stal předsedou pražské židovské obce.

³² Adolf Stránský byl novinář, advokát a politik; zakladatel *Lidových novin*. V letech 1918–1920 byl poslancem Revolučního národního shromáždění. Od roku 1918 ministrem obchodu ve vládě Karla Kramáře. Roku 1920 se stal senátorem v Národním shromáždění republiky Československé.

³³ Alfréd Meissner byl politik československých vlád. Poslancem Národního shromáždění za *Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou*. Za první světové války se podílel

(1832–1907)³⁴, hlavní mecenáš českožidovského hnutí³⁵, a Jakub Scharf (1857–1922)³⁶, který roku 1883 založil spolek *Or Tomid* a zasloužil se o rozšíření českožidovského hnutí založením organizace *Národní jednota českožidovská* roku 1893.

SČAŽ tvořil jakýsi organizační základ, na kterém se mohli rozvíjet myšlenky a působení ČŽH, jenž se začal rozvíjet o další organizace. Vývoj ČŽH lze rozdělit do tří vývojových etap.³⁷ V následujících podkapitolách nastíním myšlenkovou orientaci ČŽH v jednotlivých fázích.

1.2.1 První vývojová fáze – ve jménu českého národního hnutí

V první fázi, která trvala od samotného vzniku SČAŽ zhruba do přelomu 19. a 20. století, se program českožidovského hnutí orientoval na agitační činnost, která souvisela s podporou českého národního hnutí, šířením českého jazyka a kultury a úsilím o překonání důsledků germanizace Židů. „Zakladatelé a první příslušníci spolku si uvědomovali a sami na sobě poznali, že právě užívání němčiny je největší překážkou nedorozumění s okolní společností, že Židé působí jako dvojnásob cizí živel – nejen jako židé, ale i jako jazykově německé obyvatelstvo – a že z toho plyne

na protirakouském odboji. V roce 1918 připravil prozatímní ústavu jako člen Národního výboru a podílel se na přípravě československé ústavy z roku 1920 a volebních zákonů. V letech 1929–1934 byl ministrem spravedlnosti a v letech 1934–1935 ministrem sociální péče. Okupaci prožil v Terezíně. Po roce 1945 vystupoval proti spolupráci sociální demokracie a KSČ.

³⁴ Bohumil Bondy byl politik a podnikatel. Na konci 19. století byl poslancem Českého zemského sněmu. Patřil ke staročeské *Národní straně*. Organizačně a finančně se podílel na vzniku Uměleckoprůmyslového muzea v Praze. Zabýval se také bádáním o židovských dějinách – napsal knihu *K historii Židů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 906–1620*.

³⁵ Dále ČŽH.

³⁶ Jakub Scharf byl politik a právník, na přelomu 19. a 20. století byl poslancem Českého zemského sněmu. Politicky se orientoval na mladočeskou stranu.

³⁷ KREJČOVÁ, Helena. Výbory Spolku českých akademiků židů a Akademického spolku „Kapper“. In: *Paginae Historiae*, č. 7, Praha: Národní archiv, 1999, s. 47.

neschopnost komunikace, a to nejen verbální, a konečně i nemožnost lepšího sebeuplatnění v české společnosti.“³⁸

Cílem ČŽH bylo připojit Židy k českému národu a šířit českožidovskou myšlenku mezi Židy na území Čech. Prostřednictvím česky tištěných publikací a periodik vydávaných ČŽH byla židovská společnost seznamována s českou kulturou. Do oblastí Čech, které byly germanizovány, byly posílány tzv. „kočovné knihovny“.³⁹ Jednalo se především o venkovské oblasti a maloměsta, z nichž také většina představitelů ČŽH pocházela. „Politické jádro českožidovských kulturních aktivit tak sice sídlilo v Praze, nicméně mízu celému hnutí poskytovaly venkovské oblasti a právě k nim se snahy hnutí také častokrát upínaly.“⁴⁰

V průběhu první fáze dochází k růstu vlivu a rozšiřování organizační struktury hnutí. „Zpočátku byl růst hnutí pomalý, ale zvláště v 90. letech dosáhli čeští židé značných úspěchů. Vznikaly další českožidovské organizace a rozvíjela se tak organizační struktura hnutí, které se rozšířilo nejen územně, ale zasahovalo čím dál tím hlouběji do života židovské společnosti.“⁴¹

V tomto období SČAŽ začal vydávat svůj tiskový orgán *Kalendář českožidovský*⁴² (1881) a vznikla výše zmíněná organizace *Národní jednota českožidovská*⁴³. Důvodem vzniku této přidružené organizace bylo rozrůstání činnosti a zájemců ČŽH, na kterou SČAŽ nestačil. Nehledě na to, že rozhodující slovo ve SČAŽ měli studenti a činnost, kterou chtěli českožidé rozvíjet, přesahovala rámec stanov spolku.⁴⁴ „Aby vznikla mezi židy v českých oblastech i znalost české literatury, byly zřízeny zvláštní kočovné knihovny s knihami českých spisovatelů.

³⁸ KREJČOVÁ, Helena. Kalendář českožidovský 1881–1938. In: *Židovská ročenka 5750*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989–1990, s. 128.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ KIEVAL, Hillel J. *Formování českého židovstva. Národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870–1918*. Praha: Paseka, 2011, s. 41.

⁴¹ KREJČOVÁ, Helena. Českožidovská asimilace. In: *Židovská Praha. Glosy k dějinám a kultuře: Průvodce památkami*. Praha: TV Spektrum, 1991, s. 113.

⁴² Dále KČŽ.

⁴³ Dále NJČŽ.

⁴⁴ KREJČOVÁ, Helena. Českožidovská asimilace. In: *Židovská Praha. Glosy k dějinám a kultuře: Průvodce památkami*. Praha: TV Spektrum, 1991, s. 121.

Činnost Národní jednoty českožidovské byla provázena v tehdejší době neobyčejným úspěchem.⁴⁵ Dalším důvodem vzniku NJČŽ byl nárůst antisemitských nálad ve společnosti. O rok později začala tato organizace vydávat čtrnáctideník *Českožidovské listy* (1894), který měl „napomáhat integraci Židů do české společnosti, hájit ji proti útokům ze strany antisemitů a zasazovat se o „drobnou národní práci“.“⁴⁶ Stejně jako v případě *Kalendáře česko-židovského*, jak uvidíme níže, patřili mezi redaktory periodika Karel Fischer (1859–1906)⁴⁷, Viktor Teytz (nar. 1881–?) a Otakar Guth (1882–1943)⁴⁸. Tiskový orgán NJČŽ informoval o důležitých událostech a záležitostech týkajících se ČŽH – např. o problematice německého jazyka na školách a rozsáhle o antisemitismu. Oproti *KČŽ* se většina publikovaných článků týkala politických událostí. Periodikum mělo představovat prostředníka mezi Židy a Čechy a mělo položit základy pro spoluexistenci v oblasti politické, kulturní a ekonomické. Z toho důvodu byly od roku 1907 v periodiku přidány rubriky týkající se politiky a národní ekonomiky.⁴⁹

⁴⁵ *Dějiny českožidovského hnutí*. Praha: nákladem Svazu Čechů-židů v Československé republice, 1932, s. 8.

⁴⁶ ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé?: národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938*. Praha: Paseka, 2013, s. 122.

⁴⁷ Karel Fischer byl novinář a editor. Od roku 1894 byl prvním redaktorem *Českožidovských listů* a velké zásluhy si zjednal jako redaktor *Kalendáře česko-židovského*. Přispíval tzv. muškami do deníku *Hlas národa* a působil v časopise *Politik*. Podněcoval české autory k tvorbě s židovskými náměty (např. L. Stroupežnického, J. Vrchlického, J. Arbese, A. Jiráska nebo Z. Wintra).

⁴⁸ Otakar Guth byl publicista, prozaik a organizační pracovník ČŽH. Tématem jeho publicistické činnosti byly otázky antisemitismu, náboženské víry a kritika sionismu. Je autorem díla *Podstata židovství* (1923). Otakar Guth vystudoval právnickou fakultu a věnoval se advokacii. Svými úvahami, medailony a povídkami přispíval mimo jiné do periodik *Českožidovské listy*, *Rozvoj*, *Rozhledy* nebo *Čas*. Svým beletristickým dílem navázal na dílo V. Rakouse.

⁴⁹ VONDRÁŠKOVÁ, Iveta. The Czech-Jewish Assimilation Movement and Its Reflection of Czech National Traditions. In: *Judaica Bohemiae XXXVI.*, Praha: Židovské muzeum, 2001, s. 145–146.

Snaha ČŽH o šíření českého jazyka, která stála za vznikem tzv. „kočovných knihoven“, zakládáním periodik spolku v českém národním jazyce či seznamováním židovských občanů s českými autory, se rozšířila na oblast náboženskou. Vznikl, jak již bylo zmíněno výše, spolek *Or Tomid*, založený roku 1883 Jakubem Scharfem. Účelem spolku bylo prosadit český jazyk v synagogách jako jazyk bohoslužebný, ve správě náboženských obcí a školách, kde bylo také náboženství vyučováno v německém jazyce. Za tímto účelem vydal spolek překlad učebnice náboženství pro střední školy od Leopolda Breuera⁵⁰. Člen SČAŽ Moric Kraus (184–1903)⁵¹, který byl učitelem náboženství, přeložil židovské modlitby do češtiny⁵². Také August Stein, jeden z předních zakladatelů SČAŽ, přeložil do češtiny Machzor – židovské modlitby pro všední a sváteční dny.⁵³ České modlitební knížky a sbírky kázání se úspěšně šířily převážně na území středních, jižních a východních Čech. Oproti tomu Praha byla místem, kde *Or Tomid* čelil velkému odporu německy mluvících Židů. „Kdekoli to bylo možné, německá židovská honorace využívala svých pozic ve velkých židovských náboženských a společenských korporacích v Praze k boji proti česko-židovskému hnutí a bránila mu získat pozice v synagogách a dobročinných institucích.“⁵⁴ To nejspíše bylo dáno tím, že většina členů českožidovského hnutí pocházela z malých měst a venkova, a tím bylo dáno i působení ČŽH z hlediska geografického. Činnost ČŽH v první fázi zapustila kořeny zejména v maloměstech a na venkově. „Na venkově arciť stačí pokyn, daný zřízením spolku Or-tomid, někde třeba snad rada a jen v některých případech pomoc, a netřeba zajisté podotýkati, že výbor spolku Or-tomid všemožně radou a pomocí přispěje. Těžší ale je postavení naše v Praze. Zde je 9 velkých a asi 23 malých modliteben, mimo to jsou na Smíchově, v Karlíně a v Libni velké modlitebny, a na Vinohradech a

⁵⁰ BREUER, Leopold. *Nauka o náboženství mojžišském pro střední a měšťanské školy*, Praha: Nákladem Spolku českých akademiků-Židů, 1884.

⁵¹ Moric Kraus byl překladatel, učitel židovského náboženství. Oddaně propagoval český jazyk a kulturu. Působil jako duchovní a kazatel ve spolku *Or Tomid*.

⁵² KRAUS, Mořic. *České modlitby při veřejné bohoslužbě v synagoze spolku „Or-Tomid“ v Praze*. Praha: Nákladem vlastním, 1899.

⁵³ KREJČOVÁ, Helena. Českožidovská asimilace. In: *Židovská Praha. Glosy k dějinám a kultuře: Průvodce památkami*. Praha: TV Spektrum, 1991, s. 118.

⁵⁴ COHEN, Gary B. *Němci v Praze 1861–1914*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2000, s. 172.

v Bubnech modlitební společnosti. Ale nikde nevyhovuje se požadavkům zde naznačeným, nikde neužívá se při bohoslužbě vedle jazyka hebrejského též jazyka českého, všude panuje jen jazyk německý.⁵⁵

Představitelé této fáze hnutí se neobraceli jen k českému jazyku a jeho šíření, ale v duchu obrozeneckém se obraceli také k českým dějinám a jejich významným osobnostem. Považovali za nutné, aby duch českého národa pronikl do jejich života, neboť bez povědomí historie neexistuje žádný národ. Čechožidé se vztahovali k českým národním hrdinům, kterým byli Jan Hus, Jan Žižka, Jiří z Poděbrad nebo J. A. Komenský. Přijímali českou historii s jejími „národní ideály“. Převážně v 80. a 90. letech byly publikovány články v *KČŽ* nebo v *ČŽL* s národní dějinnou tematikou a oslavování velké postavy českých dějin. V pojmání českých dějin šli Čechožidé ještě dál a snažili se o spojení českých a židovských dějin. Výrazem toho byly chronologické tabulky, publikovány v *KČŽ* v letech 1882–1889, které vyjmenovávaly sled událostí v židovských a českých dějinách s daty židovského roku. Čechy a Židy měla podobnost jejich historie přiblížit. Oba národy zažily doby slávy i pádu a spolu je znovu ožívují. Čechožidé tedy přijali Čechy jako svou domovinu s její historií a národními ideály. Ovšem představitelé druhé fáze vývoje svým předchůdcům vyčítali, že jejich přístup k českým dějinám byl spíše povrchní a v zajetí zastaralých hesel.⁵⁶

Téhož roku, kdy vznikla NJČŽ, byla také ustavena první politická českožidovská organizace pod názvem *Politická jednota českožidovská*⁵⁷. Oproti SČAŽ a NJČŽ, které svou činnost rozvíjeli především orientací na kulturu a vzdělávání, byla PJČŽ, jak již nese ve svém názvu, politickým mluvčím českých Židů. Tuto potřebu politické organizace ČŽH stále více pociťovalo. Jedním z hlavních úkolů PJČŽ bylo zrušení německých židovských škol a prosazení škol

⁵⁵ KRAUS, J. S. Or-tomid. In: *Kalendář česko-židovský*, roč. 4, 1884–1885, Praha: Spolek českých akademiků židů, s. 109.

⁵⁶ VONDRÁŠKOVÁ, Iveta. The Czech-Jewish Assimilation Movement and Its Refraction of Czech National Traditions. In: *Judaica Bohemiae XXXVI*. Praha: Židovské muzeum, 2001, s. 154–155.

⁵⁷ Dále PJČŽ.

českých. Nešlo již o šíření českého jazyka, ale o úsilí, aby český vliv získal rozhodující roli na německožidovské školy a v rámci Náboženských obcí.⁵⁸ „Její zásluhou byly v Čechách zrušeny židovské konfesionální školy s vyučovací řečí německou, v nichž se děti židovských rodičů z českých krajů nikoliv snad přímo odnárodňovaly, ale připoutávaly k německé kultuře.“⁵⁹ Většina obcí přešla do rukou ČŽH, avšak ta nejdůležitější, pražská, zůstala pod vlivem německožidovským až do roku 1921.⁶⁰ „Kdekoli to bylo možné, německá židovská honorace využívala svých pozic ve velkých židovských náboženských a společenských korporacích v Praze k boji proti česko-židovskému hnutí a bránila mu získat pozice v synagogách a dobročinných institucích.“⁶¹

1.2.2. Druhá vývojová fáze – od národních k humanitním ideálům

Druhou etapu ČŽH lze ohraničit obdobím od přelomu století do 1. světové války. V tomto období dochází k tříbení názorů a štěpení uvnitř českožidovského hnutí. Toto období je nejsilněji ovlivněno bývalými představiteli SČAŽ Viktorem Vohryzkem (1864–1918)⁶², Edvardem Ledererem (1859–1944)⁶³ a Bohdanem

⁵⁸ KREJČOVÁ, Helena. Českožidovská asimilace. In: *Židovská Praha. Glosy k dějinám a kultuře: Průvodce památkami*. Praha: TV Spektrum, 1991, s. 121.

⁵⁹ *Dějiny českožidovského hnutí*. Praha: nákladem Svazu Čechů-židů v Československé republice, 1932, s. 9.

⁶⁰ KREJČOVÁ, Helena. Českožidovská asimilace. In: *Židovská Praha. Glosy k dějinám a kultuře: Průvodce památkami*. Praha: TV Spektrum, 1991, s. 121.

⁶¹ COHEN, Gary B. *Němci v Praze 1861–1914*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2000, s. 172.

⁶² Viktor Vohryzek byl lékař, spisovatel zabývající se etikou a sociologií, překladatel.

⁶³ Edvard Lederer, vydával též pod pseudonymem Leda, byl právník, spisovatel, dramatik. V letech 1919–1925 byl členem rady pro náboženské záležitosti při Ministerstvu školství a národní osvěty ČSR. Od roku 1942 byl vězněn v Terezíně, kde roku 1944 zemřel.

Klinebergerem (1859–1928)⁶⁴. Ti jsou považováni za přední myslitele českožidovské asimilace, kteří ovlivnili další generace Čechožidů. Česko-židovská otázka byla pro ně otázkou jazykové, kulturní a národní asimilace. Téma asimilace se stalo jedním z nejdůležitějších aspektů programu a představitelů myšlenkového proudu českožidovského hnutí, které se prohloubilo na začátku 20. století a svého vrcholu dosáhlo vznikem Československa. „Od počátku 20. století můžeme vysledovat posun v ideologickém programu českožidovství. Boj proti „němčení“ Židů v českých krajích sice pokračoval, tím hlavním protivníkem Čechožidů se – tak jako u ‚asimilantů‘ v jiných zemích – stali sionisté⁶⁵. I v druhém bodě došlo k radikální změně, a to zvláště se vznikem Československa.“⁶⁶

Jejich chápání češství se posunulo z roviny jazykové a vlastenecké do roviny obsahové – pojímali češství na úrovni duchovní a kulturní – ve smyslu existence českého národa. Mladé generaci Čechožidů, která se narodila asimilovaným rodičům, již nestačilo pouhé vlastenčení, ale orientovali se na hlubší otázky spojené s národem, se kterým se identifikovali. Roku 1895 vyšlo jedno z hlavních děl Tomáše Garrigua Masaryka (1850–1937) *Česká otázka*, v kterém se Masaryk dotýká tématu národně obrozeneckého úsilí a ve kterém předkládá svou filozofii dějin a metafyzický rozměr dějin. „Masaryk se této skepticky zformulované otázky chopil právě jako výzvy k politickému prosazení své filosofie dějin, ve kterém sice nemají místo vymyšlené mýty, ale historické události a směřování dějin mají svůj vyšší metafyzický smysl. Pro Masaryka to byly univerzální ‚ideály humanitní‘, na kterých měla být založena kontinuita českých dějin od husitství před Jednotu bratrskou až po Palackým zformulovanou ideu národního obrození. Smyslem české politiky tak podle Masaryka mělo být duchovní a mravní ‚probuzení‘ národa.“⁶⁷ T. G. Masaryk a jeho stoupenci položili základ moderního češství, který vznikl koncem 19. století

⁶⁴ Bohdan Klineberger byl právník. Věnoval se soudcovství a pak působil jako advokát. Byl členem výboru Masarykovy sociologické společnosti. Podílel se na tvorbě zákonů první ČSR.

⁶⁵ Sionismus vznikl v druhé polovině 19. století. Hlavním cílem jeho představitelů bylo přesídlení Židů do země izraelské a vybudování národního státu Židů.

⁶⁶ ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé?: národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938*. Praha: Paseka, 2013, s. 120.

⁶⁷ HVÍŽĎALA, Karel, PŘIBÁŇ, Jiří. *Hledání dějin. O české státnosti a identitě*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2018, s. 27.

v české společnosti. Došlo k přehodnocení tradičního národního myšlení a hodnot. Pod vlivem Masaryka mladá generace, zastupující druhou fázi vývoje ČŽH, přestala češství vnímat jen v pojetí jazykovém či národním, ale jako věc lidské duchovní a kulturní úrovně. Přešla z konceptu „národních ideálů“ k „humanitním ideálům“.

Dokladem toho bylo i štěpení uvnitř ČŽH, ke kterému došlo pod vlivem rostoucího antisemitismu na území Čech. Vlna moderního antisemitismu, která přišla na české území ze západní Evropy, se stala především nástrojem politických stran a hnutí. *Politická jednota českožidovská* byla politicky orientována mladočesky⁶⁸ a pro Čechožidy byly velkým zklamáním antisemitské projevy a protižidovské chování mladočechů, tak jako i jiných politiků a veřejných činitelů. Antisemitské výboje proti Židům byly spojeny s národnostním sporem Badenih jazykových nařízení⁶⁹, vydaných roku 1897, a s procesem Leopolda Hilsnera, tzv. hilsneriáda⁷⁰. Antisemitismus té doby se orientoval především na otázku národnostní, což mohlo brzdit či ohrozit proces českožidovské asimilace. „V Čechách tehdy antisemitismus již neměl rasové základy, byl pocíťován převážně národnostně, neboť mezi českým obyvatelstvem převládalo neopodstatněné, ještě ve 20. století tradované přesvědčení, že židé jsou nositeli a exponenty němectví.“⁷¹ Jak uvidíme v následující kapitole, sionismus a antisemitismus i po vzniku první ČSR byly faktory ve společnosti, které doprovázely vývoj ČŽH a hnutí bylo nuceno se vůči těmto faktorům vymezit a definovat si své místo v rámci většinové společnosti. To zapříčinilo, že velká část Čechožidů hledala novou orientaci na poli politickém. „V českém politickém milieu

⁶⁸ Členové *Národní strany svobodomyšlné*, která byla druhou významnou politickou stranou. Její program se vztahoval k národním a liberálním myšlenkám. Na přelomu 19. a 20. století zaujímala dominantní postavení na české politické půdě.

⁶⁹ Označení pro jazyková nařízení vydaná pro Čechy a Moravu, která novelizovala Stremayrova jazyková nařízení z roku 1880 a ponechala rovnoprávnost češtiny s němčinou nejen ve vnějším, ale i ve vnitřním úřadování. Spolu s tím vypukly protiněmecké a protižidovské bouře.

⁷⁰ Označení pro procesy s Židem Leopoldem Hilsnerem, který byl obviněn z rituální vraždy Anežky Hružové, devatenáctileté křesťanky. Hilsneriáda byla spojena s největšími projevy antisemitismu na českém území v 19. století.

⁷¹ KREJČOVÁ, Helena. Českožidovská asimilace. In: *Židovská Praha. Glosy k dějinám a kultuře: Průvodce památkami*. Praha: TV Spektrum, 1991, s. 121.

tak začaly působit rivalitní sociální zájmy, a to v míře dosud nepoznané, zájmy, které uvedly do života nové vzorce politické mentality: způsoby myšlení a chování.“⁷² Tu našli hlavně v politických stranách: Masarykova *Česká strana pokroková* (tzv. realisté), *Radiálně pokroková strana* Antonína Hajna a *Československá sociálně demokratická strana dělnická*.⁷³ Tato nová politická orientace s sebou roku 1907 přinesla vznik *Svazu českých pokrokových židů*, jehož tvůrcem byl Viktor Vohryzek. Spolu s Eduardem Ledererem, Bohdanem Klinebergerem, Maxem Ledererem (1875–1937)⁷⁴ a jinými vytvořil českožidovské hnutí, které stálo na myšlenkovém a filozofickém základě, a tím došlo k ideologickému štěpení uvnitř hnutí a vzniku významné tzv. druhé generace Čechožidů. „Poukázal jsem již, že hnutí propáslo vhodnou chvílí vývoje a že jsme byli nuceni hledati jej mimo ně. Nalezli jsem jej ponejvíce v realismu a pokrokářství, vedle toho i v socialismu a theoretickém anarchismu. Formulujeme-li dnes požadavky českožidovské dle programů těchto stran, pak děje se to vedle vnitřní naší potřeby i v pevném přesvědčení, že při přirozeném vývoji by hnutí rovněž tam dospěti musilo a že překlenujeme jen časovou mezeru neplodnosti.“⁷⁵ Představitelé druhé fáze vývoje ČŽH lze považovat za myšlenkový předěl mezi starší a mladší generací ČŽH, kteří myšlenku a podstatu začali uchopovat nejen národnostně, ale především humanisticky a tedy nadnárodně a svého vrcholu toho dosáhla třetí vývojová fáze ČŽH v čele s Jindřichem Kohnem (1874–1935). „Už jen tím, že oproti nacionalisticky orientované Politické jednotě českožidovské sepsali pokrovní Židé filozofická a literární díla, která nám mohou být dodnes svědectvím o tom nejlepším, co českožidovství přineslo české společnosti. Tento paradoxní rozpor, že hlavní

⁷² SOUKUPOVÁ, Blanka. Český antisemitismus jako dekulivace češství (1890-1938). In: *Studie k sociálním dějinám 11*. Praha: CLEO, pracoviště historické sociologie, 2004, s. 128–129.

⁷³ ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé?: národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938*. Praha: Paseka, 2013, s. 125.

⁷⁴ Max Lederer byl prozaik, publicista, divadelní pracovník a tvůrce židovské sociální povídky. Patřil mezi k předním propagátorům děl A. Jiráska, řadu jeho děl režíroval.

⁷⁵ Nové proudy v hnutí česko-židovském. *Českožidovské listy*, 15. října 1905.

ideologové a myslitelé Čechožidů stáli jakoby mimo hlavní proud českožidovského hnutí, charakterizuje i dobu meziválečnou.“⁷⁶

Orgánem *Svazu českých pokrokových židů* byl týdeník *Rozvoj*, který vznikl téhož roku. Jeho redakci zastával Viktor Vohryzek a pod jeho vedením vycházel do roku 1907. V tomto roce došlo ke spojení *Rozvoje* s *Českožidovskými listy* a novým redaktorem se stal Viktor Teytz. V letech 1916–1917 byla jeho činnost přerušena a znovu obnovena roku 1918 a byl vydáván až do roku 1938. Na stránkách periodika probíhaly diskuze týkající se českožidovské asimilace, české a židovské otázky. Ačkoli v rámci ČŽH došlo k názorovému štěpení, neznamenalo to naprostý rozkol mezi stoupenci jednotlivých směrů ČŽH. Na základě diskuzí, které vedli, se mohl díky dalšímu třibení názorů formulovat program hnutí na hodnotově vyšších základech.

Mimo jiné považují za podstatné alespoň poukázat na rozdílný prvek týkající se asimilace českých Židů oproti židovské asimilaci na území tehdejšího Německa a Rakouska. Ačkoli Čechožidé prosazovali integraci a asimilaci Židů do českého prostředí, zachovávali si etnickou židovskou identitu. Lišili se tím od svých kolegů v Německu⁷⁷ a Rakousku⁷⁸, kteří vnímali své židovství jako náboženské vyznání. Ti se definovali jako Němci či Rakušani izraelského vyznání, a snažili se obhájit své německví či rakušáctví, ve smyslu patriotismu, před novou vlnou antisemitismu. „Středostavovské hnutí naznačilo již velmi brzy po roce 1871, že se vítr začíná obracet. Už v polovině sedmdesátých let vystoupilo s platformou rabijátského antisemitismu...“⁷⁹ Českožidovské hnutí vzniklo v době, kdy židovská menšina Rakouska-Uherska prožívala euforii po zrovnoprávnění. Tato doba která byla pro židovské obyvatelstvo obdobím nadějným a jejich přiznání k židovství bylo tehdy jedinečné. V této souvislosti napsal Viktor Teytz: „Čím jest nám asimilantům

⁷⁶ ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé?: národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938*. Praha: Paseka, 2013, s. 129.

⁷⁷ V Německu roku 1893 vznikla organizace *Centralverein deutscher Staatsbürger jüdischen Glaubens* (Ústřední svaz německých občanů židovské víry).

⁷⁸ Roku 1886 vznikla organizace *Österreichisch-Israelitische Union* (Rakousko-israelská unie).

⁷⁹ ZMARZLIK, Hans-Günter. Antisemitismus v Německém císařství v letech 1871–1918. In: *Židovská menšina v dějinách*. Olomouc: Votobia, 1997, s. 235.

židovství? Dnes není u nás jistě nikoho, kdo by chtěl zjednodušovatí problém tvrzením, že židovství je nám příslušností k náboženské společnosti. A také bude asi již málo těch, kteří vidí summum assimilace v tom, aby se to na židu ani nepoznalo, že je žid. V tom směru mělo naše hnutí českožidovské vždy odchylný ráz. My jsme nikdy nevystupovali jako Čechové mojžíšského vyznání – jako židé v Německu -, my jsme sdružili češství s židovstvím již v názvu svého hnutí a dovedli názvu „český žid“ zjednatí dobrého zvuku.“⁸⁰

1.2.3. Třetí vývojová fáze – v duchu první Československé republiky

Poslední fází vývoje ČŽH bylo období první ČSR. Vznikem Československé republiky došlo ke změně stanov SČAŽ, kdy se jeho činnými členy mohli stát nejen příslušníci židovského vyznání, ale všichni studenti, kteří podporovali myšlenku asimilace.⁸¹ Spolek se také roku 1919 přejmenoval na *Akademický spolek „Kapper“*⁸². Představitelé ASK patřili k nejmladší generaci ČŽH, kteří se většinou narodili již asimilovaným rodičům.

V této době došlo také ke sloučení *Svaz českých pokrokových židů a Politické jednoty českožidovské* v roce 1920, které tím dalo vzniknout novému politickému ústředí českožidovských organizací *Svazu Čechů-Židů* v Československé republice, který prezentoval Čechožidy až do druhé světové války, a to jak ve veřejném tak v politickém životě. Členem se mohl stát každý český Žid, který podepsal prohlášení na přihlášce: „Prohlašuji, že jsem české národnosti, že v rodině i na veřejnosti, v soukromém styku i ve svém povolání žiji česky a že své děti česky vychovávám.“⁸³

⁸⁰ TEY TZ, Viktor. *Několik poznámek k otázce českožidovské*. Praha: nákladem Spolku českých akademiků židů, 1913, s. 14.

⁸¹ KREJČOVÁ, Helena. Výbory Spolku českých akademiků židů a Akademického spolku „Kapper“. In: *Paginae Historiae*, č. 7, Praha: Národní archiv, 1999, s. 49–50.

⁸² Dále ASK.

⁸³ *Svaz českožidovského hnutí*. Praha: Svaz Čechů-Židů v Československé republice, 1932, s. 16.

Duchovním představitelem této generace byl Jindřich Kohn (1874–1935), který patřil mezi přední ideology českožidovské asimilace. Dokladem toho je i dvousvazkové dílo s názvem *Asimilace a věky*, které bylo vydáno po smrti Jindřicha Kohna. Jedná se o soubor Kohnových prací, které uspořádal ASK. Této etapě ČŽH a jejímu hlavnímu představiteli se bude věnovat druhá a třetí kapitola této práce.

1.3. Kalendář česko-židovský

Významný počin pro šíření české národní kultury mezi židovské obyvatelstvo a českožidovských myšlenek představoval *Kalendář česko-židovský*⁸⁴, který byl jako tiskový orgán SČAŽ poprvé vydán v roce 1881. Toto českožidovské náboženské, kulturní a literární periodikum, revue, se aktivně podílelo na stavění mostů mezi českou a židovskou kulturou. „Z počátku [KČŽ] plnil propagačně uvědomovací úlohu v židovské společnosti, a spolu s tím propagačně seznamovací úlohu ve společnosti české, ale posléze se vyvinul do podoby představitele svébytné kulturní součásti české společnosti ve dvacátých a třicátých letech tohoto století. A právě tím se také naplňoval program a cíl první českožidovské organizace – Spolku českých akademiků židů.“⁸⁵

Prvním redaktorem periodika se stal August Stein, který se zasloužil o kalendářní charakter periodika, který přetrval zhruba do první světové války. Důležité místo zaujímal liturgická a kalendářní část, která byla psaná hebrejsky. Spolek zvolil formu *Kalendáře* i z toho důvodu, aby se k němu čtenář častěji vracel. Další částí kalendáře byla část beletristická, která obsahovala prózu židovských i nežidovských autorů, úvahy na českožidovská témata, jejichž předmětem byly zejména problémy antisemitismu, židovské asimilace či témata náboženská. *Kalendář* uzavírala část spolkových zpráv SČAŽ. Za redakce Augusta Steina začali do *KČŽ* přispívat i čeští autoři, kteří vyjadřovali sympatie k českožidovskému hnutí a

⁸⁴ Dále KČŽ.

⁸⁵ KREJČOVÁ, Helena. Kalendář českožidovský 1881–1938. In: *Židovská ročenka 5750*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989–1990, s. 128.

mezi něž v té době patřil Ladislav Stroupežnický (1850–1892)⁸⁶ a Jakub Arbes (1840–1914)⁸⁷.

Nejdéle činným redaktorem *KČŽ*, po dobu 22 let, byl Karel Fischer. Za své působení rozšířil část beletristickou a také přispěvatele mezi českými autory, z nichž nejvýznamnější byl Jaroslav Vrchlický (1853–1912)⁸⁸, který pro *Kalendář* napsal báseň „Bar-Kochba“. K. Fischer rozšířil okruh přispěvovatelů také o českožidovského autora Vojtěcha Rakouse (1862–1935)⁸⁹, který publikoval v *Kalendáři* rok co rok alespoň jednu povídku. Během redakce K. Fischera dorůstala mladší generace představitelů ČŽH, která začala v *Kalendáři* uveřejňovat své příspěvky. Mezi ně patřil např. Eduard Lederer, Viktor Vohryzek, Bohdan Klineberger, Viktor Teytz nebo Otakar Guth (1882–1943). Ta se snažila dát českožidovskému hnutí pevnou myšlenkovou platformu, která obsahovala myšlenky emancipace a asimilace. Prostor se rozšířil o úvahy sociologické, filozofické a historické. „...velkého prostoru se dostalo vědeckým a odborným článkům, věnovaným židovské a českožidovské problematice nazírané z různých aspektů: z hlediska historického, sociologického, právního, z hlediska školství, osvěty, medicíny, ekonomie i náboženství.“⁹⁰

Od roku 1907 redigoval *KČŽ* Viktor Teytz, za jehož působení se změnila struktura *Kalendáře*. Do popředí se dostala beletristická část, zatímco část rituální a kalendářní se spojila a přesunula se na konec knihy. Stejně jako předchozí redaktoři *KČŽ* i V. Teytz spolupracoval s nežidovskými autory. Za jeho působení to byl

⁸⁶ Ladislav Stroupežnický byl český spisovatel, dramatik a dramaturg Národního divadla.

⁸⁷ Jakub Arbes byl český spisovatel a novinář. Byl odpovědným redaktorem *Národních listů* a působil jako dramaturg Prozatímního divadla.

⁸⁸ Jaroslav Vrchlický vlastním jménem Emil Jakub Frida byl spisovatel, básník, dramatik a překladatel.

⁸⁹ Vojtěch Rakous vlastním jménem Adalbert Österreicher byl českožidovský spisovatel, kterého poprvé roku 1885 objevil redaktor časopisu *Čas* Jan Herben. Ten mu také vybral pseudonym Vojtěch Rakous. Mezi jeho nejznámější díla patří „Vojkovičtí a přespolní“ (1910) a „Modche a Rézi“ (1926).

⁹⁰ KREJČOVÁ, Helena. Kalendář českožidovský 1881-1938. In: *Židovská ročenka 5750*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989–1990, s. 130.

především Josef Svatopluk Machar (1864–1942)⁹¹, který pravidelně do *Kalendáře* přispíval. Mladší generace, která začala za redakce K. Fischera publikovat, se plně za Teytzova působení realizovala a byla rozšířena o další autory: Alfredem Fuchsem (1892–1941)⁹², Rudolfem Illovým (1881–1943)⁹³ a Jindřichem Kohnem.

KČŽ měl vzestupnou tendenci, kterou lze registrovat za redakce K. Fischera. „Kalendář si tak získával stále větší oblibu, rozšiřoval se okruh jeho předplatitelů a během doby se stal (vedle plesu Spolku českých akademiků židů) výdělečným podnikem.“⁹⁴ Tento trend se zpomalil v období první světové války. Válečné období přineslo omezení finančních zdrojů a mnoho autorů muselo odejít do války. Mimo jiné i redaktor V. Teytz. V tomto období *KČŽ* redakčně vedli Max Pleschner (1870–1932), Edvard Lederer a Alfred Fuchs.

Počátkem 20. let 20. století se pozice redaktora ujal Vítězslav Markus (1877–1942)⁹⁵, dramatik a publicista. Za jeho působení byly publikovány texty týkající se nejen českožidovské asimilace či emancipace, ale také názorových střetů se stoupenci sionismu. Vznik ČSR přinesl další otázky, které se dotýkaly identity ČŽH,

⁹¹ Josef Svatopluk Machar byl český básník, prozaik, publicista a politik. Byl představitelem kritického realismu. Navazoval na K. H. Borovského a J. Nerudu. Byl blízký s T. G. Masarykem a významným členem Realistické strany. V letech 1918–1919 zasedal v Revolučním národním shromáždění.

⁹² Alfred Fuchs byl českožidovský spisovatel, novinář a překladatel z německého jazyka. Studoval filozofii, práva a teologii na Karlově univerzitě. Roku 1921 přijal křest a stal se členem římskokatolické církve. Přijetí křtu vysvětlil v novele „Oltář a rotačka“. Přispíval do deníku *Tribuna* a do revue *Přítomnost*. Od roku 1925 byl šéfredaktorem deníku *Prager Tagblatt*. Kandidoval do Senátu za Křesťansko-sociální hnutí. V roce 1940 byl zatčen gestapem a deportován do koncentračního tábora Dachau, kde byl umučen.

⁹³ Rudolf Illový byl básník, publicista a překládal německou poezii a díla Heinricha Heineho. Jeho dílo bylo ovlivněno sympatiemi k dělnické třídě. Publikoval např. v časopise *Svět*, *Čas* a v letech 1901–1938 přispíval do *Práva lidu*.

⁹⁴ KREJČOVÁ, Helena. Kalendář českožidovský 1881–1938. In: *Židovská ročenka 5750*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989–1990, s. 130.

⁹⁵ Vítězslav Markus byl spisovatel, dramatik, divadelní teoretik a kritik, stoupencem kritického realismu. Byl blízkým přítelem J. Vrchlického.

ke kterým se vyjadřovali i přispěvatelé *KČŽ*. Jednalo se otázku konečného cíle hnutí: „... zda má dojít k syntéze češství a židovství, zda mají židé homogenně splynout s českým národem, zda idea asimilace spočívá na myšlence nacionalismu či internacionalismu, a jiné a jiné.“⁹⁶ Za jeho redakce začala být překládána a publikována díla německy píšících Židů z Čech, R. M. Rilkeho, M. Broda, i díla světových židovských autorů, např. I. Babela.

Poslední etapou *Kalendáře česko-židovského* byla redakce nejmladší generace českožidovského hnutí, Egona Hostovského a Hanuše Bonna. Stejně tak jako za V. Markuse i za jejich redakce stoupla kvalita *KČŽ*. Této generaci se podařilo „soustředit kolem sebe představitele své generace bez rozdílu národnosti.“⁹⁷ Čtenář se mohl seznámit s dílem Stefana Zweiga (1881–1942), Šoloma Alejchema (1859–1916) nebo Thomase Manna (1875–1955). V této době v *Kalendáři* publikovali též nejvýznamnější představitelé české poezie a prózy – František Hrubín, František Halas, Jiří Langer, Vladimír Neff, Josef Poláček.

Význam *KČŽ* byl nejenom pro českožidovské hnutí, ale i českou společnost obrovský – nevím, zda si to česká společnost plně uvědomovala. *Kalendář* byl nositelem myšlenek hnutí a v jeho redakci lze vysledovat otisky generačního vývoje ČŽH. „Význam KČ přesáhl hranice autarkie židovského písemnictví a zasloužil se o vzájemné poznání české a židovské kultury, inicioval řadu tvůrců k zájmu o židovský osud a ve svých důsledcích reprezentoval literárně kulturní snahy několika generací českožidovských spisovatelů a myslitelů.“⁹⁸

⁹⁶ KREJČOVÁ, Helena. Kalendář českožidovský 1881-1938. In: *Židovská ročenka 5750*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989–1990, s. 131.

⁹⁷ KREJČOVÁ, Helena. Kalendář českožidovský 1881–1938. In: *Židovská ročenka 5750*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989–1990, s. 131.

⁹⁸ MIKULÁŠEK, Alexej a kol. *Literatura s hvězdou Davidovou: slovníková příručka k dějinám česko-židovských a česko-židovsko-německých literárních vztahů 19. a 20. století*. Praha: Votobia, 1998, s. 410.

1.4. Činnost českožidovského hnutí v období první světové války

Po vypuknutí první světové války byla činnost českožidovského hnutí utlumena. Bylo to dáno tím, že téměř všichni spisovatelé, redaktoři a aktivisté hnutí byli povoláni do armády, a ti kteří zůstali, nemohli pod cenzurou rakouské vlády svobodně psát. Např. redakce týdeníku *Rozvoj* odmítla otisknout výzvy k upisování rakouské válečné půjčky. Tehdejší redaktor Viktor Vohryzek spolu s Bohdanem Klinebergerem byli za protirakouské názory internováni. Spolky českožidovského hnutí – *Svaz českých pokrokových židů*, *Národní jednota českožidovská* a *Politická jednota českožidovská* – na dobu války přerušily svou činnost a obnovily ji povětšinou koncem roku 1917 či roku následujícího.

Vztah mezi Čechy a Židy během válečného období byl dosti napjatý. „Mnoho národních vůdců, kteří byli již v minulosti k židovským úmyslům značně podezřívaví, nyní kypělo vzteky nad tím, co vnímali jako nespoutané nadšení německy hovořících Židů z válečného dění. Noviny začaly židovské obyvatele obviňovat z udávání českých vlastenců rakouským úřadům s postupem války a s tím, jak se umocňovala hmotná nouze, se osočování přesunulo na židovský černý trh.“⁹⁹ Tento postoj byl nanejvýše nespravedlivý, neboť mnozí představitelé se účastnili zahraničního i domácího odboje a podíleli se na vzniku Československé republiky. „Přes 600 českých židů vstoupilo do legií, mnozí byli členy Maffie.“¹⁰⁰ Roku 1935 byl založen *Kruh přátel československých legionářů židovského původu*.¹⁰¹

⁹⁹ KIEVAL, Hillel J. *Formování českého židovstva: národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870–1918*. Praha: Paseka, 2011, s. 243–244.

¹⁰⁰ KREJČOVÁ, Helena. Českožidovská asimilace. In: *Židovská Praha. Glosy k dějinám a kultuře: Průvodce památkami*. Praha: TV Spektrum, 1991, s. 128.

¹⁰¹ KŘEŠŤAN, J., BLODIGOVÁ, A., BUBENÍK, J. *Židovské spolky v českých zemích v letech 1918-1948*. Praha: Sefer, 2001, s. 109.

2. Českožidovské hnutí uvnitř československého státu v letech 1918–1938

Rozpad Rakouska-Uherska dal vzniknout novým státům ve střední Evropě. Nově vzniklé státy byly formovány jako národní, přesto že byly multietnické, kromě Maďarska a Rakouska, které byly etnicky homogenní, čímž došlo k opakování předválečného modelu.¹⁰² Vznik Československa představoval přechod od budování národního uvědomění a emancipace od monarchie k vytvoření československé státnosti. Obyvatelstvo ČSR tvořil většinový národ – československý – a významné menšiny – německá, maďarská, židovská. Národ hrál v rámci nově vzniklého státu stále důležitou roli, což dokládá i preambule československé ústavy z roku 1920, v které národ stojí na prvním místě a až následně se obrací k aspektu občana. „My, národ Československý, chtějící upevniti dokonalou jednotu národa, zavésti spravedlivé řády v republice, zajistiti pokojný rozvoj domoviny československé, prospěti obecnému blahu všech občanů tohoto státu a zabezpečiti požehnání svobody příštím pokolením... Přitom my, národ Československý, prohlašujeme, že chceme usilovati, aby tato ústava i všechny zákony naší země prováděny byly v duchu našich dějin stejně jako v duchu moderních zásad, obsažených v hesle sebeurčení; neboť chceme se přičleniti do společnosti národů jako člen vzdělaný, mírumilovný, demokratický a pokrokový.“¹⁰³ Postavením menšin v nově vzniklém národním, avšak multietnickém státě se zabývala šestá hlava Ústavy ČSR.¹⁰⁴ V Ústavě (§ 128) se odrážela Menšinová smlouva uzavřená na mírové konferenci v Paříži konané v roce 1919¹⁰⁵, která uznávala práva židovské menšiny. Avšak Ústava

¹⁰² KLÁPŠTĚ, Jan, ŠEDIVÝ, Ivan (eds). *Dějiny Česka*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2019, s. 216.

¹⁰³ SCHELLE, Karel, BEŇA, Jozef, TAUCHEN, Jaromír a kol. *Ústava a ústavní systém meziválečného Československa*. Ostrava: KEY Publishing, 2020, s. 537.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 551–552.

¹⁰⁵ Cílem konference bylo uzavření mírových smluv a nové uspořádání světa po skončení první světové války.

nevyjmenovávala, které skupiny jsou považovány za národnostní menšiny. „O Židech a židovské národnosti se zmiňují až komentované edice ústavní listiny. Židovská národnost v nich byla explicitně ‚povolena‘ a oddělena od jazyka.“¹⁰⁶ Jak uvádí Alfred Fuchs ve svém článku, nově vzniklý stát nemá žádných závazků vůči židovské menšině, neboť nebyla přijata klauzule o ochraně Židů. Tudíž ochrana Židů vycházela jen z ustanovení o menšinách dané v Ústavě. Vystává tím otázka, které paragrafy Ústavy se ve skutečnosti na Židy vztahovaly. „Vidíme, že problém židovský, totiž problém, čím židé vlastně jsou, zračí se zřetelně jak v ústavě, tak i v důvodové zprávě. Naše ústava nikde neuznává oficielně židovské národnosti, a aby se tomu vyhnula, užívá obratu o rasse, ač zajisté nestojí na teoriích plemenného materialismu, naproti tomu důvodová zpráva uznává podmíněčně národnost židovskou.“¹⁰⁷

2.1. Identita českožidovského hnutí

Identita jakožto sebezařazení českožidovského hnutí se stala otázkou naléhavější v souvislosti se společenskopolitickou změnou, ke které po skončení první světové války na území českých zemí došlo. Úkolem hnutí bylo ukotvit přítomnost v minulosti a stanovit nové vyhlídky do budoucnosti. „Českožidovské hnutí představuje takové ideální plynutí a splývání, řekl bych obrazně, že představuje dějinný přítok českého národa. A tento přítok má přirozeně svůj pramen v historii a svoje ústí v budoucnosti této země a naší vlasti.“¹⁰⁸ Loajalita ČŽH k nově vzniklému státu, i na základě pohledu české historiografie, je nezpochybnitelná. Svou loajalitu demonstrovali mimo jiné přihlášením se k československé národnosti, čímž upevňovali většinový národ ve státě.

¹⁰⁶ BOREK, David. Židovské strany v politickém systému Československa 1918–1938. In: *Moderní dějiny*, č. 11, Praha: Historický ústav, 2003, s. 76.

¹⁰⁷ FUCHS, Alfred. Židé a ochrana menšin. In: *Kalendář česko-židovský*, roč. 42, 1922–1923, Praha: Spolek českých akademiků-židů, s. 128.

¹⁰⁸ HUMBERGER, Jaroslav. O dějinách českožidovského hnutí. In: *Kalendář česko-židovský*, roč. 56, 1936–1937, Praha: Spolek českých akademiků-židů, s. 140.

Přestože se představitelé ČŽH přihlásili k většinovému národu, nebyla tím otázka židovská vyřešena. Alfred Fuchs definuje židovskou otázku jako „problém, jak odpomoci abnormálnímu poměru židů k národu, mezi nímž žijí. Kde není abnormálního poměru, není židovské otázky.“¹⁰⁹ Její řešení spatřovali v procesu asimilace – splynutí s okolím – v rámci nově vzniklého československého státu.

Nelze nepoukázat na to, že nejenom českožidovské hnutí hledalo a řešilo svou identitu a zamýšlelo se nad otázkou židovskou, ale i intelektuální elita z řad Čechů vedla rozsáhlou polemiku označovanou jako *Spor o smysl českých dějin*¹¹⁰ nad českou otázkou a českou identitou.

2.1.1. Asimilace s židovstvím nebo bez židovství

Vznikem Československé republiky došlo v jistém smyslu k dovršení úsilí českožidovského hnutí a naplnění jeho přání po existenci československého státu. „V Čechách odstranilo již před 30 lety českožidovské hnutí německé většiny ve třech obchodních komorách, v Č. Budějovicích, v Plzni, v Praze, pomohlo dobýti Josefova. V čtvrti pražské, zrušilo od r. 1893 postupně na 100 německo-židovských škol, počestilo úplně náboženské obce židovské v českých krajích, utvořilo samostatný Svaz českých nábož. obcí židovských, tedy hotové a úplné odloučení od 150letého němectví vnitřního atd.“¹¹¹.

V novém společenskopolitickém prostoru první československé republiky bylo úkolem hnutí definovat svůj postoj k většinové společnosti, neboť náplň činnosti

¹⁰⁹ FUCHS, Alfred. *O židovské otázce*. Praha: Nákladem Spolku českých akademiků židů, 1919, s. 6.

¹¹⁰ Tento názorový spor se odehrával přibližně mezi lety 1895–1938, jehož hlavními aktéry byly osobnosti české filozofie, např. T. G. Masaryk, Emanuel Rádl, a české historiografie, Josef Pekař, Zdeněk Nejedlý aj. Spor se odehrával mezi dvěma hlavními představiteli, kde na jedné straně stál T. G. Masaryk se svým idealisticko-teleologickým pojetím českých dějin a na straně druhé Pekařův empiricko-pozitivistický postoj. Podnětem sporu se stalo jedno z Masarykových hlavních děl *Česká otázka* vydané v roce 1895, ve kterém T. G. Masaryk prezentuje své stanovisko, že české národní hnutí se zakládá na myšlence humanity.

¹¹¹ „Veliký filosemita“, *Rozvoj*, 15. března 1919.

předešlé generace ČŽH– podpora českého národa, šíření českého národního vědomí a vytěsnění němčiny z české společnosti – již nebyla aktuální.

Čechožidé se cítili být součástí českého národa, kdy národ definovali kulturou, dějinami – osudem, jazykem a společnými zájmy. „Znovu si ověříte, jak českožidovské hnutí bylo těsně spjato s českým kulturním, duchovním, politickým i hospodářským světem, a tu všechno dění v dějinách českožidovského hnutí je třeba posuzovat jen s hlediska nejvyššího, t. j. národního.“¹¹² S českým národem začali představitelé ČŽH spojovat termín vlast jakožto místo narození a posledního odpočinku svých předků – v duchu judaistické tradice. Vlast představovala hodnotu, za kterou je každý člověk zodpovědný, každý vůči ní má povinnosti a v mezním případě je ochoten se pro ni obětovat. A s pojmem vlast spojovali pojem domov, který měl představovat místo, kde mají všichni stejná práva i povinnosti a kde se může člověk cítit bezpečně.¹¹³ Tudíž jako jedinou možnost vývoje Židů viděli představitelé ČŽH v asimilaci. „Nová doba postavila speciálně nás, t. zv. české židy, před nové problémy. Doposud jsme tvrdili o sobě, že jsme Čechy židovského vyznání, že považujeme splynutí židů národnostně s prostředím nejen za možné, ale i nutné a přirozené. Naše organizace byly vlastně českými spolky menšinovými pro potírání němectví u židů v českém národě žijících. Toho nám nebude bohdá již třeba, poněvadž nové poměry přinutí židy, kteří zde chtějí zůstat, k nové, české orientaci, jedině možné to východisko pro dosažení naprosté občanské rovnoprávnosti.“¹¹⁴ Asimilace s českým národem měla napomoci k odstranění cizího elementu ve vnímání ze strany většinové společnosti. „My pokrokoví židé, hlásáme assimilaci židovstva s českým národem, v jehož středu žijeme a nechceme zde považováni býti za cizince a vetřelce a nechceme, aby lid nás a naše děti posílal do Palestiny.“¹¹⁵

¹¹² HUMBERGER, Jaroslav. O dějinách českožidovského hnutí. In: *Kalendář česko-židovský*, roč. 56, 1936–1937, Praha: Spolek českých akademiků-židů, s. 141.

¹¹³ SOUKUPOVÁ, Blanka. Češi-židé. K identitě českožidovského hnutí. 1918–1926. In: *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*. Praha: Židovské muzeum, 2003, s. 52–56.

¹¹⁴ „Naše budoucnost!“, *Rozvoj*, 18. ledna 1919, s. 3.

¹¹⁵ „Proti sionismu“, *Rozvoj*, 15. března 1919, s. 5.

Jakým směrem povedou českožidovské aktivity, se stalo vnitřím sporem ČŽH v první letech ČSR. Jedno křídlo ČŽH bylo zastoupeno stoupenci radikální asimilace, kteří chtěli potlačit židovské elementy v procesu asimilace a bezvýhradně splynout s českým prostředím.¹¹⁶ „Myslím, že musíme si býti plně vědomi naší úplné asimilace a že proto naše češství se nesmí nijak lišit od češství ostatního národa. Popírám, že musí v nás zbýti též něco z povahy židovské – opak je pravdou, že nemá zbýti z povahy židovské ničeho, totiž žádné duševní charakteristické známky.“¹¹⁷ Toto křídlo bylo zastoupeno představiteli redakce časopisu *Rozhled*. Druhé křídlo bylo prezentováno převážně bývalými členy *Svazu českých pokrokových židů*, mezi nimi Edvard Lederer, Jindřich Kohn, Otakar Guth v čele s Viktorem Vohryzkem, kteří usilovali o spojení židovství a češství. „Souhlasím úplně s přítelem Ledou, že naše češství musí míti židovskou barvu a že jen takové může národu jako celku býti žádoucí a prospěšno.“¹¹⁸ V důsledku ideologického sporu přestalo křídlo zastávající syntézu češství a židovství do časopisu *Rozhled* přispívat a publikovalo své články převážně v časopise *Rozvoj*. V rámci této práce se bude upírat pozornost na ideologii tohoto křídla, jehož postoj zastávala většina představitelů ČŽH. Dokladem toho může být i ukončená činnost týdeníku *Rozhled* roku 1920.

Asimilaci pojímali jako přirozené kolektivní řešení pro české Židy a své židovství jako doplňující složku češství. Šlo jim o sloučení menšinové identity s identitou většinovou a prostřednictvím asimilace vytvořit pevné vazby k českému národu. Zastávali názor, že češství a židovství spolu tvoří harmonické identity.¹¹⁹ Židovství mělo doplnit češství. Čechožidé měli jako Češi rozvíjet vlastní národ a jako Židé zlepšovat charakter lidstva a sladit svou národnost (československou) s rodovostí (židovstvím), a tím dojít k dokonalosti. „Jako žijící tvor jsem složkou národa, v němž jsem se narodil, v němž žiji a jehož jsem částí; jako člen národa

¹¹⁶ ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé?: národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938*. Praha: Paseka, 2013, s. 149–150.

¹¹⁷ Weiner, Oldřich. K našemu češství. *Rozhled*, 13. listopadu 1918, s. 5.

¹¹⁸ „Dr. V. Na obranu pravdy“. *Rozhled*, 6. listopadu 1918, s. 5.

¹¹⁹ SOUKUPOVÁ, Blanka. Češi-židé: židovství, češství a českoslovenství po vzniku Československé republiky. K identitě a mentalitě asimilující se menšiny. In: *Studie k sociálním dějinám*. Opava: Slezské zemské muzeum, 2002, s. 187.

jsem částicí lidského celku, žijícího na tomto světě ve vzájemné závislosti všech jeho složek. Má národní příslušnost ovládaná vědomím sounáležitosti k lidskému celku je dotmelována v plné lidství mou rodovostí židovskou. ...Náš úkol je trojí: jako členové národa spolu usilujeme o jeho rozvoj; jako členové světově rozptýleného rodu židovského pracujeme na dotváření naší lidsky světové charakternosti, jsouce si při tom vědomi své rodové původnosti; jako členové rodu a národa musíme spěti k harmonickému spojení naší rodovosti a národnosti v dokonalost v lidskosti.“¹²⁰

Podporu v uchopování asimilace jako syntézy, při které nemá docházet k popření židovství našli představitelé ČŽH u jednoho z předních českých filozofů Emanuela Rádla (1873–1942)¹²¹, který se zabýval sociální a národnostní otázkou a účastnil se polemiky již zmíněného *Sporu o smysl českých dějin*. V *Rozhledu* publikoval článek, ve kterém vyjadřuje sympatie jak sionistickému hnutí, tak i asimilačním snahám ČŽH. V souvislosti s asimilací se kriticky staví ke stanovisku výše zmíněného proudu, který zastával potlačení židovského aspektu v procesu asimilace, jenž by se tím vydal směrem k ochuzení. „Assimilanti se dávají másti nepřijatelnými a odsouzení hodnými teoriemi o rozplynutí židů v češtví. Nelze dosti ostře protestovati se stanoviska svobody individuálních přesvědčení proti těmto mechanistickým a násilnickým sklonům. Dávajíce se jimi sváděti,

¹²⁰ TOHN, Zdeněk. Německo s perspektivy česko-židovské. In: *Kalendář česko-židovský*, roč. 53, 1933–1934, Praha: Spolek českých akademiků–židů, s. 106–107.

¹²¹ Emanuel Rádl byl český filozof. Studoval na přírodovědecké fakultě matematiku a biologii. Od roku 1903 docent a od roku 1919 profesor na pražské filozofické fakultě. Později přednášel přírodní filozofii a dějiny věd na přírodovědecké fakultě. V roce 1909 vydal jednu z nejvýznamnějších českých vědeckých knih *Dějiny vývojových teorií v biologii 19. století*. V souladu s odkazem T. G. Masaryka je etické jádro myšlení E. Rádla zaměřeno nábožensky. Novověká věda přinesla krizi moderního člověka a řešitelná je pouze návratem k antickému a středověkému ideálu mimosvětského bytí. Pravdu nelze podle Rádla objektivně dokázat, neboť spočívá v duchovním napětí mezi lidskou odpovědností a transcendentnem. Poznanou pravdou se člověk dostává do shody s mravním řádem. V Rádlově myšlení zaujímá své místo otázka soužití a vztahů Čechů a Němců. Na toto téma vydal svou práci *Válka Čechů s Němci*, která nebyla v českém prostředí vlídně přijata. Mezi jeho další významná díla patří např. *Moderní věda* (1926), *Dějiny filosofie* (1932–1933) nebo *Útěcha z filosofie* (1942).

assimilanti upadají v nivellisační tendence, popírající svobodu vůle, nahražující individualismus kosmopolitismem, upírající náboženství tvůrčí moc, smazávající rassovost a zamazávají tradici, vůbec zaměňují rovnost před zákonem potlačováním rázovosti tělesné i duševní.“¹²²

Jak bylo v tomto oddíle nastíněno asimilace měla probíhat v duchu syntézy češství a židovství. Židovský aspekt měl být v procesu asimilace zachován. Otázkou je, co židovství pro představitele ČŽH znamenalo. Ačkoli slovo židovství je často skloňováno, nepředkládají Čechožidé jasný a definitivní význam. „Hledat smysl židovství – není to jako hledat kámen mudrců? ... Ptejme se na př., jaký je smysl češství.“¹²³ Aspekt židovství je cosi neuchopitelného, nedefinovatelného, blízká součást jedincova. Pro Fuchse má židovství psychologický rozměr. „Psychologicky je v nás židovství jistě stále méně, ač nechceme jeho psychologickou existenci popírat.“¹²⁴ Otakar Guth spojuje židovství s náboženstvím. „Podstata židovství je v jeho náboženství. ... Podstata židovství není tedy v prvcích rasových, národních, kulturních, tradičních, hospodářských a společenských. V tom může být více nebo méně židovství, ale netkví v tom jeho podstata.“¹²⁵ Židovství dává mu rozměr univerzální a všelidský, který vychází z učení proroků. „Podstata židovství je v učení proroků. Zde není již úzkého nacionalismu a sevřených hranic prostorových. Židovství proroků – největší byl Jeremiáš – je všelidské, všeobjímající a vesmírné. Židovství proroků je univerzální a světové.“¹²⁶ Jak uvidíme následně ve třetí kapitole, která se zaměřuje na nejvýznamnější osobnost ČŽH Jindřicha Kohna a mimo jiné na jeho pojetí asimilace, univerzální a všelidský aspekt židovství u Gutha a Kohna si je velice blízký.

¹²² Dr. Em. Rádl. České židovství. *Rozhled*, 13. prosince 1918, s. 4.

¹²³ GUTH, Otakar. *Podstata židovství a jiné úvahy*. Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1925, s. 9.

¹²⁴ FUCHS, Alfred. *O židovské otázce*. Praha: Nákladem Spolku českých akademiků židů, 1919, s. 4.

¹²⁵ GUTH, Otakar. *Podstata židovství a jiné úvahy*. Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1925, s. 16.

¹²⁶ Tamtéž, s. 21.

Představitelé ČŽH přišli s požadavkem řešení asimilace na poli vědeckém, k němuž je zapotřebí vlastní metodologie, který by dal vzniknout asimilační filozofii, jejímž předmětem by byl historický a sociologický fenomén. „Máme-li mysliti o assimilaci vědecky, znamená to potřebu uspořádati svoje myšlení logicky a metodicky účelně. V takovém uspořádání záleží vlastně všechna vědeckost. To znamená dále, že assimilaci bude nutno studovat a sice odborně studovat, že vedle *preludii*, k asimilační filosofii bude snad nutno psáti studie k asimilační filosofii a sociologii assimilace. Použil jsem již prve výrazu ‚assimilační filosofie‘. Označuje tak dnes souhrn myšlení o assimilaci. Je to, jak známo, dr. Jindřich Kohn, jenž tomuto jménu i věci razí u nás cestu. Tato t. zv. filosofie assimilace je produktem myšlení o určitém konkrétním a jedinečném problému historickém a sociologickém, o otázce židovské.“¹²⁷ Dokladem toho je také snaha aktivního rázu, jež měla dát vzniknout vědeckému institutu, který by se věnoval židovské otázce. „Účelem semináře bude naváděti své členy k samostatnému soudu a vědeckému bádání na poli židovské otázky. ... Setká-li se snaha naše s porozuměním, dali bychom českému národu vědecký ústav trvalé ceny.“¹²⁸

2.1.2. Etika asimilačního hnutí

Čechožidé v rámci asimilačního procesu reflektovali jeho etický rozměr v kontextu asimilačních snah Židů ve středoevropském a východním prostředí. „O středoevropském a nikoliv západoevropském židu zde jednám proto, jelikož žid anglický, francouzský a italský jinak rostl, jinak se vyvíjel, než-li žid středoevropský, který by mohl být také označen jako žid z oblasti německé kultury.“¹²⁹ Východního Žida, který pocházel z prostředí Podkarpatské Rusi a východního Slovenska, považovali za kulturně a hospodářsky slabšího, za někoho,

¹²⁷ STEIN, Evžen. Assimilace jako pojem a termín filosofie dějin. *Kalendář česko-židovský*, roč. 44, 1924–1925, s. 42–43.

¹²⁸ Vědecký seminář pro theoretická řešení židovské otázky při Spolku českých akademiků-židů. *Rozvoj*, 10. ledna 1919, s. 5.

¹²⁹ LEDERER, Edvard. Předmluva k nenapsané knize. In: *Kalendář česko-židovský*, roč. 41, 1921-1922, Praha: Spolek českých akademiků-židů, s. 36.

kdo nevyhnutelně podlehne vlivu střeoevropského Žida. „Budeme-li tedy o židovi naší republiky jednat, nesmíme pustit z očí dvoje jeho rozvrstvení, na žida střeoevropského a východního. Střeoevropský žid nás v první řadě zajímá jednak proto, že naše českožidovské hnutí je tímto typem representováno, jednak proto, že východní typ podlehne postupem času vlivem střeoevropského žida jako typu kulturně a hospodářsky vyššího.“¹³⁰ V rámci tohoto rozvrstvení se Čechožidé identifikovali s kulturní oblastí německou a i v procesu asimilace za svůj vzor považovali českožidovští asimilanti židovské asimilanty v německém národě. Jejich asimilaci považovali Čechožidé za vysoce úspěšnou. Podle Čechožidů bylo u židovských asimilantů v německém národě dosaženo ztotožnění domova a vlasti a na tomto úspěchu chtěli představitelé ČŽH potvrdit své stanovisko asimilace jako přirozeného jevu.¹³¹

Kriticky se židovští asimilanti v českých zemích stavěli právě k výše zmíněným východním Židům, zejména k Židům maďarským, jejichž proces asimilace odmítali. Asimilaci maďarských Židů, ale také Židů rakouských a polských, považovali za nemorální. Tím vyvstala další otázka, a to otázka morálnosti a nemorálnosti asimilace. Čechožidé odmítali nemorální asimilaci, která se podle nich zrodila v ovzduší německorakouského liberalismu. Oproti tomu na českém území šlo o asimilaci vědomou, která se sebevědomě hlásila k židovskému původu, což byl znak morálnosti asimilace. „V Čechách jsou však poměry zcela jiné. U nás není asimilace ve smyslu ‚liberálním‘, nýbrž vědomé hnutí, jehož ethické sebevědomí neskrývá se za žádné eufemismy a la ‚israelita‘ nebo ‚občan mosaického vyznání‘, my svého židovství nezapíráme ani neskrýváme. Veškerá kulturní práce našich myslitelů jde za cílem, aby ukázala, jakou kulturní složku tvoří židovství v našem češství.“¹³² Asimilace nemorální byla prezentována podle Čechožidů asimilací k mocným tehdejšího světa, a tudíž se jednalo o asimilaci výhodnou. Naproti tomu asimilace Židů k českému národu byla asimilací

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ SOUKUPOVÁ, Blanka. Češi-židé: židovství, češství a českoslovenství po vzniku Československé republiky. K identitě a mentalitě asimilující se menšiny. In: *Studie k sociálním dějinám*. Opava: Slezské zemské muzeum, 2002, s. 183.

¹³² FUCHS, Alfred. K ethice asimilačního hnutí. In: *Kalendář česko-židovský*, roč. 40, 1920–1921, Praha: Spolek českých akademiků-židů, s. 43.

k utlačovanému národu. „Je duchovním směrem svého způsobu, jaké má svou obdobu v Německu, ale liší se od asimilačního hnutí německožidovského ve svůj prospěch tím, že zde určitá vrstva židovstva usilovala o národní a společenské splnutí s vládnoucím národem německým, kdežto židé čeští usilovali o splnutí takové s národem utlačeným. A tuto na výsost mravní složku jejich snah nebude lze jim upřítí, až jednou bude hnutí českožidovské objektivně posuzováno.“¹³³

2.1.3. konfesí nebo bez konfese

Od první poloviny dvacátých let 20. století se na poli ČŽH vedl spor o odklonu od víry. Otázka víry v tehdejší době byla celospolečenským problémem, který byl reflektován i v menšinovém hnutí. „...neboť mladá generace tehdejší vyšla z liberalismu, jenž náboženství, netoliko vyznání a církve, považoval za přežitek.“¹³⁴ V českožidovském hnutí to byl i problém generační a geografický. „Mnozí českožidovští agitátoři, zejména představitelé mladé generace a představitelé centra (Prahy), reprodukovali, zcela zřejmě i pod vlivem silných levicových proudů v českém myšlení, názor o postupném vytrácení se vlivu náboženství na charakter společnosti.“¹³⁵ V čele starší generace stál Vojtěch Rakous, který zdůrazňoval, že židovská víra a vazba na židovskou náboženskou obec jsou základem židovské identity. Nejznámějším představitelem mladé generace a odpůrcem spojení židovství a víry byl Otto Stross.¹³⁶ Představitelé hnutí prosazovali názor, že židovská víra by měla být vázána na soukromí. Ortodoxní Židy odmítali jako antimoderní pozůstatek

¹³³ LEDERER, Edvard. Předmluva k nenapsané knize. In: *Kalendář česko-židovský*, roč. 41, 1921–1922, Praha: Spolek českých akademiků-židů, s. 31–32.

¹³⁴ LEDERER, Edvard. *Kapitoly o židovství a židovstvu. Díl I.* Praha: Nakladatel B. Kočí, 1925, s. 12.

¹³⁵ SOUKUPOVÁ, Blanka. Češi-židé: židovství, češství a českoslovenství po vzniku Československé republiky. K identitě a mentalitě asimilující se menšiny. In: *Studie k sociálním dějinám*. Opava: Slezské zemské muzeum, 2002, s. 191.

¹³⁶ SOUKUPOVÁ, Blanka. Češi-židé. K identitě českožidovského hnutí. 1918–1926. In: *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*. Praha: Židovské muzeum, 2003, s. 61.

středověku v současnosti a Starý zákon hodnotili jako sbírku mýtů. Čecho-židé také kriticky vystupovali proti vedení církevních matrik, k jejichž zneužívání, podle nich, přistupovali reprezentanti antisemitského hnutí. „Požadavek tento jest jednoduchý, ze správně právního stanoviska jedině správný, demokratický leží v zájmu menšinových konfesí, nejen židovské, nýbrž i ostatních. ...Co je každému do toho, jaké kdo je konfesse? Ptá se někdo na víru, na tento ze středověku copatým a klerikálním Rakouskem převzatý požadavek, ve Francii neb v Anglii nebo dokonce v Americe. Ovšem v Rakousku to přešlo tak už v žíly všech, že si ani nikdo na odstranění tohoto zpátečnictví nevzpomněl, jež bylo hlavním zdrojem antisemitismu.“¹³⁷ S tím spojená otázka a spor se týkaly vystupování členů ČŽH z židovské náboženské obce, který se silně prezentoval začátkem roku 1922. Rozsáhlá polemika o konfesní záležitosti mezi členy českožidovského hnutí se vedla na schůzi *Svazu Čechů-židů* 5. února 1922 a záznam průběhu této schůze byl otištěn v *Rozvoji* ze dne 1. března 1922. V otázce vystupování z ŽNO byla v rámci hnutí dvě křídla. První křídlo zastoupené Karlem Krausem či Josefem Kodíčkem považovali opuštění konfese za akt morální, neboť židovská víra z lidského nitra přešla do matrik. Avšak ti, co formálně opustili svou víru, tím neztratili židovský cit. „Vytýká se i těm, kteří řídili se svým přesvědčením, kteří nebyli tak pošetilí, ab si myslili, že škrtnutím z matriky přestanou býti židy, že jsou zbabělci. Podezřívá je, že se chtějí vyhnouti těm pár korunám daně. Jako by nebylo možno, aby někdo vystoupil proto, že jeho přesvědčení mu nedovoluje lháti víru.“¹³⁸ Druhé křídlo sporu, ke kterému patřil např. Max Pleschner nebo Vojtěch Rakous, odmítalo rozchod s konfesí, neboť v ní spatřovalo zachování židovské etiky. „Žítí pro rodinu, vystříhati se opilství, pomáhati jeden druhému, ctíti a vážit si rodičů: otce a matky, konati milosrdenství, obdarovávati chudé, pomáhati nešťastným bez rozdílu náboženství, národnosti a politické příslušnosti jsou vlastnosti u židů zvláště vyvinuté. Proč si to neříci, proč si to neuvědomovati, když nejúhlavnější naši nepřátelé to otevřeně doznati musí. Proč se vzpouzeti tyto vlastnosti dále udržovati, pěstiti a chrániti, proč od nich utíkati, jich se vzdávati, jich se zříkati?“¹³⁹

¹³⁷ Pryč s konfesionálními matrikami a katastry národními, *Rozvoj*, 5. ledna 1919, s. 1.

¹³⁸ Dr. Karel Kraus: Vážená redakce. *Rozvoj*, 9. ledna 1922.

¹³⁹ PLESCHNER, Max: Lze-nelze. *Rozvoj*, 9. ledna 1922.

Pro Židy víra znamenala v tradičním pojetí univerzální pramen a některé představitele českožidovského hnutí ztráta víry zasáhla niterně, a tím pro ně zmizel pocit domova ve světě. „Náboženství jako fakt našeho nitra, jako událost naší vlastní duše je pro velikou většinu nás překonanou formou našeho vývoje. Měli jsme je kdysi. Nemáme je už.“¹⁴⁰

2.1.4. Identita ČŽH a třicátá léta

S nástupem Adolfa Hitlera k moci v roce 1933 byla spojena perzekuce židovského obyvatelstva v Německé říši, skončila idylická a klidná dvacátá léta. Události na území tehdejšího Německa byly reflektovány i v rámci Československé republiky a samotného ČŽH. „Je jisto, že všechny zjevy v Německu mají také bezprostřední vliv na naše poměry.“¹⁴¹ Silná vlna antisemitismu, která důsledkem nacistické propagandy ovládla německou říši, narušovala integritu a identitu i ČŽH jako součásti evropského židovského společenství. Tím, že Čechožidé považovali německožidovskou asimilaci za svůj vzor, neboť jim potvrzovala funkčnost asimilace, museli se představitelé českožidovského hnutí k této situaci postavit a „narušenou asimilantskou identitu museli Češi-židé zpevnit.“¹⁴² „Většina členů Svazu Čechů židů však ani ve třicátých letech neochabovala v propagaci splynutí židovského obyvatelstva s českým národem. Napomáhala tomu skutečnost, že ohrožení nebyli jen Židé, ale celá česká společnost. Do určité míry mohlo vnější ohrožení republiky pomoci integraci českých Židů do českého etnika. V tomto směru se situace třicátých let zásadně odlišovala od situace za hilsneriády či na konci první války, kdy se sami Češi aktivně podíleli na protižidovských výtržnostech.“¹⁴³ Říšskoněmecké události potvrdily správný směr ČŽH, který se vyznačoval přijetím

¹⁴⁰ GUTH, Otakar. S náboženstvím nebo bez náboženství? *Kalendář česko-židovský*, roč. 51, 1931–1932, Praha: Spolek českých akademiků-židů, s. 116.

¹⁴¹ „Odras německých událostí v ČSR“, *Rozvoj*, 7. dubna 1933.

¹⁴² SOUKUPOVÁ, Blanka. Českožidovská asimilace ve 30. letech 20. století. In: *Židovská ročenka 5765*, 2004–2005. Praha: Židovská obec, s. 65.

¹⁴³ ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé?: národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938*. Praha: Paseka, 2013, s. 189.

českého národního programu a odklonem od němectví. V souvislosti s rostoucím německým nacionalismem apelovali stoupenci ČŽH na posílení vazeb s českým národem a odvrácení německé kultury. Zapojili se do nacionálního programu s pocitem ohrožení českého národa. Propagování českého jazyka v synagogách, židovských obcích či požadavek českého vzdělání židovských dětí byly už záležitostmi dřívějších let, avšak nyní probíhaly s větší razantností. Čechožidé opět vyjadřovali svou podporu Československému státu a hájily hodnoty demokracie, která byla pro první republiku charakteristická. „Hrozné poměry v Německu vrhaly reflexy i k nám a bylo třeba, aby úsilí Svazu a celého našeho hnutí proti němčení židů u nás, proti německému rázu mnohých pražských synagog a t. d. bylo zdvojnásobeno. Velká a v pravdě manifestační členská schůze, na níž promluvil Dr. Jindřich Kohn, Dr. Josef Beck a JUC. Viktor Müller za Akad. spolek Kapper, byla důstojným projevem českých židů pro demokracii, československý stát a dokumentovala i před světem národně české a nekompromisní stanovisko českých židů.“¹⁴⁴

Podle představitelů ČŽH spočíval problém Německé říše v tom, že uspělo diktátorské hnutí v čase, kdy se německou společností opanovala bezradnost a toto hnutí bylo nositelem rasového antisemitismu. Ač představitelé českožidovského hnutí neokázali dohlédnout, jaký vývoj to v budoucnosti přinese, poukazovali na možný přesah v kontextu celoevropském. „Co se v Německu děje, děje se jménem nějaké říše lidské, která na místě společného svazu západního gentlemanství klade zásadu odstupňování rasového. Jaké zahraniční důsledky pro bezpečnost nás Čechů židů a židů středoevropských a pak evropských budou mítí události v Německu nad jejich interní a nad jejich povšechně lidský význam? Nikdo neví. Lze říci jen jedno: stal se průlom.“¹⁴⁵ V této souvislosti dále Jindřich Kohn ve svém článku poukazuje na stavění hráze, tzv. „lokalizaci nebezpečí.“¹⁴⁶ Podle Kohna by se měli Židé ze střední Evropy spojit při obraně demokracie. „Přestal čas sebezapřádání do všech vnitřních našich otázek, Češi-židé. Vše, co jsme chtěli,

¹⁴⁴ Spolkové zprávy. In: *Kalendář česko-židovský*, roč. 53, 1933-1934, Praha: Spolek českých akademiků-židů, s. 181.

¹⁴⁵ Řeč dra. Jindřicha Kohna. *Rozvoj*, 28. dubna 1933.

¹⁴⁶ ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé?: národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938*. Praha: Paseka, 2013, s. 195.

musíme se zmocněným úsilím chtít dále. Ale vše, co chceme, bychom ohrozili, kdybychom upadli v sebezapřádání. Prožívejte Češi-židé hluboce jistotu, že stal se průlom a že třeba stavěti hráze. Dávejte tuto svou hlubokou jistotu dále všem i nečeským židovským skupinám republiky naší. Neboť dnes počínají cítiti společenskou státněsousedskou ohroženost s námi. Mluvte se všemi židy středoevropskými a slovanskými o tom průlomu, o tom stavění hrází, o té lokalizaci, o marce západní.“¹⁴⁷ Kohn odmítl podporovat hospodářský bojkot Německa, který by mohl jen zhoršit postavení Židů v tehdejším Německu. Nazval to „bojkotem bojkotu.“¹⁴⁸

V souvislosti s děním v Německé říši, představitelé ČŽH překročili svůj myšlenkový koncept z lokálního prostředí na pole mezinárodní. „To, čím překročili ‚Češi-židé‘ svou dosavadní osvědčenou myšlenkovou konstrukci, bychom našli až v jejich vztahu k německým událostem jako k selhání (poruše) celé evropské demokracie. ... Židovský osud v třetí říši považovali za řešitelný pouze na mezinárodní úrovni.“¹⁴⁹

Během krizového roku 1933 pořádal Svaz Čechů-židů několik protinacistických akcí. Jednalo se například o veřejnou schůzi 6. dubna 1933 v hotelu Bristol, na níž mimo jiné přednášel Jindřich Kohn *Otřesy Západu ve světle otázky židovské*¹⁵⁰. Citace z jeho přednášky jsou uvedeny výše. 18. května se konala v sále Plodinové burzy přednáška s názvem *Německý antisemitismus a židé v Československu*¹⁵¹. Po přijetí norimberských rasových zákonů Říšským sněm 15. září 1935, představitelé ČŽH uspořádali manifestaci odporu proti těmto zákonům a nacistickému řádění v Německu. Manifestace se konala 9. října 1935 v Plodinové burze, jejíž téma znělo *Rasové zákony a demokracie*. Ti viděli v norimberských rasových zákonech vznik „nového ghetta“¹⁵². Tyto osvětové akce napomáhaly mimo

¹⁴⁷ Řeč dra. Jindřicha Kohna. *Rozvoj*, 28. dubna 1933.

¹⁴⁸ Dr. Jindřich Kohn: Boykot bojkotu. *Rozvoj*, 31. března 1933.

¹⁴⁹ SOUKUPOVÁ, Blanka. Českožidovská asimilace ve 30. letech 20. století. In: *Židovská ročenka 5765, 2004-2005*. Praha: Židovská obec, s. 70–71.

¹⁵⁰ Mohutná členská schůze. *Rozvoj*, 14. dubna 1933.

¹⁵¹ Veřejná schůze. *Rozvoj*, 18. května 1933.

¹⁵² SOUKUPOVÁ, Blanka. Českožidovská asimilace ve 30. letech 20. století. In: *Židovská ročenka 5765, 2004-2005*. Praha: Židovská obec, s. 71.

jiné také v posilování vztahu mezi Čechy a českožidovskými asimilanty. „Čilé byly kontakty českožidovských organizací s českými či národnostně tolerantními spolky, jako byly Národní rada česká, Československý červený kříž, Československý ústav zahraniční, různé legionářské a studentské organizace, Liga pro lidská práva, Liga proti antisemitismu.“¹⁵³

Během událostí v Německé říši spojovaly představitele ČŽH a sionistů shodné názory týkající se odsouzení nacistické perzekuce Židů a němčení Židů v ČSR. Rok 1933 naznačoval, že by mohlo dojít k upevnění jejich vzájemných vztahů, ale silně rozdílný přístup, který se na jedné straně obracel na mezinárodní sionistické hnutí a na straně druhé k českému prostředí, tomu nedovolil. „Zdálo se, že vlna pronásledování Židů v Německu povede ke zmírnění dosavadních rozporů mezi přívrženci česko-židovské asimilace a sionisty a že obě skupiny najdou cestu k sblížení a vzájemné spolupráci. Další vývoj však ukázal, že ideové rozdíly obou seskupení jsou tak hlubké a zásadní, že je překlenout nelze.“¹⁵⁴

Třicátá léta se pro ČŽH nesla také ve znamení generační výměny v rámci ČŽH, kdy Otta Stross, považovaný za představitele tradicionalismu, na počátku roku 1933 vystřídal ve funkci předsedy *Svazu Čechů-Židů* Viktora Teytze. Roku 1935 také zemřel jeden z nejvýznamnějších představitelů ČŽH Jindřich Kohn. Nová nastupující generace v čele s Egonem Hostovským (1908–1973)¹⁵⁵ se vracela k judaismu a tradičním zdrojům židovského myšlení, jejichž rádcem v tomto směru byl Jíří Mordechaj Langer (1894–1943)^{156, 157}. Přestože E. Hostovský pocházel z plně

¹⁵³ KŘEŠŤAN, Jiří. Dilemata židovské politiky v českých zemích v letech 1933–1938. In: *Paginae Historiae*, č. 7, Praha: Národní archiv, 1999, s. 195.

¹⁵⁴ GAJAN, Koloman. T. G. Masaryk, idea sionismu a Nahum Sokolov. In *Židovská ročenka 5763*, Praha: Židovská obec, 2002–2003, s. 82–83.

¹⁵⁵ Egon Hostovský byl český spisovatel, redaktor a novinář. V době univerzitních studií na filozofické fakultě v Praze se začal zajímat o židovství a vstoupil do Akademického spolku Kapper. Od roku 1937 působil ve službách Ministerstva zahraničních věcí. Roku 1939 emigroval do Spojených států amerických a roku 1957 se stal jejich občanem. Nedlouho před svou smrtí napsal souhrnný historický příspěvek *The Czech-Jewish movement*, věnovaný českožidovskému hnutí v ČSR, který byl součástí druhého dílu dvousvazkové publikace *The Jews of Czechoslovakia* (nakladatelství Philadelphia-New York, 1971).

¹⁵⁶ Jiří Mordechaj Langer byl židovský básník, publicista a překladatel. Byl mladším bratrem spisovatele a dramatika Františka Langera. Jiří Langer se začal nejdříve zajímat o mystiku

asimilované a nepraktikující, židovská identita v něm silně rezonovala a začal se o židovství hlouběji zajímat. „Hostovského aktivní účast v českožidovském hnutí mu ale nestačila, proto podnikl ještě jednu cestu směrem k poznání židovství. Spolu s Jiřím Langerem se vydal do Polska a na Podkarpatskou Rus, aby se seznámil se životem tamních chasidů.“¹⁵⁸ Důkazem jejich obratu k judaismu je i redakce *Kalendáře česko-židovského* v té době.

2.2. Českožidovské hnutí a antisemitismus na území první ČSR

V rámci utváření identity ČŽH v době ČSR patří antisemitismus první československé republiky spolu se sionistickým hnutím ke skutečnostem, vůči kterým se představitelé ČŽH vymezovali. „Český národ, jehož my čeští židé jsme členy, domohl se samostatnosti. Nastalé svobody využívají však naši odpůrci a snaží se všemi prostředky naše hnutí potlačit a nás o výsledky dlouholeté naší práce připravit. Nepřáteli těmi jsou antisemitismus a sionismus, z nichž každý z jiné strany snaží se soužití naše s ostatními spoluobčany porušit a hospodářsky nás poškodit.“¹⁵⁹ Antisemitismus přicházel ze strany většinové společnosti, v níž českožidovská identita čelila náporu obviňování a odmítání Židů jako Čechů.

spolu se svým přítelem Alfredem Fuchsem. Poté se ponořil do židovského náboženství, naučil se hebrejsky a studoval talmud, dodržoval tradiční příkazy a zvyklosti. Roku 1913 se vydal do východní Haliče do města Belzu mezi chasidy. Jeho nejvýznamnějším dílem je kniha *Devět bran* – sbírka chasidských legend. Kniha vyšla poprvé v roce 1937. Roku 1939 Jiří Langer emigroval do Palestiny, kde roku 1943 zemřel.

¹⁵⁷ KŘEŠŤAN, Jiří. Dilemata židovské politiky v českých zemích v letech 1933–1938. In: *Paginae Historiae*, č. 7, Praha: Národní archiv, 1999, s. 198.

¹⁵⁸ HOLÝ, Jiří (ed.). *Cizí i blízcí. Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016, s. 235.

¹⁵⁹ Našim stoupencům! *Rozvoj*, 19. dubna 1919.

2.2.1. Poválečný antisemitismus a politická reprezentace ČSR

Nejintenzivnější projevy a excesy antisemitismu na území první ČSR byly v počátečním období existence nového národního státu v letech 1918–1920. Za příčinu poválečného antisemitismu byly považovány destabilizující prvky jako hlad, nezaměstnanost, růst žebroty, poválečná dražota a nedostatek. Blanka Soukupová poválečné období charakterizuje třemi fázemi: idealismus – frustrace – demoralizace.¹⁶⁰

V těchto letech docházelo ze strany většinové společnosti k pogromům, útokům na Židy a jejich majetek v mnoha městech ČSR, které přinesly oběti na životech i milionové ztráty na majetcích. Např. v Holešově, Praze, Příbrami, Nymburku, Poděbradech, Českých Budějovicích, Jindřichově Hradci. Židé byli obviňováni jako původci války, keřasové a lichváři, udavači. Nesli odpovědnost za poválečné zvyšování cen, bídu obyvatelstva a za nedostatek základních potřeb. Objevila se také nová forma stereotypu – „židovské“ revoluce¹⁶¹. Židé byli obviňováni z rozvracení společenského pořádku jako spojenci komunistů a bolševiků. Tohoto stereotypu použil např. přední český historik Josef Pekař (1870–1937)¹⁶². „Rusko bylo poraženo, ale to nestačilo: mělo být učiněno úplně neškodným vnitřní revolucí, pro jejíž vznícení měly rakouská a německá vláda po ruce s dostatek peněz i s dostatek židovských agitátorů a revolucionářů, prchlých z Ruska a užívajících pohostinství Vídně, Pešti nebo Švýcar. Tak podařilo se dorazit Rusko bolševictvím, v němž nevelká četa odhodlaných a rafinovaných, skoro vesměs židovských revolucionářů ovládla carské Rusko,

¹⁶⁰ SOUKUPOVÁ, Blanka. Antisemitismus ve střední Evropě po první světové válce – stará ideologie v „novém“ starém světadílu. In: *Sto let: hodnota svobody, nebo cena za nezávislost?* Praha: Slon, 2018, s. 380.

¹⁶¹ Tento stereotyp souvisel s *Říjnovou revolucí*, která proběhla v roce 1917 na území Ruska.

¹⁶² Josef Pekař byl žákem Jaroslava Golla. Byl redaktorem časopisu *Český časopis historický*. Odmítal Masarykovu ideu humanitní, která dle Masaryka působila v českých dějinách od doby reformační až do doby nejnovější. Pekař toto pojetí odmítal věcně i metodologicky. J. Pekař zastával kritický pozitivismus a stál proti tomu, aby se v dějinách hledaly důkazy pro předem formulovanou filozofickou konstrukci. Proti Masarykově ideji humanitní stavěl myšlenku národní – snahu o zachování a rozvoj národa v kontextu dobových národních a evropských souvislostí. Vyslovoval se pro česko-německé dorozumění s Němci v českých zemích. V rámci ČSR patřil k předním historikům.

vydala carskou rodinu a s ní tisíce a tisíce jiných Rusů na hroznou smrt a odvážila se války s celým světem. Na místě carského Ruska, na místě slovanského Ruska vznikla ‚republika sovětů‘, vskutku první židovský stát, velkostát v Evropě, stát, jehož ministři byli a jsou většinou židi, jehož správní organizace byla a je v rukou židů i jehož hrozná mimořádná komise, čezozčajky, osazeny byly většinou židy.“¹⁶³

Velká vlna nevole se také zvedla v souvislosti s židovskými uprchlíky z Haliče, kteří za války utekli do českých zemí před východní frontou. Nově vzniklá československá vláda zastoupená Karlem Kramářem (1860–1937)¹⁶⁴ vydala nařízení, v kterém vláda vypovídá haličské uprchlíky do Polska, kde v té době probíhaly silné protizidovské pogromy. Díky Masarykovu zásahu, který podnikl na základě dopisu Nahuma Sokolova (1859–1936)¹⁶⁵, se podařilo příkaz zrušit.¹⁶⁶

Antisemitské projevy se také týkaly vyostřeného česko-německého vztahu. „Poslední alarmující nonverbální projevy antisemitismu souvisely s vyostřováním česko-německého vztahu v Československé republice i československo-rakouského poměru... Antisemitská argumentace při nich posilovala argumentaci protiněmeckou.“¹⁶⁷

¹⁶³ PEKAŘ, Josef. Židé a bolševici. *Národní listy*, 31. srpna 1919.

¹⁶⁴ Karel Kramář byl český a československý pravicový politik. Za Rakouska-Uherska patřil k mladočeské straně, účastnil se odboje za první světové války. Po vzniku ČSR byl prvním ministerským předsedou ČSR a dlouholetým předsedou *Československé národní demokracie*.

¹⁶⁵ Nahum Sokolov byl spisovatel, překladatel a průkopník hebrejské žurnalistiky. Šířil myšlenku sionismu po Evropě a Spojených státech. Byl obhájcem Balfourovy deklarace. V roce 1906 se stal tajemníkem *Světového sionistického kongresu* a v letech 1931–1935 byl jeho prezidentem. Navázal styk s prezidentem T. G. Masarykem, s nímž řešil otázky židovské menšiny v Československu.

¹⁶⁶ GAJAN, Koloman. T. G. Masaryk, idea sionismu a Nahum Sokolov. In: *Židovská ročenka 5763*, Praha: Židovská obec, 2002–2003, s. 76–77.

¹⁶⁷ SOUKUPOVÁ, Blanka. Česká identita po vzniku Československé republiky. Antisemitismus jako faktor upevnění jsoucnosti? 1918-1920. In: *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*. Praha: Židovské muzeum, 2003, s. 33.

S antisemitskými postoji v tehdejší době se můžeme setkat i na poli politické reprezentace první ČSR. „Kromě otevřené formy diskriminace Židů existovala i forma skrytá: židovský původ byl v prvních měsících a letech Československé republiky překážkou při získávání politických funkcí, míst v ústředních institucích, přestože českožidovští asimilanti a sionisté projevovali novému státu bezvýhradnou loajalitu.“¹⁶⁸ Protižidovskou rétoriku využívaly např. *Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu*¹⁶⁹, *Československá národní demokracie*¹⁷⁰ a *Československá strana lidová*¹⁷¹ nejen skrze své tiskové orgány. Antisemitismus sloužil jako nástroj politických stran a hnutí.

Agrární strana dne 18. května 1919 uspořádala na tři stovky schůzí, jejichž společným jmenovatelem bylo odsouzení Židů jako lichvářů a haličských uprchlíků. Alois Rašín (1867–1923), člen *Československé národní demokracie*, bývalý člen mladočeské strany, první československý ministr financí a poslanec *Národního shromáždění ČSR*, napadl v předvolební polemice roku 1920 židovský původ Alfréda Meissnera, který označil jako rozkladný státotvorný element.¹⁷² Božena Viková-

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 30.

¹⁶⁹ Republikánská strana po volbách roku 1920 byla druhou nejsilnější stranou a od parlamentních voleb roku 1925 byla stranou s nejlepšími volebními výsledky, které si udržela až do roku 1938. Základnu si vybudovala na venkově ve všech sociálních vrstvách, ale zaměřovala se zejména na drobné a střední rolníky. Ústředním tiskovým orgánem strany byl deník *Venkov*, o jehož vznik se zasloužil Antonín Švehla. Vycházel od roku 1906 do roku 1945.

¹⁷⁰ Československá národní demokracie byla na počátku samostatného Československa jednou z nejsilnějších politických stran. V jejím čele po dlouhé období stál Karel Kramář. Strana se později sloučila s radikálními nacionalisty. Např. s *Národní ligou* Jiřího Stříbrného nebo fašistickou *Národní frontou* Františka Mareše. Jejím ústředním tiskem byly *Národní listy*, které vycházely mezi lety 1861–1941.

¹⁷¹ Jednalo se o nově vzniklou stranu, která měla podporu v katolické církvi. Patřila k největším politickým stranám. V roce 1925 se stala v parlamentních volbách třetí nejsilnější stranou a ve vládě byla druhou po straně agrární. Tiskovým orgánem strany byly *Lidové listy* založené roku 1922.

¹⁷² SOUKUPOVÁ, Blanka. Češi-židé. K identitě českožidovského hnutí. 1918–1926. In: *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*. Praha: Židovské muzeum, 2003, s. 53.

Kunětická (1862–1934), jako první žena zvolena na *Český zemský sněm*¹⁷³, bývalá členka strany mladočechů, po vzniku ČSR členka *Československé národní demokracie* a senátorka *Národního shromáždění ČSR*, odsoudila česko-židovskou asimilaci. „Nenávidím slovo asimilace. O té se může mluvit snad při jednotlivcích zavátých jako semena cizích kmenů do zemí a národů jiných. O asimilaci se nemůže však naprosto mluvit tam, kde je vůle i schopnost znásilnit, využít a opanovat. Taková asimilace je jen zase novým prostředkem k bezprostřední moci a utajené nadvládě. U nás v Čechách smlouvali jsme po dlouhá a dlouhá leta s touto rasou na základě všelidství a humanity, ale od početí války jsme viděli i cítili, že nebyla nikdy, nejméně řečeno, živlem solidárním, ale vždycky podvratným a přímo nepřátelským.“¹⁷⁴

Ačkoli můžeme zaznamenat protižidovské postoje z řad politických stran, které se týkaly převážně pravicového politického spektra, nestal se antisemitismus náplní jejich programů, vyjma stran extrémní pravice, a stal se okrajovou záležitostí. „Politické skupiny a strany parazitující na antisemitismu vznikaly v první polovině dvacátých let 20. století na společenském okraji. Agráři, národní demokraté a živnostníci antisemitismus ze svého programu vyloučili, jakkoliv se nikdy antisemitských stereotypů zcela nezbavili.“¹⁷⁵ Přesto, jak jsem uvedla v závěru své bakalářské práce *Židé ve světle českého tisku první ČSR (1918–1938)*, která se zabývala vztahem politického tisku k židovské menšině, dominantním mechanismem v pravicovém tisku byla v souvislosti s židovskou menšinou otázka národnosti. Židé byli spojováni s proněmeckým postojem, službou germanizaci a se solidaritou a politickou, finanční a kulturní podporou německé menšiny. Jejich postoj měl být hrozbou pro Československo.

Odezva proti antisemitismu vycházela především ze strany *Československé sociálně demokratické strany dělnické*¹⁷⁶. „Agrární strana hledala údajně obětího

¹⁷³ Byl nejvyšší stavovský, po roce 1861 zákonodárny orgán Českého království.

¹⁷⁴ VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, Božena. Otázka rasy. *Národní listy*, 5. září 1919, s. 1–2.

¹⁷⁵ SOUKUPOVÁ, Blanka. Český antisemitismus jako dekulivace češství (1890–1938). In: *Studie k sociálním dějinám 11*, Praha: CLEO, pracoviště historické sociologie, 2004, s. 134.

¹⁷⁶ Strana vznikla v roce 1878 odštěpením od sociálních demokratů. Jednalo se o nejstarší levicovou stranu. Členskou základnu tvořilo převážně dělnictvo, v jehož řadách bylo silné levicové hnutí, které se nechtělo smířit s poválečnou nezaměstnaností a negativními

beránka, který by z ní sňal vinu za stoupající ceny základních životních potřeb. Hlavní zodpovědnost za keřasení pak nepadala podle sociálních demokratů na hlavy židovských uprchlíků z Haliče, ale českých a venkova zadržující potraviny. Svůj odsudek antisemitismu dávali sociální demokraté do aktualizovaného rámce nové republiky jako humánního státu pravé demokracie, který vytvořil národ s historickou tradicí náboženské tolerance.¹⁷⁷ Mezi členy této politické strany najdeme i asimilované Židy. Mezi nejvýznamnější představitele patří Alfred Meissner¹⁷⁸ a Lev Winter (1876–1935)¹⁷⁹.

průvodními jevy, které z ní vyplývaly. Po Mnichovu roku 1938 se stala součástí *Národní strany práce*. Ústředním tiskovým orgánem této strany byl deník *Právo lidu*, který vycházel od roku 1893 a jeho vydavatelem byl Antonín Němec – český novinář a politik, člen *Revolučního národního shromáždění* a poslanec *Národního shromáždění*. Mezi významné představitele redakce patřil Ivan Olbracht, který byl autorem několika knih o židovské tematice, zejména na Podkarpatské Rusi – např. *Golet v údolí*, *O smutných očích Hany Karadžičové* nebo *Židé* (jedna ze čtyř částí knihy *Země bez jména*).

¹⁷⁷ SOUKUPOVÁ, Blanka. Česká identita po vzniku Československé republiky. Antisemitismus jako faktor upevnění jsočnosti? 1918–1920. In: *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*. Praha: Židovské muzeum, 2003, s. 33–34.

¹⁷⁸ Alfred Meissner se podílel na protirakouském odboji a zasedal v *Revolučním národním shromáždění*. Byl členem *Národního shromáždění*, kde získal poslanecké křeslo ve všech volebních obdobích. Připravil prozatímní ústavu z roku 1918 a roku 1920 se podílel na vytvoření československé ústavy a volebních zákonů. Byl ministrem spravedlnosti v letech 1920 a dále v letech 1929–1934. Působil také jako ministr sociálních věcí v letech 1934–1935. Poslanecký post si udržel až do 21. března 1939.

¹⁷⁹ Lev Winter byl roku 1918 členem *Národního výboru československého*. Zasedal v *Revolučním národním shromáždění* v letech 1918–1920. Roku 1920 získal poslanecké křeslo a svůj mandát si udržel až do roku 1929. Působil jako ministr sociální péče v letech 1918–1920 a 1922. Mezi jeho zásluhy patří zákon o osmihodinové pracovní době, prosadil novely zákona o povinném nemocenském pojištění nebo přijetí sociálního zákonodárství. V jeho době, také jeho zásluhou, byla sociální politika v Československé republice řazena mezi nejprogresivnější na světě.

Postoj levicových stran, vyjma extrémní levice, byl k židovské menšině, oproti pravicovým stranám, objektivnější a vstřícnější. V případech protižidovských projevů ve třicátých letech poukazovaly na popírání lidských i občanských práv.¹⁸⁰

Důležitou osobností, která zaujímala kritický postoj k antisemitismu, byl představitel hlavy nově vzniklého československého státu T. G. Masaryk. V následující podkapitole se budu více věnovat jeho osobnosti v souvislosti s jeho vztahem k národnímu židovství a židovským asimilantům.

Nicméně na tomto místě bych ráda připomněla jeho vztah k antisemitismu, který odsuzoval. Již v předválečném období, zejména při hilsneriádě, vystupoval Masaryk proti antisemitismu a jeho strana *Česká strana pokroková* a sociálnědemokratická strana z doby monarchie, které odmítaly protižidovské projevy. „Židy považoval Masaryk za národ, jakýkoli antisemitismus mu byl nepřijatelný. To souviselo s Masarykovým náboženským přesvědčením a jeho hlubokým vztahem k Ježíšovi – křesťan nemůže být antisemita.“¹⁸¹ Vedle toho vyšly i jeho články, ve kterých se tematiky antisemitismu dotkl. Jednalo se např. o kritiku spisu Édouarda Drumonta (1844–1917)¹⁸² *Židovská Francie*¹⁸³ a recenzoval tři antisemitské brožury P. Františka Vrby: *Budoucnost národa, Národní sebeobrana a Rolnický program české strany křesťansko-sociální*¹⁸⁴. Ucelenější přehled vztahu Masaryka k antisemitismu a jeho příčinám nám poskytuje studie významného českého filozofa Jana Patočky (1907–1977)¹⁸⁵ *Masaryk v boji proti antisemitismu*.¹⁸⁶

T. G. Masaryk, byl vychován v duchu klerikálního antisemitismu, a nikdy se tím netajil, považoval za nutné proti antisemitismu bojovat. Klerikální výchovu

¹⁸⁰ IBLOVÁ, Kristýna. *Židé ve světle českého tisku první ČSR (1918–1938)*, Praha, 2014 s. 57.

¹⁸¹ POJAR, Miloš. *T. G. Masaryk a židovství*. Praha: Academia, 2017, s. 105.

¹⁸² Édouard Drumont byl francouzský žurnalista a spisovatel. Založil roku 1889 „*Francouzskou ligu antisemitismu*“ a antisemitský deník *La Libre Parole*, v kterém vedl kampaň přítomnosti židovským důstojníkům ve francouzské armádě.

¹⁸³ Časová otázka ve Francii. *Čas*, 20. března 1888, s. 7.

¹⁸⁴ Úvahy a kritiky. *Naše doba*, 20. ledna 1899, s. 315.

¹⁸⁵ Jan Patočka byl jeden z nejvýznamnějších filozofů 20. století, Zabýval s fenomenologií, filozofií dějin, filozofickým dílem J. A. Komenského, T. G. Masaryka nebo E. Husserla.

¹⁸⁶ PATOČKA, Jan. Masaryk v boji proti antisemitismu. In: *Češi II*. Praha: OIKOYMENH, 2006, s. 33–112.

považoval za příčinu antisemitismu, která i jemu bránila dívat se na Židy nezaujatě. „A vidíte, po celý život jsem se snažil dávat pozor, abych nebyl k Židům nespravedlivý; proto se říkalo, že s nimi držím. Kdyže jsem v sobě překonal ten lidový antisemitism? Panáčku, citem snad nikdy, jen rozumem; vždyť vlastní matka mě udržovala v krevní mstě.“¹⁸⁷ Masaryk považoval židovskou otázku za otázku sociální.¹⁸⁸ A otázku sociální považoval zejména za otázku výchovy.¹⁸⁹

T. G. Masaryk boj proti antisemitismu zahrnul také do svého projevu *Poselství k národu*, který pronesl dne 22. prosince 1918, když se už jako prezident Československého státu vrátil z exilu. Ovšem odsudek antisemitismu mu vláda vyškrtla jako nepotřebný. „Text poselství poslal Masaryk napřed zvláštním kurýrem vládě, aby jej schválila. Přijížděl s přesvědčením, že je třeba vybudovat autoritu vlády, a sám se jí první podřizoval. Vláda vyškrtla dva odstavce. V jednom mluvil prezident o amnestii pro všechny, kdo za války aktivisticky pracovali pro Rakouskou; byl přesvědčen, že je mezi nimi řada schopných lidí. V druhém varoval před antisemitismem. Vláda nevěřila, že je takového varování třeba.“¹⁹⁰

2.2.2. Postoj ČŽH k antisemitismu na území ČSR

Ačkoli se představitelé ČŽH hlásili k československé národnosti, antisemitskými projevy bylo napadáno jejich židovství, a tím antisemitismus narušoval jejich integritu ve většinové společnosti. A jak Alfred Fuchs uvádí ve svém spisku: „Národnost je integrující část naší bytosti.“¹⁹¹ Fuchs charakterizuje

¹⁸⁷ ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 22.

¹⁸⁸ POJAR, Miloš. *T. G. Masaryk a židovství*. Praha: Academia, 2017, s. 106.

¹⁸⁹ ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 33.

¹⁹⁰ PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu. Výbor 1918–1923*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1998, s. 94–95.

¹⁹¹ FUCHS, Alfred. *O židovské otázce*. Praha: Nákladem Spolku českých akademiků židů, 1919, s. 8.

antisemitismus jako „... hnutí, jež se snaží zatlačit židovský živel a vliv v politické, sociální a duševní příčině.“¹⁹²

Postoj ČŽH k antisemitismu měl dvě roviny. Ta první byla rázu praktického. ČŽH dne 26. dubna do velkého sálu Plodinové bursy svolalo manifestační schůzi, na které byl projednán poměr k veřejnosti a nesprávný postoj politických stran a jejich antisemitských postojů. „Na schůzi té měla být veřejně vyvrácena neoprávněná tvrzení o národní nespolehlivosti i českých židů a veřejně měla býti vznesena žádost, aby jmenovitě česká strana pokroková, jež v posledních letech válečných tvrdila, že má kompromitující materiál vůči mnoha českým židům, vyšla s těmito svými důkazy konečně na světlo, když ani censurní, ani jakékoliv jiné ohledy jí v tom již nezabraňují.“¹⁹³ Vedle pořádání manifestačních schůzí představitelé ČŽH se v boji proti antisemitismu podíleli na poli žurnalistiky. Na stránkách *Rozvoje* se můžeme setkat s články, které kritizují protižidovské projevy v žurnalistice. Zejména se jedná o kritiku deníku agrární strany *Večer*¹⁹⁴ a výše zmíněného článku Boženy Vikové-Kunětické. Článek *Rozvoj* převzal z periodika *Osvěta lidu* článek, jehož autorkou je též žena, manželka soudního rady Libuše Baudyšová. Ta ve své kritice poukazuje na výroky Vikové-Kunětické, které jsou destabilizujícím prvkem nově vzniklého státu. „Rozhodně nemůže býti nevhodnější doby k vyvolávání nových bojů, než je dnešní, kdy záleží v první řadě na tom, abychom všichni pomáhali budovati náš mladý stát, abychom ho učinili spořádaným a silným. Je to možné, budeme-li přidávati novou nenávist ke starým? Jakobychom dosti netrpěli třídní nenávistí určitých vrstev, neurovnaným poměrem k druhým národnostem našeho státu...“¹⁹⁵

Významným počinem v době silícího antisemitismu bylo založení deníku *Tribuna*¹⁹⁶. Deník začal vycházet roku 1919, ale snahy o jeho založení spadají již do období před první světovou válkou. S potřebou vydávat periodikum, které by

¹⁹² Tamtéž, s. 14.

¹⁹³ Manifestační schůze českožidovská. *Rozvoj*, 3. května 1919, s. 1.

¹⁹⁴ Klerikální Čech musí kárati agrární Večer pro antisemitské hlouposti. *Rozvoj*, 6. září 1919, s. 6.

¹⁹⁵ „K otázce rassy“. *Rozvoj*, 27. září 1919, s. 2.

¹⁹⁶ Deník *Tribuna* byl politický a kulturní deník, jehož majitelé patřili k českožidovskému hnutí

nezávisle komentovalo aktuální dění v zemi, přišel Viktor Vohryzek. Byl to politický a kulturní deník, jehož majitelé patřili k českožidovskému hnutí. Přinášel komentáře důležitých židovských žurnalistů (Karla Poláčka, Josefa Kodíčka, Jana Munzara, Bedřicha Weinera nebo Gustava Steina) a také nežidovských spisovatelů, jako byl např. František Xaver Šalda. Mezi přispěvateli byli také Edvard Lederer, Jindřich Kohn nebo Milena Jesenská. Odpovědným redaktorem a přispěvatelem se stal Ferdinand Peroutka (1895–1978)¹⁹⁷, který kritizoval antisemitské projevy v žurnalistice. „Antisemitský žurnalista může hýbat světem a nemusí přitom nic vědět, nic znát, nic vážně zkoumat. Nepochybuji, že tato snadnost antisemitismu je právě tím, co nejvíce láká žurnalisty. „Žid“ – to je ten nejlehčí argument na světě.“¹⁹⁸ „... [Č]eští židé získali zajímavého autora, který sdílel s Masarykem přesvědčení, že antisemitismus nemá v myšlení moderního člověka co dělat. A z Peroutky se na stránkách českožidovských novin stal politický novinář.“¹⁹⁹ Poselstvím *Tribuny* byla snaha svými postoji budovat v nově vzniklém státě demokratickou a rozvinutou společnost se smyslem pro zodpovědnost, jak je formulováno na titulní straně prvního vydání deníku. „Ale jde o to, aby právě ty počátky všeho vývoje našeho státu braly se směrem zdravým, zaručujícím také zdárný postup, jde o to, aby už v začátcích všeho samostatného a státního života každý si byl vědom, oč jde a cítil zodpovědnost svého konání. Jde o to, aby veřejná správa, kterou si nyní sami budujeme, byla zdravá, moderní, pokroková, spravedlivá ke všem vrstvám našeho národa, neboť jen dobrá veřejná správa zaručuje vládu pravé demokracii. A o tu nám jítí musí v první řadě.“²⁰⁰ Je patrné, že úvodní text deníku *Tribuny* odkazuje na obsah preambule Ústavy ČSR a její vizi, jakým směrem by se měla společnost v nově vzniklém státě ubírat.

¹⁹⁷ Ferdinand Peroutka byl spisovatel, dramatik a publicista. Je považován za jednoho z nejvýznamnějších představitelů české předválečné žurnalistiky. Je autorem díla *Budování státu*, které pojednává o vzniku a prvních letech Československa.

¹⁹⁸ PEROUTKA, Ferdinand. *Boje o dnešek*. Praha: Fr. Borový, 1925, s. 267, 266.

¹⁹⁹ KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka. Život v novinách (1895–1938)*. Praha: Paseka, 2003, s. 57.

²⁰⁰ „V Praze 31. ledna“. *Tribuna*, 1. února 1919, s. 1.

Druhá rovina, kterou ČŽH zaujímalu vůči dobovému antisemitismu, by se dala nazvat teoretickou rovinou. Někteří představitelé hnutí se zamýšleli nad příčinami vzestupu antisemitismu v poválečné Evropě. Poukazovali na iracionalitu antisemitských projevů, která vyšla z vítězství emocí nad rozumem jako důsledek války a ke které směřovala celá evropská společnost. „Pravým viníkem války nejsou jednotlivé osoby, ba ani snad státy. K válce směřoval celý stav evropské kultury před rokem 1914. ... Lid však nemyslí komplikovaně. Lid chce znáti důvody a příčiny všeho. Psychologové říkají, že lid bojí se každé věci a každého úkazu, nezná-li jeho příčiny. Chce se pohybovati a žíti pouze mezi pojmy známými a snadno přehlednutelnými. ... Proto dnes lid, který nemyslí komplikovaně, který velké problémy chápe pouze citově, celkem rád přijímá od profesionálních štváčů, kteří štváli dříve do války a nyní se chtějí vyhnouti zodpovědnosti, ono vysvětlení, které mu servírují. Všechno spáchali židé.“²⁰¹ V citaci článku můžeme vysledovat paralelu s myšlením T. G. Masaryka, pro něhož rozum byl jediným prostředkem, kterým lze proti antisemitismu bojovat.

Alfred Fuchs se obrací k německému antisemitismu, za jehož původce považuje právě Německo a jeho základem je antisemitismus rasový. „Vlastí antisemitismu jest Německo, a nemůžeme to dosti často připomínat. Aristokratism německé rasy, jež se považuje za jediné vyvolenou, nejlepší rasu na světě, ponejprv přinesla materialistické theorie o krevní čistotě. Táž národní domýšlivost, jež vyvolala světový požár, jest matkou rasového antisemitismu.“²⁰² Fuchs zastával názor, že český antisemitismus není v české společnosti tak hluboce zakořeněný, ač jeho projevy jsou hrubší, než jak je tomu v případě antisemitismu německého. Antisemitismus považoval za překážku a reakcí na asimilaci.²⁰³ Zároveň antisemitismus v Čechách považoval za okrajovou záležitost, která se nestala programem žádné politické strany. „V českém národě žilo vždy povědomí, že týmiž ústy, jimž se hlásá demokratism, není možno hlásat plemenný aristokratism.“²⁰⁴

²⁰¹ „Nynější stav židovské otázky“. *Rozvoj*, 27. září 1919, s. 5.

²⁰² FUCHS, Alfred. *O židovské otázce*. Praha: Nákladem Spolku českých akademiků židů, 1919, s. 14.

²⁰³ Tamtéž, s. 18.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 17.

Tím, že se antisemitismus odsunul na okraj politického spektra, potvrdila se teze ČŽH, že v českém prostředí je antisemitismus fenomén, který má krátkou životnost. Představitelé ČŽH věřili, že nově vzniklý stát nebude nositelem antisemitismu, neboť by to neodpovídalo demokratickému duchu, v němž byl československý stát založen. „My jsme se vždy bránili proti tomu, aby byla v naší republice zavedena ochrana židů, protože jsme toho názoru, že cosi takového bylo by potupou pro demokratický stát a národ.“²⁰⁵

Na druhou stranu někteří stoupenci ČŽH poukazovali na to, že antisemitismus ustoupil asemitismu – ignorování Židů.²⁰⁶

2.3. Českožidovské a sionistické hnutí na území ČSR

Počátky sionismu spadají do roku 1860 a podnět k jeho vzniku dal Theodor Herzl (1860–1904)²⁰⁷ svým spisem *Židovský stát*. V rámci této práce není prostoru se věnovat historii sionistického hnutí a jeho různým proudům, proto se omezím jen na jeho působení v rámci první ČSR a na reakce ČŽH. Sionistické hnutí představovalo druhý silný element, který se dotýkal identity ČŽH a vůči němuž se představitelé hnutí vymezovali zejména v období první ČSR. Sionistické hnutí na mezinárodní úrovni usilovalo o založení židovského státu a v rámci ČSR o uznání židovské národnosti, zajištění a ochranu práv židovské národnostní menšiny a snažili se rozvíjet židovskou kulturu na území Československa.

ČŽH neprosazovalo svou politickou stranu, ale bylo zastoupeno politickým hnutím *Svazem Čechů-Židů*, a židovští asimilanti se angažovali v československých stranách. Oproti tomu sionistické hnutí se etablovalo i politicky. Roku 1920, kdy měly probíhat parlamentní volby, byla založena *Židovská strana*²⁰⁸, jež se stala

²⁰⁵ FUCHS, Alfred. Po pražských demonstracích. *Rozvoj*, 27. listopadu 1920.

²⁰⁶ SOUKUPOVÁ, Blanka. Češi-židé. K identitě českožidovského hnutí. 1918–1926. In: *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*. Praha: Židovské muzeum, 2003, s. 63.

²⁰⁷ Theodor Herzl byl rakousko-uherský židovský novinář, nejvýznamnější představitel sionismu a „duchovní otec“ Státu Izrael.

²⁰⁸ Ideově a personálně navazovala na sionistické hnutí z 90. let 19. století.

nejvýraznější politickou židovskou organizací, která stejně tak jako představitelé českožidovského hnutí vyjadřovala svou loajalitu k československému státu. „Jedním z charakteristických znaků židovskonárodní politiky byl důraz kladený na loajalitu židovské menšiny vůči Československé republice a ochotu podílet se na jejím demokratickém budování, který ještě zesílil ve třicátých letech v souvislosti s rozšířením nacistické antisemitské politiky v Německu.“²⁰⁹ Při třetích parlamentních volbách v roce 1929 se podařilo *Židovské straně* získat dva poslancecké mandáty v *Národním shromáždění*. Byl jím Ludwig Singer (1876–1931)²¹⁰ za Prahu a Julius Reisz (1880–1976)²¹¹ za Bratislavu. Představitelé ČŽH reagovali na politickou reprezentaci sionistů silným apelem, aby občané židovského původu volili československé strany jakožto občané Československého státu. „Jděte k volbě. Volte česky! Volte kandidátky české strany, k níž se hlásíte, nebo která jest Vám nejbližší. Dokažte, že jste Češi!“²¹² Významným počinem sionistického hnutí na území československého státu bylo založení *Národní rady židovské* dne 22. října 1918, která se stala hlavním představitelem národně smýšlejících Židů na území českých zemí. Rada se snažila dosáhnout uznání židovské národnosti, občanské rovnoprávnosti Židů a menšinových práv Židů a menšin jako takových. Autoritu *Národní rady židovské* zpočátku uznávali i zástupci českožidovského hnutí, ale odmítli její požadavky na uznání židovské národnosti a to byl velký rozpor.²¹³ Jak jsem uvedla výše, v roce 1919 se v Paříži konala mírová konference, která se vedle politického uspořádání věnovala právům národnostních menšin. Přítomni byli i zástupci *Národní rady židovské* Ludwig Singer a Hugo Bergmann (1883–1975)²¹⁴, kteří spolu s ostatními zástupci Židů z ostatních států Evropy utvořili *Výbor*

²⁰⁹ CRHOVÁ, Marie. Politické strany a politika židovské menšiny. In: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–1938*. Brno: Doplněk, 2005, s. 979–980.

²¹⁰ Ludwig Singer byl sionistický aktivista.

²¹¹ Julius Reisz byl československý politik a sionistický aktivista.

²¹² „Voličové židovského původu!“. *Rozvoj*, 7. června 1919, s. 1.

²¹³ BOREK, David. Židovské strany v politickém systému Československa 1918–1938. In: *Moderní dějiny*, č. 11. Praha: Historický ústav, 2003, s. 73.

²¹⁴ Samuel Hugo Bergmann byl česko-německo-izraelský židovský filozof, člen *Pražského kruhu* spisovatelů, zakladatel a ředitel Židovské národní a univerzitní knihovny a první rektor Hebrejské univerzity v Jeruzalémě.

židovských delegací. „Českoslovenští vyjednavací totiž odmítli, aby v mírových smlouvách, které ČSR uzavírala s jednotlivými poraženými státy, byla (tak jako v Polsku a Rumunsku) explicitně zmíněna práva Židů.“²¹⁵

Představitelé ČŽH byli zklamáni, že na mírové konferenci byli přítomni zástupci sionistického hnutí. „Neváhám prohlásiti, že naše hnutí jest cosi jedinečného, a přál bych si, aby jednou došlo ke světovému kongresu těch, kdož nechtějí řešiti židovskou otázku jako sionisté, aby naše práce myšlenková, vědecká i politická nabyla fora světového. Dnes, kdy mírová konference zabývala se a zabývá se požadavky sionistickými, byla by k tomu příležitost.“²¹⁶ Doufali v přízeň československého státu a předpokládali, že se stanou hlavním partnerem při řešení otázek ohledně židovského obyvatelstva, jak tomu bylo například v západních mocnostech. „Určitým vzorem byla pro Čechožidy situace ve Francii a v Německu, kde byly organizace německých a francouzských asimilantů natolik silné, že zabránily tlaku evropských a amerických sionistů na uznání židovské národnosti ve svých zemích na mírové konferenci v Paříži v roce 1919.“²¹⁷

218

²¹⁵ BOREK, David. Židovské strany v politickém systému Československa 1918–1938. In: *Moderní dějiny*, č. 11. Praha: Historický ústav, 2003, s. 75.

²¹⁶ FUCHS, Alfred. K Ethice asimilačního hnutí. In: *Kalendář česko-židovský*, roč. 40, 1920–1921, Praha: Spolek českých akademiků židů, s. 42.

²¹⁷ ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Žid?* Praha: Paseka, 2013, s. 131.

²¹⁸ Sionistickým hnutím se zabýval také T. G. Masaryk. Ten se nejen zabýval židovskou otázkou z pohledu asimilačního hnutí, ale patřil i mezi myslitele a politiky, kteří se, jako jedni z prvních, začali zajímat o židovské národní hnutí. V díle *Otázka sociální* z roku 1898 se můžeme poprvé u Masaryka setkat s pojmem sionismus. Na stránkách svého díla vede polemiku s Karlem Marxem (1818–1883) a jeho vztahem k židovství. Hlavním aspektem, ke kterému se Masaryk ve své polemice vztahuje je rozměr národní, který Marx Židům upírá: „Žid nemá národnosti – jeho národnost toť národnost kupce, peněžníka vůbec.“ (MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální: základy marxismu filosofické a sociologické* 2. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 116.). Výtka Masaryka vůči Marxovi stála na tom, že Marx nevidí v otázce židovské stránku národní. Masaryk považoval Židy za národ, ačkoli se vzdali svého jazyka. „Marx nechce vidět v otázce židovské stránku národní, stránku plemennou – a přece v ní je. Židé zvláštním národem jsou, třebaže se již vzdali svého jazyka mluveného. Ale jazyk není právě jediným a nejdůležitějším znakem národnosti.“ (Tamtéž, s.

2.3.1. Názorový spor českožidovského a sionistického hnutí

Otázka národnosti byla zásadním rozporem mezi oběma tábory v rámci židovské menšiny. Pro stoupence českožidovského hnutí se národ vyznačoval společnými znaky: původem, jazykem, kulturou a zvyklostmi.²¹⁹ A Židy za národ nepovažovali. „Asimilanti tvrdí naproti tomu a jsou přesvědčeni, že židé přestali být národem již před dvěma tisíci lety, že hebrejský jazyk církevní má stejně málo významu národního, jako církevní jazyk latinský pro katolíky, že dnešní židé nejsou ani společné rasy, nýbrž smíšeninou různých národů v ghettu v nový útvar uhnětenou a v různých zemích rozdílnou, že židovské náboženství pozbylo svým universalismem vazební síly národní...“²²⁰ Sionismus na druhou stranu

118.). Ohledně národnosti židovské zastával Masaryk stejný postoj jaký zastávalo sionistického hnutí. V sionismu spatřoval možnost, jak by se mohlo židovské obyvatelstvo oživit, což byl aspekt, který Masaryk považoval za nevyhnutelný. „Kus této práce obrodni vidím v sionismu. Nemíním tím vystěhování do Palestiny – Židé mohou klidně zůstat, kde jsou, ale musejí pochopit, že jejich mravní charakter a jejich celý názor na svět potřebuje nápravy.“ (Tamtéž, s. 119.). Tím byl jeho postoj k asimilačnímu proudu ČŽH skeptický. „Masaryk realista a konkretista měl za to, že je možná individuální kulturní asimilace, že Židé se mohou stát Čechy kulturně, nikoliv však fyzicky, že zůstane vždy rozdíl v původu a také v náboženství a tradici. Národ jako takový pokládal Masaryk ve smyslu Herderově za hodnotu nenahraditelnou.“ (GAJAN, Koloman. T. G. Masaryk a židovská otázka za první republiky (se zřetelem ke hnutí národně-židovskému – sionismu a českožidovské asimilaci). In: *Posláním historik: pocta prof. Robertu Kvačkovi k 80. narozeninám*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 340.). Představitelé ČŽH neusilovali, jak bylo zmíněno výše, o úplnou asimilaci, která by znamenala ztrátu jejich židovství, ale o syntézu češství a židovství.

T. G. Masaryk jako prezident nově vzniklého československého státu upřednostnil v otázce uznání židovské národnosti představitele sionistického hnutí před ČŽH. „Je důvod předpokládat, že prezident bude aktivně podporovat naše úsilí a že jeho odpověď na protest delegace českých asimilantů-Židů proti našim cílům byla v zásadě negativní.“ (POJAR, Miloš. *T. G. Masaryk a židovství*. Praha: Academia, 2017, s. 185.).

²¹⁹ LEDERER, Edvard. *Kapitoly o židovství a židovstvu. Díl I*. Praha: Nakladatel B. Kočí, 1925, s. 138.

²²⁰ LEDERER, Edvard. *Kapitoly o židovství a židovstvu. Díl II*. Praha: Nakladatel B. Kočí, 1925, s. 5.

ztotožňovalo židovství s národností. Sice si uvědomovali, že Židé nemají výše zmíněné prvky národnosti, ale považovali Židy za národnost zvláštního druhu.²²¹ Sionisté považovali tzv. „odnárodnění“ v rámci židovské menšiny, tedy neuznávání Židů jako nositelů židovské národnosti, za morální selhání a považovali za povinnost se k židovské národnosti hlásit. „Ale není to (t. j. asimilace) možné pro Žida inteligentního a mravně jednati schopného, neboť pro něho platí jako pro každého jiného povinnost zůstat věren národu svému za všech okolností a také na něho vztahuje se kletba, kterou stíhá mravní tribunál renegáta, odrodilce. Pracovat k odnárodnění Židů, ke splynutí s Čechy, tedy úmyslná asimilace, nedá se logicky, ani mravně obhajovati.“²²² Nejdůležitějším atributem národa byla pro Alfreda Fuchse kultura. „Sionisté tvrdí, že židé jsou zvláštním národem. A jaký jest smysl existence každého národa? Kultura.“²²³ Národnost je pro něho cestou ke kultuře a ta vede k vyššímu principu. Proto vyzývá sionisty, aby pěstovali národní kulturu, kulturu židovské individuality a žili židovsky celou bytostí. Sionisté byli v tomto směru velmi aktivní, avšak Fuchs vyjadřuje kritiku, že snahy sionistů jen zakrývají jejich sklon ke kultuře německé. „Kolik je u nás takových sionistů, jichž bychom si mohli vážit, protože jsou celou svou bytostí svědectvím toho, co hlásají? Většina jich žije kulturou např. německou a omílá jen fráze o „židovském cítění“, o kterémžto zjevu budu ještě mluvit.“²²⁴ Stejného názoru byl i Otakar Guth: „U nás jsme vždy vytýkali sionismu, že má ráz německý. To se nedělo snad proto, že bychom ho chtěli denuncovat; je to faktum a nedá se zprovoditi ze světa.“²²⁵ Kulturou českožidovského hnutí byla kultura česká. „Naše kultura je česká, nebo lépe, češství je naší „cestou ke kultuře“, češství je tím „paprskem,

²²¹ GUTH, Otakar. Kritika sionismu. In: *Kalendář česko-židovský*, roč. 46, 1926–1927, Praha: Spolek českých akademiků židů, s. 66.

²²² „Židovská národnost a český národ“. *Židovské zprávy*, 12. dubna 1920, s. 2.

²²³ FUCHS, Alfred. *O židovské otázce*. Praha: Nákladem Spolku českých akademiků židů, 1919, s. 5.

²²⁴ Tamtéž.

²²⁵ GUTH, Otakar. Kritika sionismu. In: *Kalendář česko-židovský*, roč. 46, 1926–1927, Praha: Spolek českých akademiků židů, s. 69.

kterým se nám zjevuje duše světová a zve nás ke spolupracovníctví na díle této země.“²²⁶

Spor, který představitelé českožidovského a sionistického hnutí vedli, se mimo jiné týkal zavedení židovských škol na území první ČSR, které požadovali sionisté. Jak jsem uvedla, výše zmíněným představitelům sionistického hnutí se podařilo dosáhnout uznání židovské národnosti, což bylo uvedeno v důvodové zprávě ústavní listiny bez ohledu na obcovací řeč. Ambice sionistů dále spočívala ve zřizování konfesních židovských škol proti čemuž se postavili představitelé českožidovského hnutí. „Rozsáhlé neshody mezi asimilanty a sionisty přetrvávaly především v otázkách jazykové a školské politiky.“²²⁷ Představitelé ČŽH argumentovali, že pro zřizování národních židovských škol chybí národní jazyk Židů, který je předpokladem k uznání národnosti. „Chtějí-li svou mládež vychovávat v nacionálně židovském smýšlení, nebude jim v tom zajisté také žádný nepředpojatý člověk bránit. Mohou si k tomu účelu zřizovat zvláštní kursy, pokud jim bude libo. A židovské národní školství? ... Každý národ má svůj národní jazyk, ten je nutným předpokladem každé národnosti.“²²⁸ V reakci na článek, který je uveden v *Židovských zprávách*, si lze nevšimnout, že i představitelé sionistického hnutí pracují s principem němčení u českožidovských asimilantů. „Útoky ‚Tribuny‘ proti židovskonárodní škole nejsou rázu pozitivně-kulturního, nýbrž negativně politického. Důvody, jež tam jsou sneseny, nevycházejí z předpokladu pravdy a poctivosti, nýbrž diktovány jsou zřetelem na prospěch a výhodnost pro onu malou skupinu českožidovskou, jež chce za každou cenu splynout se svým okolím, ať již to je okolí české nebo německé.“²²⁹

Sionistické hnutí dosáhlo ve své ambici úspěchu, jak dokládá článek²³⁰ v *Židovských zprávách*, který začíná obviňováním ČŽH z udavačství a

²²⁶ FUCHS, Alfred. *O židovské otázce*. Praha: Nákladem Spolku českých akademiků židů, 1919, s. 6.

²²⁷ SOUKUPOVÁ, Blanka. Češi-židé. K identitě českožidovského hnutí. 1918-1926. In: *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*. Praha: Židovské muzeum, 2003, s. 59.

²²⁸ „Nebezpečí konfesijní školy“. *Tribuna*, 28. srpna 1920, s. 1.

²²⁹ Waldstein, Emil. Nebezpečí konfesijní školy. *Židovské zprávy*, 10. září 1920, s. 4.

²³⁰ „Důležité úspěchy židovského školství“. *Židovské zprávy*, 10. září 1929, s. 8.

antisemitismu. „Jak známo, konala se dne 19. srpna v ministerstvu školství a národní osvěty anketa o židovském školství. Přes perfidní denunziace českožidovského tisku a antisemitské výpady českožidovských účastníků, vetřevších se do našeho jednání s vládou, zvítězilo na konec naše stanovisko.“²³¹ Článek dále přináší prohlášení *Ministerstva školství a národní osvěty* o zachování národních židovských škol v Břeclavě, Boskovicích a Uherském Brodě. Dále uvádí rozhodnutí *Ministerstva*, ve kterém povoluje, aby na nově zřízené soukromé židovské škole s českým jazykem mohl vyučovati učitel formálně kvalifikovaný pro školy německé, který však český jazyk dokonale ovládá.

S kritikou sionismu souvisí také smysl pro odpovědnost k lidskému celku, kterou představitelé ČŽH zastávali. Postoj sionistického hnutí, který představoval návrat do země předků, byl vnímán ze strany opozice jako sobecké jednání, kterým sionisté řešili pouze své výlučné problémy, a tím se odtrhli od problémů většinové společnosti. „Základní vadou sionismu jest, že snaží se židovskou otázku po celém světě řešiti podle jedné metody. ... Pokouší se o to tím, že židovskou otázku po celém světě prohlašuje za jednotnou a totožnou a snaží se se tuto otázku celého světa vyřešiti jediným prostředkem, totiž zřízením židovského státu v Palestině.“²³² V kritice byla přítomna i otázka arabská. „Každá myšlenka usiluje o to, ne aby žila ve vzduchoprázdném prostoru, nýbrž aby byla uskutečněna. Všecky obtíže, na něž sionismus naráží, dají se vystihnout jedním slovem. Je to arabská otázka. Není možno Palestinu Arabům vyrvati a dáti ji židům.“²³³

Obě hnutí zastávala jiný názor týkající židovské národnosti a představitelé ČŽH přistupovali k založení židovského státu přinejmenším skepticky: „Myšlenky nemusí být již proto špatné, že jsou nepraktické anebo že nejsou proveditelné. Kdybychom proti sionismu nemohli uvést nic jiného, než že myšlenka zříditi

²³¹ Tamtéž, s. 8.

²³² GUTH, Otakar. Kritika sionismu. In: *Kalendář česko-židovský*, roč. 46, 1926–1927, Praha: Spolek českých akademiků židů, s. 65.

²³³ Tamtéž, s. 67.

židovský stát v Palestině je sotva proveditelná nebo vůbec neproveditelná, nevyvracelo by to ještě sionism.“²³⁴

Obě hnutí přece jen měla společné jedno téma – touhu po vlasti –, které vycházelo z absence této touhy jako důsledku života Židů v diaspoře. „Neboť není nejmenšího sporu – a v tom má sionism pravdu – že židovská psychická bída záležela hlavně v tom, že židé neměli reálného vztahu k půdě a že jejich životní filosofie byla bez kořene. Sionisté se snaží vyhojiti tuto židovskou bolest zemí palestinskou, my zemí českou. ... V tom se shodují oba světové názory: Že pravda vzejde ze země a nepadne s nebe.“²³⁵

²³⁴ GUTH, Otakar. Kritika sionismu. In: *Kalendář česko-židovský*, roč. 46, 1926–1927, Praha: Spolek českých akademiků židů, s. 67.

²³⁵ FUCHS, Alfred. K Ethice asimilačního hnutí. In: *Kalendář česko-židovský*, roč. 40, 1920–1921, Praha: Spolek českých akademiků židů, s. 43.

3. Jindřich Kohn (1874 – 1935)

3.1. Život a dílo

Jindřich Kohn, jedna z největších osobností ČŽH, která se snažila proniknout k nehlubším kořenům židovské otázky, se narodil 7. března 1874 v Příbrami. Jeho otec, Maxmilian Kohn, byl příbramským továrníkem a velkou měrou se zasloužil o počestění příbramské židovské obce, jejímž představitelem byl v letech 1900–1921²³⁶. Měl také vliv na svého syna, kterého v období jeho gymnaziálních let seznamoval s českým politickým a literárním životem prostřednictvím českého tisku, především periodika *Čas*²³⁷.²³⁸ Jak Kohn popisuje ve své stati s životopisnými prvky, velký vliv měl na něho také jeho děda, velký znalec Bible a Talmudu a jeho první učitel hebrejštiny.²³⁹ „Dědova životní hra napodobuje pravidelnost hvězdného pohybu. Není si toho vědom. Opakuje však každý večer u okna s mechem, obrácen jsa k východu, ‚modlitbu šeřících se večerů‘. A tam chvalozpěvy vyznává svou víru v nezvratnou pravidelnost kosmické hry. Navždy rozděleny jsou časy, všemu určeno jest místo, všemu byly dány míry. ... Dědovy folianty řeší jen jednu otázku: otázku pravé míry. Ale také česká holubice v okně jest řezána podle jakýchsi měr, určených starým lidovým podáním.“²⁴⁰ Kohn vyrůstal v rodině, kde byla přítomna tradice a moudrost židovství s citem pro českou vlast.

²³⁶ https://c.jewishmuseum.cz/files/documents/archiv-sbirky-a-fondy/Rejstrik_zidovskych_obci/Pribram.pdf, s. 3.

²³⁷ Šlo o tiskový orgán *Realistické strany*, kam patřil T. G. Masaryk, Karel Kramář a Josef Kaizl. Periodikum bylo založeno roku 1886 Janem Herbenem.

²³⁸ VYSKOČIL, Josef. Jindřich Kohn – Českožidovský humanisticko-ekumenický myslitel. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 1994, s. 94.

²³⁹ KOHN, Jindřich. Okno s mechem. In: *Asimilace a věky. Díl I*. Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1936, s. 1–13.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 2–3.

„Dr. Jindřich Kohn pocházel z rodiny, pro niž židovství bylo hodnotou mravní a češství skutečností přirozenou.“²⁴¹

Na tomto místě bych ráda ještě zmínila důležitý moment, který se týká vztahu Kohna k velkému českému mysliteli a pedagogovi Janu Amosi Komenskému (1592–1670). Událost, která měla velký vliv na Kohnovo uchopení české a židovské otázky a splynutí těchto dvou identit, souvisela právě s Komenského osobností, která spadá do jeho gymnaziálních let. „Vídeňský ministr zakázal oficiální jubileum Komenského. Tenkrát mě bleskem uchvátilo poznání, jak Komenský představuje lidstvo *přicházející, které bude žít dějiny, aniž jen žilo v dějinách* (a nebude jen žít v jednom úseku dějin). Měl jsem pocit, že získal jsem tím klíč i k českému dramatu, i k otázce židovské. ... Po svém velkém prožití Komenského měl jsem dojem, že vše, co významného mě potkalo na cestě životní, odhalilo mně cosi významného o mé jednotě češství, židovství a evropanství – Neruda, Machar a mládež Rašínova. Spojný pás však dal mi Masaryk.“²⁴² Komenský je pro Kohna myslitel, který má rozměr společenský a všelidský. Komenský je stále přítomen a Kohn nechce, aby se Komenský stal exulantem ve své vlasti. „Kdy však přijde doba, kdy lidstvo oslaví Komenského plným chápáním? ... Neboť Jan Amos Komenský je ze zjevů, na které lidstvo nemůže zapomenouti pro svatost jejich. ... Výklad můj chce sdělit víru, že Komenský není jen zjev minulosti, ale také spolumyslitel v přítomnosti, ale také spolustavitel budoucnosti.“²⁴³

Po absolvování gymnázia v Příbrami, začal Kohn studovat na Právnické fakultě české univerzity v Praze. Studium ukončil v roce 1896 a rigorózní zkoušku složil v roce 1901. Za vysokoškolských studií byl aktivní ve *Spolku českých akademiků židů*. Po studiích na Právnické fakultě byl koncipientem v Praze, poté v Plzni, kde se stal advokátem a věnoval se místnímu kulturnímu životu. Těžce nesl události roku 1899, které byly spojeny s *hilsnerovou aférou*. Napsal tehdy do

²⁴¹ TOHN, Zdeněk. Dr. Jindřich Kohn: 7. III. 1874–12. III. 1935. In: *Kalendář česko-židovský*, roč. 55, 1935–1936, Praha: Spolek českých akademiků židů, s. 18.

²⁴² KOHN, Jindřich. Masarykova škola moudrosti a židovství. In: *Asimilace a věky. Díl II*. Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1936, s. 86.

²⁴³ KOHN, Jindřich. Doba a Komenský. In: *Asimilace a věky. Díl II*. Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1936, s. 561.

Příbramských listů Otevřený list, který vyšel i jako leták, na obranu Židů. „Naše svědomí je tak čisté jak svědomí našich otců, které vinili, že způsobují cholera a mor; – tak čisté jako svědomí prvních křesťanů, když volali na ně Římané: ‚Krvě dětské užíváte‘ ... Kéž by žil dnes Havlíček! Nám aspoň zdá se, že by v tom nebyl proti nám, když tvrdíme, že fanaticismus a nenávisť nemají práva zasedat na soud!“²⁴⁴ Za svého působení v Plzni se pak zapojil do politického života. V roce 1911 kandidoval v Plzni do říšské rady za *Českou stranu lidovou*²⁴⁵, jejímž byl zakládajícím členem a účastnil se také diskuze o formulaci jejího programu.

V období svého působení v Plzni se zabýval tématem *regionalismu*. Prosazoval doplňování životního prostoru svým osobitě kulturním způsobem. Oproti tomu kritizoval provincialismus, který místní kraje izoloval, a starý regionalismus, který se snažil napodobovat veliká města. Svéráznost regionů plodí zvláštní otázky, které si žádají zvláštní způsoby řešení, a mají zabraňovat jejich roztržitosti. „Regionalism definuje dr. Kohn jako zjev nové doby hledati nový pocit zakotvenosti a poukazuje na Němce, kteří mají v Mnichovně a Hamburku, Výmaru, Gottinkách a Heidelberku krásně vypěstěnou kulturu regionalistickou.“²⁴⁶ Moderní velkoměstskou společnost považoval za projev nedokonalé asimilace a kritizoval její „nepřízpůsobenost“.

V roce 1927 se z Plzně přestěhoval do Prahy, kde po svém tchánovi Leopoldu Katzovi převzal advokátní kancelář.

Zhruba od roku 1910 můžeme sledovat jeho rozsáhlou publikační činnost. Jeho články, které odrážely šíří Kohnova záběru, byly publikovány v mnoha periodikách. Politické články psal do plzeňského národohospodářského časopisu *Základ*, který

²⁴⁴ VYSKOČIL, Josef. Českožidovské hnutí. K 90. výročí založení Spolku českých akademiků židů. In: *Dějiny a současnost*, č. 4, roč. 8. Praha: Lidové noviny, 1966, s. 20.

²⁴⁵ *Českou stranu lidovou*, zvanou „realisté“ založil T. G. Masaryk. Jedním z hlavních důvodů založení byl odmítavý postoj vůči rozsudku L. Hilsnera v Hilsnerově aféře, s kterým představitelé staročechů a mladočechů souhlasili. Ustavující sjezd strany se konal 31. března 1900 a její program se poté propagoval v různých městech mimo Prahu (Plzeň, Sušice, Kladno, Kroměříž, Jičín aj.). Tiskovým orgánem strany byl časopis *Čas*, který redigoval Jan Herben.

²⁴⁶ DONATH, Oskar. *Židé a židovství v české literatuře 19. a 20. století. Díl II. Od Jaroslava Vrchlického do doby přítomné*. Brno: Oskar Donath, 1930, s. 215.

sám založil („*O nalézání a vynalézání práva, Konstrukce ústavy, Ekonomie soužití a ústava*)²⁴⁷. Založením periodika se Kohn zapojil do osvětové činnosti, která souvisela se založením *Jednoty pro péči hospodářskou a kulturní*. *Jednota* byla založena roku 1918 a jejím úkolem bylo vytvořit jednotu národního, hospodářského a společenského života – kulturní a hospodářský život se měl utvářet společně. Jejím prostředkem měla být mimo jiné ekonomická a podnikatelská spolupráce. „Tím druhým, velkolepě koncipovaným projektem, který dalece překračoval původně úzký českožidovský program, byla organizace *Jednota pro péči hospodářskou a kulturní*. *Jednota*, ustavená po dlouhých přípravných jednáních v listopadu 1918, měla vytvořit rámec pro celé českožidovské hnutí na základě spolupráce židovských i nežidovských pokrokových občanů.“²⁴⁸ Zakladatelem *Jednoty* byl Leon Bondy²⁴⁹, ovšem její činnost po smrti zakladatele v roce 1923 upadá. Kohn dále spolupracuje s *Obchodní a živnostenskou komorou*²⁵⁰. Své politické příspěvky Kohn dále publikuje v *Tribuně* pod pseudonymem J. K. Pravda (*Candide, čili provolávání práva k době, Ústava státní a světová, Hus a ústava světová, Mírové prokuratury, Středoevropské črty*, aj.)²⁵¹. Knižně vyšly jeho přednášky *Politika a právo* (1910, Plzeň) a *Co jest a co není právo seburčení* (1919, Praha). V politických člancích se dotýkal tématu vztahu Čechů a Němců a zdůrazňoval jejich smíření. Byl přívržencem panevropanství, z něhož vyplývá jeho silný sklon k mírovosti. „Ovšem myšlenka a praktické její užití jsou dvě věci. Panevropa vyžaduje anebo lépe řečeno pracuje k obecnému míru a to politickému i hospodářskému. To

²⁴⁷ Tamtéž, s. 214.

²⁴⁸ ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé?: národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938*. Praha: Paseka, 2013, s. 157–158.

²⁴⁹ Leon Bondy byl český podnikatel a činitel *Obchodní a živnostenské komory*. Jeho otcem byl mecenáš a podporovatel ČŽH Bohumil Bondy – majitel železářské firmy a obchodník. Leon Bondy roku 1898 spoluzaložil *Českou průmyslovou banku*. Publikoval národohospodářské stati pod pseudonymem V. Železný. Roku 1902 vstoupil do *Obchodní a živnostenské komory* a od roku 1903 byl jejím předsedou. V letech 1910–1923 se stal viceprezidentem pražské pobočky *OŽK*, kde posiloval český element.

²⁵⁰ *Obchodní a živnostenská komora* byla samosprávná organizace, která sloužila k podpoře průmyslu a obchodu v letech 1850–1948.

²⁵¹ DONATH, Oskar. *Židé a židovství v české literatuře 19. a 20. století. Díl II. Od Jaroslava Vrchlického do doby přítomné*. Brno: Oskar Donath, 1930, s. 214–215.

znamená: odzbrojiti a uzavřít mezistátní garanční smlouvy mírové. K tomu pracuje i Svaz národů. Hospodářský klid dal by se zjednat nějakou evropskou celní unií. I v diplomacii mohla by nastat jakási slučovací akce. V tom bychom spatřovali praktické a užitečné realizování mírových myšlenek pro lidstvo současnosti.“²⁵² Poukazoval na nutnost míru. Svou přednášku na sjezdu *Svazu Čechů-Židů*, která se konala 7. listopadu 1926 s názvem *Zrodu židovského s národem českým k míru nad národy* zahájil pozdravem míru. „Pozdravem míru vítám hosty a sjezd. ... Pozdravem míru si ujasněme, že programem hnutí českožidovského musí býti předně dobrá vůle, za druhé vůle osvícená, za třetí vůle silná. Bez dobré vůle mír nevznikne, bez vůle osvícené nepozná překážek svých a bez silné vůle nelze překonati překážky mírové.“²⁵³ Byl předsedou československé sekce *Panevropské unie*²⁵⁴ a jejím prvním místopředsedou v ČSR.

Svémi články přispíval i v oblasti národohospodářské a to především v plzeňském periodiku *Směr (Hospodářský diář, Národohospodářská hodinka, Myšlenky o sociální solidaritě, O proměnách světa a mírových cílech, aj.)*²⁵⁵.

Publikoval také v *Sociologické revue*. Někdy bývá řazen k tzv. československé sociologické škole a hledá se souvislost mezi Kohnem a T. G. Masarykem, Emanuelem Chalupným (1879–1958)²⁵⁶ a Inocencem Arnoštem Bláhou (1879–

²⁵² „Panevropané“. *Rozvoj*, 24. prosince 1926.

²⁵³ *Zrodu židovského s národem českým k míru nad národy*. *Rozvoj*, 26. listopadu 1926.

²⁵⁴ *Panevropská unie* je nejstarší hnutí za sjednocení Evropy. Postavena je na myšlence politického a hospodářského sjednocení evropských národů na demokratických základech. *Unie* byla založena roku 1924. Od roku 1933 byla v nacistickém Německu zakázána a po skončení druhé světové války znova obnovena v Západním Německu.

²⁵⁵ DONATH, Oskar. *Židé a židovství v české literatuře 19. a 20. století. Díl II. Od Jaroslava Vrchlického do doby přítomné*. Brno: Oskar Donath, 1930, s. 215.

²⁵⁶ Emanuel Chalupný patřil mezi nejznámější české sociology v zahraničí. Byl členem *Mezinárodního sociologického ústavu* v Ženevě a mezi lety 1934–1935 jeho viceprezidentem. Patřil mezi zakládající členy *Masarykovy sociologické společnosti*, jejímž byl předsedou. Byl zakládajícím členem *Sociální ústavu ČSR*. Byl redaktorem *Sociologické revue*. Chalupný intenzivně pracoval s mládeží v Sokole a Junáku. Hlavním sociologickým dílem Chalupného byl pokus o vytvoření vlastního sociologického systému. Sociologii chápal jako všeobecnou vědu o kulturním jakožto společenském systému, kdy kulturní stránka tvořila vedle tělesné a duševní stránky jednu ze tří složek lidství.

1960)²⁵⁷. Kohn také stál u založení *Masarykovy sociologické společnosti* (1925)²⁵⁸ a v roce 1934 se stal členem *Mezinárodního sociologického institutu* v Ženevě.

V rámci svého působení v ČŽH, jehož byl duchovním vůdcem, kterým se stal po smrti Viktora Vohryzka, pravidelně publikoval články týkající se jeho pojetí asimilace, hloubání o otázce židovské a českožidovské a otázkách náboženství, v týdeníku *Rozvoj* a *Kalendáři česko-židovském*. Jeho osobnost měla velký vliv na českožidovské spisovatele jako byl Otakar Guth, Hanuš Bonn (1913–1941)²⁵⁹ a v neposlední řadě Egon Hostovský, který věnoval Jidřichu Kohnovi svou knihu *Případ profesora Körnera*.

Jindřich Kohn zemřel 12. března 1935. Jeho manželka a dcera Dolly za druhé světové války zahynuly v Osvětimi a v Bergen-Belsenu.

Úmrtí Jindřicha Kohna komentovala řada československých periodik a bylo uspořádáno několik tryzen k uctění jeho památky. Příspěvatel do *Lidových novin* Zdeněk Bořek Dohalský (1900–1945)²⁶⁰ ve svém příspěvku vykreslil Kohnovu

²⁵⁷ Inocenc Arnošt Bláha patří k nejvýznamnějším českým sociologům. Jeho zájem se obracel především na problematiku mravního života a hájil požadavek individuálního mravního aktivismu.

²⁵⁸ *Masarykova sociologická společnost* vznikla v roce 1925 a plnila funkci nezávislé akademické společnosti. Byla zastřešujícím orgánem československých sociologů a badatelů v příbuzných oborech. Zároveň měla působit jako stálá teoretická sekce *Sociálního ústavu ČSR* bez organizačních vazeb. Měla pěstovat a šířit obor sociologie, organizovat její studia, vydávat odborný tisk a zajišťovat kontakty se zahraničím. V součinnosti se *Sociálním ústavem ČSR* usilovala o zavedení výuky sociologie na středních a vysokých školách. V roce 1930 byla MSS přijata za člena *Mezinárodního sociologického institutu* v Ženevě.

²⁵⁹ Hanuš Bonn byl český básník, literární kritik a překladatel poezie primitivních národů. Po studiu na gymnáziu šel studovat práva na Univerzitu Karlovu. Od roku 1933 byl vedoucím úředníkem Pražské židovské obce. Byl příspěvatelem v *Rozhledu*, *Lidových novinách* a *Literárních novinách*.

²⁶⁰ Z. B. Dohalský byl český šlechtic z rodu Dohalských z Dohalic a novinář *Lidových novin*, kde začal pracovat od roku 1929 jako parlamentní zpravodaj. Spolupracoval také s periodikem *Přítomnost* a spolu s Milenou Jesenskou zastával funkci redakčního tajemníka.

osobnost takto: „Kohn, žlutý jako staletý pergamen, zachumlaný do plnovousu starozákonního proroka, chodil, prostouplý vidinami nového uspořádání světa, nepřítomně Prahou a jejími vzdělanými společnostmi. Stával uprostřed křižovatek rozproušené ulice a zdálo se, jako by šel kolem čas i nebezpečí. Pohled, upřený do dálky, hledal v budoucnosti i zdálo se, že po zemi se jenom ohlížel. Mluvil řečí, již bylo někdy těžko rozumět, neboť musil vymyslet mnoho nových slov pro pojmy, jež jak říkával, jsou dosud pro svět skrytým tajemstvím. Nový řád vymýšlel, spravedlivější, i pracoval s vesmírem. Byl zaposlouchán v osudy národů, kterým věštil z prastaré minulosti i z toku dějin. Byl posedlý příštím svého národa, jemuž náležel, protože jej vroucně miloval. Praha byla jeho Sion a nad českou vesnicí, posetou se vlahé noci stříbrem hvězd, skláněl se v úžasu jako nad Betlémem. Světlo světa viděl rozžehnuté v moudrosti lidu. Věděl a do krve cítil, co je to být z lidu, protože své přemýšlení o něm vedl z časů tisíciletých. ... V křížové cestě českého národa spatřoval jeho vyvolenost. V tu věřil, proto o ní přemýšlel. Jinak byl zapomnětlivý – český žid dr. Jindřich Kohn.“²⁶¹

Po smrti Kohna vydal *Akademický spolek „Kapper“* dvoudílný sborník ve třech svazcích, který souhrně představuje Kohnovu celoživotní publikační práci a předkládá čtenáři velkou šíři Kohna zájmu a bohatost jeho myšlenek, které se vedle hloubky vyznačují svou originalitou. Předmluvu k dílu napsal Kohnův celoživotní přítel Otakar Guth.²⁶² Vydáním Kohnova díla se zabýval *Spolek* již v předchozích letech na oslavu šedesátých narozenin nejvýznamnějšího představitele ČŽH. „Ediční odbor chce důstojným způsobem oslaviti šedesátiny svého vůdce Dra J. Kohna vydáním sborníku z jeho různých prací. Komise si je plně vědoma své odpovědnosti a pečlivě studuje sebraný materiál.“²⁶³ Součástí redakční rady byli prof. Bedřich Knöpfelmacher (1905–1944), prof. dr. Emanuel Chalupný, prof. dr. J.

Patřil mezi podporovatele a obdivovatele T. G. Masaryka a byl jedním z členů tzv. *pátečníků*. Účastnil se protinacistického odboje.

²⁶¹ DOHALSKÝ, Zdeněk Bořek. Věštec. *Lidové noviny*, 14. března 1935.

²⁶² GUTH, Otakar. Pokorný posel doby. In: *Asimilace a věky. Díl I*. Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1930, s. 5–15.

²⁶³ Spolkové zprávy. In: *Kalendář česko-židovský*, roč. 53, 1933–1934. Praha: Spolek českých akademiků–židů, s. 180.

L. Fischer (1894–1973)²⁶⁴ a dr. Otakar Guth. Finanční potíže a problém se zařazením Kohnova díla do kontextu filozofického či sociologického zapříčinily jeho opožděné vydání.²⁶⁵ Jednomu z žáků, Karlu Radnitzerovi, patří pozoruhodný výrok týkající se Kohnova díla: „Nikdo nemá síly Kohna přijmout, ani odvalu ho odmítnout.“²⁶⁶

Emanuel Chalupný vyjadřuje ve svém článku, jak přínosný počin bylo vydání Kohnova díla, jehož myšlení představuje osobitost a velikost autora. „Českožidovské hnutí nemohlo vzdát lepší poctu svému duchovnímu vůdci. Ale také my ostatní, kdo jsme dra Kohna znali a sledovali, t. j. snažili se sledovat jeho myšlení, znovu si uvědomujeme, jaká pozoruhodná a podivuhodná myslitelská individualita to byla. Znovu se nad těmi stránkami můžeme poklonit jeho myšlenkové poctivosti a důslednosti a jeho upřímné pokrokovosti.“²⁶⁷ Na druhou stranu Josef Král ve své studii vytýká Kohnovi jeho nejasnost a vytváření umělé terminologie. „K zastáncům židovské asimilace patří také Jindřich Kohn, který se vedle tohoto problému zabývá ve svých sice hloubavých, ale málo jasných a umělou terminologií přeplněných člancích různými otázkami sociologickými.“²⁶⁸

Sborník *Asimilace a věky* je dnes jediným dostupným dílem Jindřich Kohna. Čítá na 1 500 stran, které obsahují statě zabývající se židovskou otázkou, asimilací, antisemitismem, sionismem, českou otázkou, J. A. Komenským, T. G. Masarykem, K. Marxem, pojetím demosofie, tématy politickými a národohospodářskými. Vzhledem k tomu, že po příchodu nacistů byl náklad sborníku zničen, zůstalo

²⁶⁴ Josef Ludvík Fischer byl český filozof a sociolog, představitel strukturalismu. Spolu s I. A. Bláhou a E. Chalupným založil a vedl *Sociologickou revue*. V období protektorátu se skrýval v Nizozemí. Po návratu do Československa byl jmenován profesorem *Filosofické fakulty Masarykovy univerzity* a v letech 1945–1946 zastával funkci jejího děkana. Podílel se na obnovení olomoucké *Univerzity Palackého*, na které v letech 1946–1949 vykonával funkci rektora. V únoru 1948 znovu vstoupil do komunistické strany, v které působil již v letech 1924–1930.

²⁶⁵ GUTH, Otakar. Pokorný posel doby. In: *Asimilace a věky. Díl I.* Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1930, s. 14.

²⁶⁶ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 2001, s. 520.

²⁶⁷ Jindřich Kohn a jeho dobošloví. *Národní osvobození*, 29. listopadu 1936.

²⁶⁸ KRÁL, Josef. *Československá filosofie: nástin vývoje podle disciplin. Řada spisů duchovědných, svazek 3.* Praha: Melantrich, 1937, s. 200.

zachováno jen málo exemplářů.²⁶⁹ Zásadní význam sborníku spočívá v poznání myšlenkového světa jednoho z nejdůležitějších představitelů českožidovského hnutí a hnutí samotného zejména v otázce formování identity a pojetí asimilace.

3.2. Pojetí asimilace

Asimilace zabírá velkou část Kohnova díla a jeho pojetí představuje svébytný filozofický a sociologický systém. Na následujících stránkách se pokusím nastínit základní Kohnovo pojetí asimilace a její typologie.

3.2.1. Asimilace a její sociologické pojetí

Sociologickému pojetí asimilace se Kohn věnoval převážně v pracích z dvacátých let 20. století, kdy v době nově vzniklého národního státu téma minorit, včetně židovské, mělo své opodstatnění.

Kohn přijímá pojem asimilace z biologie jakožto přirozenou skutečnost přizpůsobování a implementuje ho do systému sociologického. „Pojem asimilace byl totiž přijat z biologie. Ale dosti charakteristické jest, že nebyla téměř ani slyšena kritika, pokud biologicky pojem asimilace může nás orientovati sociologicky. ... Biologie jest nauka o životě. Sociologie jest nauka o nekončícím díle lidských životů, o společnosti ustavené. Sociologické příslušenství jest významnější než biologické. Neboť cílem života jest dílo. A dílo tvoří život, dílo proměňuje, dílo zvyšuje život. Biologická koncepce a asimilaci jest podobná sebepoznání sebezpitváním. Co jest v tobě židovského a českého, sebezpitváním nepoznáš. Sociologická koncepce o asimilaci podobna jest sebepoznávání dílem.“²⁷⁰ Přijetí pojmu z biologie vede Kohna k přesnému určení odlišností v rámci biologie a sociologie a definuje následující pojmy. *Naivní biologismus* považuje za přirozené

²⁶⁹ VYSKOČIL, Josef. Perspektivy člověka ve světle humanitní ideologie. In: *Židovská ročenka 5728*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1967–1968, s. 47.

²⁷⁰ KOHN, Jindřich. O sociologii otázky židovské. In: *Asimilace a věky. Díl I*. Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1936, s. 111–112.

pouze ty jevy, které se vážou na biologické podmínky a opomíjí jevy soužití, které považuje za umělé. Ovšem podle Kohna člověk překonává tuto redukci určení člověka na základě jeho biologické podstaty.²⁷¹ *Naivní sociologismus* neboli *asimilantismus* představoval původní podobu asimilace, která uznávala pouze jednotnost kulturní příslušnosti a popírala příslušnost biologickou. Ta vedla k tomu, že se většinová společnost ochuzovala o osobitost. „Žítí jen typicky znamená zůstatí na nižších stupních sociologického svazu.“²⁷² Je pro to nutno k problému přistupovat vědomě kriticky. *Kritický biologismus*, jinak *receptualismus*, připouští, že sociologické pojetí stojí nad pojetím biologickým, avšak je si vědom biologických základů v procesu socializace, které plní určující funkci. „Právě proto, že soužití má býtí vyšším stupněm (nikoliv však změtením) života.“²⁷³ Východiskem se pro Kohna stal v utváření identity *kritický sociologismus* neboli *konceptualismus*, který se aktivně účastní na utváření společnosti, aniž by byla popírána individualita. Je výrazem společenského sebevědomí. „Sociologické sebevědomí je právě tímto vztahováním života k soužití. Jde tedy podle kritického sociologismu především o bohatost, vroucnost, intenzitu a výhradní osobovost (axiálnost) vztahování českého.“²⁷⁴

Když se na chvíli podíváme do dnešní doby a jak jsou definovány jednotlivé vztahy majoritní a minoritní společnosti především socioložkou B. B. Hessovou, které jsou uvedeny ve *Velkém sociologickém slovníku*²⁷⁵, můžeme nalézt jistou syntézu s Kohnovými definicemi. Jednu z kvalifikací asimilace podle B. B. Hessové, tzv. *akulturaci*, kdy hodnoty dominantní společnosti jsou přijímány, ale nedochází k intimnímu sociálnímu sblížení – např. úzkými přátelskými kontakty či manželskými kontakty, lze spatřit u Kohnovy definice *naivního biologismu*. Pohledem do historie vztahu majoritní společnosti k židovské minoritě vidíme, že tímto pojetím člověka na základě biologického základu, tedy rodové příslušnosti, se oddělovala křesťanská a židovská společnost po tisíciletí. Čtvrtý vztah, který

²⁷¹ Tamtéž, s. 113–114.

²⁷² Tamtéž, s. 114.

²⁷³ Tamtéž, s. 114.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 115.

²⁷⁵ MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník, A–O*. Praha: Karolinum, 1996, s. 108.

Hessová pojmenovala *asimilací*, definuje jako vstup minoritní společnosti do dominantní kultury či společnosti prostřednictvím intimních sociálních svazků. To odpovídá Kohnovu pojetí *naivního sociologismu – asimilantismu*, který přechází podle Hessové do poslední fáze vztahů majoritní a minoritní společnosti a tím je *amagamace* – tedy úplné promíchání. Podle Kohnova pojetí se může zdát, že dnešní sociologická reflexe se v pojetí asimilace zastavila na „nižším vývojovém stupni“, o kterém Kohn mluví v rámci svého pojetí *naivního sociologismu*. Tím, že je většinová společnost vedena touhou vyrovnat rozdíly a nastavit rovné podmínky, ochuzuje minoritní společnost o vlastní hodnoty i vlastnosti.

Úplné promíchání většinové a menšinové společnosti prostřednictvím manželských svazků nebyl pro židovskou asimilaci tím pravým řešením, ačkoli k tomu docházelo. Proto Kohn přichází s koncepcí *kritického biologismu – receptualismu*, který by měl ideálně vyústit v *kritický sociologismus*.

3.2.2. Asimilace individuální a kolektivní

Kohn rozlišuje mezi asimilací individuální, kterou nazývá *asimilační aristokratismus*, a kolektivní, kterou označuje jako *asimilační demokratismus*. V souvislosti s *asimilačním aristokratismem* se jedná o asimilaci jedince, který uniká z původního společenství. Jednotlivec se izoluje od prostředí, od něhož se chce odlišit. „Míní výstup z nižší sociální sféry k vyšší. Děje se způsobem, který se podobá unikání z vrstvy stížená nepříznivými privileji.“²⁷⁶ Naproti tomu *asimilační demokratismus* obsahuje sociální spoluodpovědnost. To je pro Kohna asimilace, která v sobě nese hodnoty lidských práv a svobod bez ohledu na původ. „Demokratismus znamená diskusi, protože znamená ukazování cesty i všemi i všem. Podle zákona asimilace není jednotlivec ničím povinen prostředí, z něhož vyšel. Podle zákona demokracie musí každý uplatňovati svůj vnitřní zákon, musí dokazovati, že jest ve smyslu obecném, musí ukazovati cestu k spolutvoření, je-li si jist, že ji našel.“²⁷⁷ V případě, že asimilace postrádá demokratické znaky,

²⁷⁶ KOHN, Jindřich. Kulturní konfese a program kulturní. In: *Asimilace a věky. Díl I*. Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1936, s. 101.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 101–102.

nahrazuje ji biologická totožnost. „Často jest kmenová příslušnost vůbec primérní příslušností sociologickou i náhražkou za vypěstovaný pocit spoluodpovědnosti.“²⁷⁸ Skrze spoluodpovědnost za společnost probíhá kulturní asimilace. „Z toho všeho plyne, v jakém smyslu asimilační hnutí jest možno. Jakmile tuto otázku domyslíme, již také poznáme samostatnou kulturní hodnotu asimilace. ... Cílem asimilačního hnutí musí býti, aby nahradilo to, co schází na primérních podmínkách příslušnosti sociologické, hlubším prožitím sociální spoluodpovědnosti. Pociť spoluodpovědnosti sociální není náhražkou za kmenovou příslušnost. Má samostatnou hodnotu.“²⁷⁹ Podle Kohna jsou kulturní odlišnosti pozitivním prvkem, který může dělat společnost rozmanitější a tím bohatší a sebevědomější. „Každá asimilace je především asimilací sebevědomí. ... Dokonalá asimilace nemusí být úplným zaniknutím. Malý národ potřebuje rozmanitosti sil a onoho bohatého křížení tradic, které z měst učinilo kolébky kultury. Asimilace má vést k souladu, nikoliv k umělému vyhlazení té rozmanitosti.“²⁸⁰

3.2.3. Asimilace k českému národu

Českožidovská asimilace na území Čech nebyla jednoduchá. Jedním důvodem byl fakt, že na území Čech byla v silném zastoupení německá menšina a část židovské minority se hlásila k německé národnosti, což jitrilo vztahy mezi Čechy a Židy. Dalším faktem, úzce s tím souvisejícím, byl pojem národa, který v české společnosti představoval silný prvek jak v dobách národního obrození, tak v dobách československého státu. Prvek národa byl v kontextu středoevropského pojetí problematický. Jeho problematičnost spočívala v tom, že pojetí národa v rámci nově vzniklých národních států nebylo postaveno na demokratických principech. To si uvědomoval i Emanuel Rádl, který ve své stati uvádí: „Západní pojetí národa je tedy

²⁷⁸ Tamtéž, s. 102.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 102.

²⁸⁰ KOHN, Jindřich. Otázka židovská ve světle české otázky. In: *Asimilace a věky. Díl I.* Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1936, s. 15–17.

státnější, národ je tam skoro totéž co stát. ... Jest otázka: které z těch dvou pojetí je lepší, západní nebo východní? Pojetí naše je konkrétnější; my jsme zkušenosti bližší, protože víc vystihujeme přirozenost: jazykové skupiny, kmenové rozdíly atd. Západní pojetí je abstraktnější. V tom smyslu je naše pojetí lepší. Ale na druhé straně západní pojetí věří více ve svobodu člověka než naše; tam člověk může o své národnosti rozhodovat, může ji volit. Angličan přestěhuje se do Jižní Afriky; nezradí nic, ale změní svou národnost. Tato svoboda dává pojetí národa vyšší, duchovněji, mravněji smysl. Podle pojetí romantického je stát násilím, protože je něco uvědomělého, co zákon vědomě ukládá občanům.“²⁸¹ Z toho důvodu Kohn cítil, že o to je úloha českožidovského hnutí těžší. „Zmužile a nestřeně třeba zjistiti, že se zdá, jako by židovství, více nabyté českým životem, více bylo odpuzováno životem českým.“²⁸²

Kohn považoval asimilaci k českému národu za organickou, neboť podporovala revitalizaci českého národní vědomí na základě jazykovém a kulturním. Tím byla oproti německé asimilaci jedinečnou. „Česká asimilace židovská optovala pro český lid proti umělému jeho ztěsňování. Proti Vídni například. Proti Vídni, která vychovávala i slovanské židy k umělému německému a tím zavinila, že organické německé židovské onou inflací umělé německé výchovy židovské ztratilo cenu.“²⁸³ Českožidovské hnutí utvářelo svou národní identitu mimo jiné na základě českého jazyka, jak bylo nastíněno v první kapitole této práce. Oproti tomu organizace židovských asimilantů v Německu a Rakousku vznikly jako reakce na antisemitské projevy v 90. letech 19. století a omezily své židovství na konfesi.²⁸⁴

Organická teorie v rámci politických teorií, zastoupená především v německých zemích, jejímž hlavním představitelem byl Johann Gottfried Herder

²⁸¹ RÁDL, Emanuel. *Národ a stát*. Praha: Masarykova studentská kolej, 1921, s. 26–27.

²⁸² KOHN, Jindřich. Výše, kam a jak. In: *Asimilace a věky. Díl I*. Praha. Akademický spolek „Kapper“, 1936, s. 75.

²⁸³ „Oslava šedesátky dra J. Kohna“. *Rozvoj*, 16. března 1934, s. 1.

²⁸⁴ Viz *Nástin vývoje českožidovského hnutí od jeho počátku do vznik Československé republiky*, s. 14.

(1744–1803)²⁸⁵, byla reakcí proti osvícenské víře v jednotlivce a jeho rozumu. Herderovo pojetí národa stálo na kmenové příslušnosti, jejíž příslušníky spojoval společný jazyk, z něhož vyrůstala společná kultura. Národ chápe jako neměnný základ, jako jakýsi organismus a jednatel představuje nějaký orgán. Jednatel je tedy podřízen národu.²⁸⁶ Kritik této teorie Emanuel Rádl píše: „Organické pojetí lidu, národa, státu, vlády, církve a jiných společenských útvarů se zdá být přirozeným produktem primitivně organizované společnosti; tam jednatel se ještě neprobudil k vědomí vlastní svrchovanosti nad svým osudem; tam jednatel je otrokem ať osudu, ať monarchy, ať státu, ať lidu.“²⁸⁷ Rádl pojímá národ ve smyslu politickém. „Tu se většinou rozumí národem lid, zorganizovaný se pod jednou ústavou; národ předpokládá organizaci, vůli k organizaci, zákon, ústavu, vědomost o ní a loajlnost k ní. Členem národa je, kdo se hlásí k této ústavě a má právo na ni.“²⁸⁸ V kontextu utváření českého národního vědomí i nově vzniklého československého státu lze vysledovat, že organické pojetí národa hrálo významnou roli. Jak jsem zmínila v úvodu předcházející kapitoly, v preambuli československé ústavy stál na prvním místě národ. Neznamená to tedy, že toto vztahování se většinové společnosti k národu implikovalo nemožnost přijetí židovské asimilace, ačkoli Čechožidé asimilaci pojímali na stejném základě, jako většinová společnost pojímala své národní vědomí? Asimilace minoritní společnosti byla pak možná pouze do té míry, do jaké byla majoritní společnost pevná ve svém „národovectví“ a ochotna otevřít se dalším vlivům.

3.2.4. Asimilace jako nepřetržitý vývoj člověka

Na závěr bych ještě chtěla do této podkapitoly zahrnout Kohnovo pojetí asimilace jako nekončícího procesu, který je výrazem lidství. „Člověk jest tvor neuzavřené schopnosti asimilační. Tj. asimilační rovnice lidstva. Jest to

²⁸⁵ Johann Gottfried von Herder byl německý filozof a spisovatel. Jeho myšlenky o národech a národních jazycích měly zásadní vliv na německé i české národní obrození.

²⁸⁶ RÁDL, Emanuel. *Dějiny filosofie II. Novověk*. Praha: Votobia, 1999, s. 283–285.

²⁸⁷ RÁDL, Emanuel. *Válka Čechů s Němci*. Praha: Melantrich, 1993, s. 117.

²⁸⁸ Tamtéž, s. 168.

nejúsečnější výraz o stejné lidské podstatě v širém světě nejrozmanitějších zjevů lidství.²⁸⁹ Tento aspekt lidství v sobě zahrnuje směr vpřed, pokrok, humanitu a integritu osobnosti člověka. „Tato neuzavřená schopnost asimilační jest u primitivního člověka zárodečně činná, u kulturního člověka se rozvíjí. A to tedy jest podle asimilační rovnice lidské postulát pravého pokroku: 1. aby asimilační schopnost zůstala neuzavřenou sice a stále se rozvírající; 2. aby však neuzavřenost rozvoje zůstala asimilační a tudíž vyrovnávající schopností; 3. aby v neuzavřené schopnosti asimilační byla v pravý čas účinná schopnost soustřediti se v jedu sféru zcela sice, ale tak, aby tato zvláštní sféra, kterou se nějaká skupina lidská soustředí, byla přizpůsobena všem jiným.“²⁹⁰

Asimilace je pro Kohna hodnotou. A jestli pro český národ byl skutečností národ, pro Kohna byla skutečností asimilace. „Asimilace jest faktem. Není však cílem.“²⁹¹

3.3. Reflexe antisemitismu

Českožidovské hnutí reagovalo na antisemitské projevy ze strany většinové společnosti aktivní činností na poli žurnalistiky tím, že usilovalo o jejich vysvětlení a hledalo cesty k jejich odstranění. Jindřich Kohn šel ve svém postoji hlouběji. Hledal podstatu antisemitismu a věnoval se jeho typologii. „Jisto je, že nechci zkoumat výpovědi antisemitismu, ale antisemitismus bez ohledu na výpovědi jeho. Antisemitismus jako kategorii, antisemitismus jako fenomen, či jak to chcete nazvati, prostě nikoliv obsah antisemitismu, ale podstata antisemitismu zdá se mi hodnou studia.“²⁹² Podstatou antisemitismu se zabýval v rámci židovské otázky, která je pro něho otázkou osudové příslušnosti. „Židovská otázka jest zvláštní

²⁸⁹ KOHN, Jindřich. Assimilační rovnice lidstva. In: *Kalendář česko-židovský*, roč. 44, 1924–1925. Praha: Spolek českých akademiků židů, s. 110.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 112.

²⁹¹ KOHN, Jindřich. Tvořivost, zbožnost, národnost. In: *Asimilace a věky. Díl I.* Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1936, s. 54.

²⁹² KOHN, Jindřich. Dopisy k fenomenologii antisemitismu. In: *Asimilace a věky. Díl I.* Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1936, s. 140.

otázkou osudové příslušnosti. Ale všechny jiné otázky, národní, sociální i humanitní jsou skryté otázky osudové příslušnosti.“²⁹³ Židovskou otázkou nepojímá jako otázku týkající se Židů, ale jako otázku týkající se lidské soudržnosti. Antisemitismus obviňuje Židy z narušování této lidské soudržnosti. Ale lidskou pospolitost narušuje sám antisemitismus. „Židovská otázka není otázkou o židech. Týká se spíše lidské solidarity. Antisemitismus míní, že židé přinášejí zmatky do lidské solidárnosti. Je-li tomu tak, pak musíme lidskou solidárnost chránit. Jak to provedete, nevíte-li všeho o díle solidarity? Vidíte, jak i ten antisemitský proud, je-li vědomý, musí sám sebe převrátit v otázku o lidské solidaritě.“²⁹⁴ Existence antisemitismu byla pro Kohna důkazem, že sama židovská otázka je stále nevyřešena. Proto otázku antisemitismu nelze řešit bez objasnění židovské otázky. Abychom mohli k této otázce zaujmout postoj, je důležité si uvědomit, že židovství vzniklo u Židů historickými okolnostmi. „Dána jest společnost libovolného původu slovanského, německého či japonského. Necht' jest tato společnost vydána desítiletí zásadním pochybnostem. Necht' se před její život postaví nemizející otazník. Co bude tato společnost za desítiletí? Pravím Vám, že ,sežidovští! Co to znamená? Bud' tato společnost, unikajíc kritice, zúží svůj život, anebo, bičována věčným otazníkem, bude přemýšlet o svém poslání. A to jest ,skála židovství.“²⁹⁵ Židovství jest tedy vytvořeno společností a je důsledkem antisemitismu. „Jest tedy patrné (každému, komu se tato konstrukce zdá evidentní), že lze z každého biologického materiálu stvořit sociologický efekt židovství. Čili: co míní antisemitismus pojmem židovství, tj. sociologický efekt antisemitismu.“²⁹⁶ Vystává otázka, co pod pojmem židovství vidí Kohn. Stejně jako židovskou otázku nespojuje primárně s Židy, tak ani židovství nespojuje s fenoménem židovským. Kohn připisuje židovství rozměr humanitní, všelidský. „To, že jest kdo židem, tedy není nejmenší titul, aby směl mluvit o židovství

²⁹³ KOHN, Jindřich. Moderní náboženství a otázka židovská. In: *Asimilace a věky. Díl I.* Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1936, s. 58.

²⁹⁴ KOHN, Jindřich. Essay o židovské otázce. In: *Asimilace a věky. Díl I.* Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1936, s. 209.

²⁹⁵ KOHN, Jindřich. Dopisy k fenomenologii antisemitismu. In: *Asimilace a věky. Díl I.* Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1936, s. 126.

²⁹⁶ Tamtéž, s. 127.

s nárokem, že třeba mu přiznati dostatečný stupeň porozumění. A nejen to. Jest to přímo jakési indicium, že přímo skreslí obraz fenomenu židovství. ... Renaissance židovství tedy musí býti podobna spíše humanismu, který vtělil trest antiky do evropského života, než národním obrozením.“²⁹⁷ Kohn poukazuje na to, že antisemitismu nemůžeme porozumět, pokud ho postavíme mimo komplex dějin a to předpokládá, že pochopíme dějiny a jejich smysl. Pokud pochopíme smysl dějin, překonáme odcizenost od židovství a to nás přivede k pochopení dějinné negace židovství – antisemitismu.²⁹⁸ V rámci reflexe antisemitismu hraje osudovost u Kohna důležitou roli. Antisemité mají ze spojení s osudovostí Židů strach. „Židovská otázka spočívá v tom, že politická emancipace židovská neznamena osudové osvobození. Antisemitismus signalisuje především bázeň evropských ras před osudovým spojením se židy.“²⁹⁹

Příčina antisemitismu je příčina náboženská. Ta je spojena s kmenovým náboženstvím. „Antisemitismus je starotestamentární zjev v každém smyslu, zejména však strachem náboženským před novým společenstvím osudovým.“³⁰⁰ Aby Židé překročili kmenové náboženství, musejí se vztáhnout k modernímu náboženství. Toto moderní náboženství je zastoupeno dvěma směry – asimilací a sionismem. „Židé však vpravdě usilují o nový testament, o rozšíření kmenového společenství osudového.“³⁰¹ Víra asimilantů spočívá v naplnění jejich osudového vržení do nového světa. Víra sionistů spočívá v odrazu, který je vede zpět k židovskému národnímu životu. Považuje za nutné, aby představitelé obou směrů moderního náboženství chápali židovskou otázku jako otázku nového „Berith“³⁰², která bude představovat nový testament – pro společenství osudový. „Oba směry

²⁹⁷ KOHN, Jindřich. Dopisy k fenomenologii židovství. In: *Asimilace a věky. Díl I.* Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1936, s. 167–168.

²⁹⁸ VYSKOČIL, Josef. Jindřich Kohn – Českožidovský humanisticko-ekumenický myslitel. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.* Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 1994, s. 99.

²⁹⁹ KOHN, Jindřich. Moderní náboženství a otázka židovská. In: *Asimilace a věky. Díl I.* Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1936, s. 58.

³⁰⁰ Tamtéž.

³⁰¹ Tamtéž.

³⁰² Tamtéž, s. 59.

však věří, že až bude dokonale realizováno, nechť si toto dopadnutí, nechť si tento odraz, že bude možné testamentum novum, nový osudový svaz židů s ostatními kmeny lidstva.“³⁰³

Za další příčinu antisemitismu považuje Kohn *antigerismus*. *Antigerismus* vychází ze slova *gér*³⁰⁴ – cizinec. „Cizinec jest pro náboženské cítění posel cizího osudu, představitel cizího osudu, nositel cizí osudovosti. A hlavně cizinec jest symbol osudovosti cizí. V náboženství jest vše symbol.“³⁰⁵ Antisemitismus je jev, který vrhá světlo na jiný jev a to jev cizoty. „Ona forma lidství, která nutí svět zachycovati židovství protižidovsky, ta zdá se mi hodnou zkoumání, nikoliv proto, že by nám osvětlila fenomen židovství, ale proto, že nám osvětluje fenomen cizoty.“³⁰⁶ Kohn uvádí, že antisemitismus staví na intuicích o cizosti. A otázka, co je cizost, je pro Kohna otázka důležitější než otázka židovská i než otázka antisemitismu. „Jisto zdá se mi býti, že cizost jest fenomen zvláštního slohu dvou proudů duševních. Fenomen cizosti vzniká z dvou proudů, z nichž jeden nás obrací k něčemu, od něhož nás druhý odvrací.“³⁰⁷

Ve své reflexi antisemitismu se Kohn dotýká také aspektu sepětí tohoto fenoménu s Židy. „Kdyby antisemitismus byl po tisíciletí v podstatě omylem, musila by tato abnormalita býti vysvětlena. Proč by se lidstvo klamalo právě ohledně židů? A tak jednotně a tak důsledně?“³⁰⁸ Nalézají podstatnou bludnost antisemitismu a snaží se najít odpověď, zda lze prokázat vinu Židů na vzniku antisemitismu. Ve své odpovědi se obrací do historie. Vstupem do římsko-křesťanského světa vznikl blud ohledně Židů a tento svět stál vůči Židům jako

³⁰³ Tamtéž.

³⁰⁴ Jedná se o halachický termín používaný v judaismu, kterým se označuje právní postavení člověka nežidovského původu žijícího v Zemi izraelské, který sice nekonvertoval k judaismu, ale dodržoval *sedm noachidských přikázání* – soubor přikázání, která byla dána Bohem jako závazné univerzální morální zákony pro Noemovy syny – tzn. pro celé lidstvo.

³⁰⁵ KOHN, Jindřich. Náboženství antisemitismu. In: *Asimilace a věky. Díl I.* Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1936, s. 67.

³⁰⁶ KOHN, Jindřich. Dopisy k fenomenologii antisemitismu. In: *Asimilace a věky. Díl I.* Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1936, s. 140.

³⁰⁷ Tamtéž, s. 141.

³⁰⁸ Tamtéž, s. 131.

„jediný celek“ vůči cizinci. „Židé vstupují do říškokřesťanského světa. Tento svět jest vůči židům jediný celek – a každá první koncepce jest bludná – pak nevidím žádného východiska, jak by bylo možno dospěti k opravě. Alespoň žádného snadného východiska nevidím.“³⁰⁹ A podle Kohna je to právě soužití, které z větší části utváří myšlení. „Kmen nějaký může si vymyslet, že příčinou světa jest veleželva. Ale se soudním kmenem se již o této myšlence nedorozumí. Tak styky soužití nutí lidi vypracovati společné myšlenky.“³¹⁰ A tak „jediný celek“ vytvořil blud cizince, s nímž všichni souhlasili, a to zaručovalo jeho pravdivost, neboť blud není v rozporu se spolehlivostí lidského myšlení. „Předpokládajíce, že antisemitismus je v podstatě chronický blud, neocítáme se v rozporu s obecným svým pojetím o spolehlivosti myšlení.“ Absencí korekce pokolení následnou generací se postoj generací k Židům neodlišují. Antisemitismus je tedy záležitostí výchovy a přejímání zavedených vztahů. Blud plodí další blud. „Ale židé jsou zvláštní řada generační. Jsou relikvie z antiky. Tak vůči nim i generace se nediferencují. Ještě jednou, milý příteli, kde vzhledem k nějakému objektu pozornosti jest společnost relativně jednotnou, tam není možná oprava koncepcí.“³¹¹ Židé v představě antisemitismu jsou neměnní. Stále se používá argument vůči Židům v současné době kritika Židů z doby biblické. Jakožto určitá demonizace Židů, skrze kterou se vysvětluje mimořádné nadání Židů, nabývání majetku a moci a jejich obviňování z rituálních vražd a šíření moru. Předsudky středověkého antisemitismu se s nástupem moderní doby transformují a nabývají nových motivů. Ten, kdo zůstává v těchto předsudcích, zůstává podle Kohna v nejstarších představách o Antikristu, v předsudku, že Židé jsou nepřáteli lidstva. „Zde vládne ještě víra o dualismu zla a dobra. Zde žijí ještě představy o Antikristu. Zde straší ještě žid jako nepřítel pokolení lidského. Zde neplatí ještě význam osobnosti. Zde stojí různotvarý svět proti židům, polárně od sebe odlišných jako jednotlivá horda proti hordě. Zde se neuznává ani zákon vývoje, zde nevystupuje na vědomí. Židé nemají v oblasti antisemitismu vývoje.“³¹² Kohn shledává, že moderní antisemitismus vyplynul ze silného zájmu o židovskou menšinu

³⁰⁹ Tamtéž, s. 132.

³¹⁰ Tamtéž, s. 131–132.

³¹¹ Tamtéž, s. 132.

³¹² Tamtéž, s. 133.

ze strany většinové společnosti v dobách krize. „Proto trvám na tom, že antisemitismus moderní plyne z toho, že společnost má jednak příliš mnoho zájmu o židy v dobách kritických a příliš málo zájmu o židovství v dobách normálních.“³¹³ Setrvání v předsudcích o Židech nazývá Kohn „křesťanským ghettem“. „Nezastavil jste se nikdy nad skutečností, že antisemitismus vpravdě jest nesmírné křesťanské ghetto? Neboť pro toho, kdo zde setrvává, není východiska z nejstarších myšlenek o lidství.“³¹⁴ Podobně jako výše zmiňovaný A. Fuchs a T. G. Masaryk, kteří považovali rozum za nástroj, kterým lze proti antisemitismu bojovat, i Kohn zastával názor, že antisemitismus je fenomén, který je založen na iracionálním postoji. „A proč, vážená paní, ty staré metody proti antisemitismu jsou bezmocny? Prostě proto, že nejde o logiku rozumovou, nýbrž citovou.“³¹⁵

To byl jeden z důvodů, proč se Kohn zasazoval o akademický výzkum židovství jakožto součásti sociologické vědy. „Sbírají-li sionisté fondy pro Palestinu, měla by nesionistická diaspora sbírat fondy pro veliký (nežidovský) světový ústav sociologický k probádání fenomenu židovství. Nepřestanu to, vážená paní, opakovati.“³¹⁶

Antisemitismus je příznak „epigonských dob“, který se v dějinách vyskytuje periodicky. Doby epigonské nejsou schopny vlastního postoje a nového řešení úkolů doby. „Nový doklad, milý příteli, jak souvisí antisemitismus a epigonství. Epigonství je život z druhé ruky – antisemitismus také. Tradice, doslech, legenda, pověst – toť antisemitismus. Neschopnost vlastního bezprostředního prožití.“³¹⁷ Antisemitismus obviňuje a hledá viníky za dějinné neúspěchy. Nedokáže přijmout postoj společné viny. „Kdo však nežije již svůj život integrálně,

³¹³ KOHN, Jindřich. Dopisy k fenomenologii židovství. In: *Asimilace a věky. Díl I.* Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1936, s. 170.

³¹⁴ KOHN, Jindřich. Dopisy k fenomenologii antisemitismu. In: *Asimilace a věky. Díl I.* Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1936, s. 133.

³¹⁵ KOHN, Jindřich. Dopisy k fenomenologii židovství. In: *Asimilace a věky. Díl I.* Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1936, s. 169.

³¹⁶ Tamtéž.

³¹⁷ KOHN, Jindřich. Dopisy k fenomenologii antisemitismu. In: *Asimilace a věky. Díl I.* Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1936, s. 149.

v souvislosti, ten není schopen viděti souvislosti. Odtud skreslování. Odtud antisemitismus.³¹⁸ Epigonská doba pro Kohna stále pokračuje. „A tak, milý příteli, znovu vidíte, že antisemitismus je epigonství. Ale zároveň vidíte, že epigonství je mrvou, která kypří nový svět.“³¹⁹

Kohn si ohledně antisemitismu klade důležitou otázku: čeho svou existencí antisemitismus dosáhl? Vytvořil ze Židů kastu, a tím se z nich stali v určitých oblastech odborníci. Tím, že Židům znejišťoval jejich budoucnost. Antisemitismus dosahuje jiných cílů, než o které mu jde. Jeho motivem je Židy ničit, ale dává vzniknout jejich zesílenému odporu. „Antisemitismus, který si umiňuje, že židy bude pokládat za kastu, proměňuje je v jistých oblastech ve specialisty. Antisemitismus, který kalkulaci budoucnosti ztěžuje židům nejistotou, do které je vrhá, nutí je a nutí k akumulaci.“³²⁰

Antisemitismus vnímá jako učitele, který nutí Židy k dokonalejšímu lidství. „Kromě toho však se kloním ještě velikému svému učiteli o mezích stěsnané izolované lidskosti, velikému učiteli svému – antisemitismu.“³²¹ Zároveň Kohn vyznává: „Antisemitismus je bezmocný. Pravda je silnější než svět.“³²²

3.4. Reflexe sionismu

Ačkoli Kohn byl přívržencem a představitelem českožidovského hnutí, nikdy vůči sionismu nevystupoval nepřátelsky. Snažil se sionistické hnutí pochopit, stejně jako se snažil pochopit antisemitismus. Jeho objektivnost odmítání politického boje mu dovolovala účastnit se sionistických schůzí, na kterých i sám vystupoval. Nikdy nepolemizoval s představiteli sionistického hnutí bezútešným způsobem jako někteří

³¹⁸ Tamtéž, s. 148.

³¹⁹ Tamtéž, s. 151.

³²⁰ KOHN, Jindřich. Dopisy k fenomenologii antisemitismu. In: *Asimilace a věky. Díl I.* Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1936, s. 134.

³²¹ KOHN, Jindřich. Logika vědecká a náboženská. In: *Asimilace a věky. Díl I.* Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1936, s. 82.

³²² Tamtéž, s. 79.

představitelé ČŽH. Primárně se snažil nalézt styčné body českožidovského a sionistického hnutí. Na veřejné schůzi *Národní rady židovské* konané dne 10. listopadu 1918 ve velkém sále *Plodinové bursy* ve své řeči pronesl: „My, Češi, původu židovského, směřujeme jinou cestou než vy, sionisté, k témuž cíli: k pravé skladbě života osobního a k pravé skladbě soužití. Nikoliv tvory asimilace chceme býti, ale tvůrci své skladby životní a spolutvůrci skladby soužití českého. ... Kdo prožívá své češství židovsky, nechť zve se Židem, kdo prožívá své židovství česky, jest Čechem. Chraňme oba směry ryzostí svých posledních úmyslů. Přistoupení k organizaci sionistické či českožidovské znamená málo. Všechno zmanená vůle, abychom byli celým životem svým, čím podle svého základního prožití jsme. ... Můj Sion je Praha. Vy však, kteří hledíte k Sionu za mořem, nezapomeňte na úmysl nejvlastnější, pro který jste sionisty. Vy věříte, že tam zrodí se myšlenky, které každému Židu ukáží cestu, kterou vyrostete výše. Zachovejte si, zejména vy mladí, čistou tuto vůli, růsti výše. Neboť i ona, třeba podnícena sionismem, konec konců prospěje vzrůstu společného našeho státu československého.“³²³

Kohnův smířlivý tón ovšem neznamenal, že by k sionistickému hnutí, ačkoli ho stejně jako hnutí asimilační považoval za moderní náboženství, skrz které může vzniknout nové osudové společenství³²⁴, neměl vyhraněný postoj. Kohn v sionistickém hnutí spatřoval ohrožení, o kterém píše ve svém článku³²⁵ v reakci na rozhovor anglického sionisty Normana Bentwiche (1883–1971)³²⁶. Bentwich uvádí, že anglický Žid nemůže býti zcela Angličanem. „Odpověď Mr. Normana Bentwicha: ‚Sionisté-studijící cítí, že jim to jako židům není možno. Nemohou ve svém myšlení býti tak docela Angličany, jako ti, kteří jsou zrozeni z rodičů anglických a pocházejí od předkův, již svou krev směšovali od kolika pokolení s jinými Angličany. Zatajovati tuto skutečnost, jest bezúčelno. Mně zdá se býti

³²³ KOHN, Jindřich. My a sionisté. In: *Asimilace a věky. Díl I.* Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1936, s. 40–41.

³²⁴ Viz podkapitulu *Reflexe antisemitismu*, s. 59.

³²⁵ „Angličtí židé o nebezpečnosti sionismu“. *Rozvoj*, 14.–21. května 1909.

³²⁶ Norman de Mattos Bentwich byl jmenován ministrem spravedlnosti Mandátu pro Palestinu a byl celoživotním přívržencem sionismu.

nemožným, oddělovati v židovství náboženství od národnosti.“³²⁷ V článku se také uvádí projev anglických Židů, kteří odmítli postoj N. Bentwicke. Kohn byl tímto výrokiem podrážděn a cítil ohrožení i pro české Židy. „V zemích českých – až na vzácnější výjimky – jeví se sionismus namnoze spíše čirou negací a spolkové zřízení jeho má zde více méně ráz útulku pro některé živly takové, kteří jen ve spolcích něco znamenají a kteří mezi Němci zůstat nemohli a mezi Čechy jíti nechtějí. Jakž teprve nemá vzniknouti nebezpečství pro židy z lidové nedůvěry proti domnělé ‚nestrannosti‘ sionistů v Čechách, kde vzrůstá jezovitský klerikalism, o jakém Anglie dnes nemá již ani představy.“³²⁸

Ačkoli si Kohn oprávněné důvody vzniku sionistického hnutí uvědomoval, přece jenom upozorňoval na možná nebezpečí spojená s tímto hnutím. „Sionism vznikl z mezinárodního zájmu ne-li všech, tedy alespoň ohromné většiny židů všech národností na tom, aby žid za žádných okolností a nikde nebyl pouhým cizincem. Tento zájem prošel v sionismu dvojí ilusí. Pesimistickou, která přezírala svazky a pouta, vízící žida k jeho okolí, optimistickou, která přezírala propasti různých životních zájmů, dělící od sebe židovské příslušníky různých národností.“³²⁹ Právě Velká válka ukázala, že Židé nemohou zastávat jiný vztah k většinovému okolí než národní, a tím je sionistická teorie vyvrácena. Státní příslušnost stojí nad rodovou příslušností. „V národně jednotlivých státech se všeobecnou brannou povinností, kde demokracie národem vládla, anebo jej vychovávala, tam není možný jiný poměr židů k jejich národnímu okolí v dobách války, než souručenství na život a na smrt.“³³⁰

Kohn si uvědomoval další aspekt, který se týkal reflexe sionistického hnutí. A tím byla odlišnost židovských komunit evropských a ruských a polských Židů. Postavení evropských Židů byl od východních zásadně odlišný. Evropským Židům, ač byli vystaveni antisemitským postojům, ustavení jednotlivých států umožňovalo sídlit ve velkých městech a prosadit se na poli kulturním, politickém či hospodářském. Naproti tomu východní Židé byli ještě na počátku První světové

³²⁷ „Angličtí židé o nebezpečnosti sionismu“. *Rozvoj*, 14. května 1909, s. 3.

³²⁸ „Angličtí židé o nebezpečnosti sionismu“. *Rozvoj*, 21. května 1909, s. 3.

³²⁹ KOHN, Jindřich. Válka válek a sionism. In: *Asimilace a věky. Díl I*. Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1936, s. 35.

³³⁰ Tamtéž, s. 36.

války na okraji společnosti. Ve své stati *Židovství, češství, lidství* vidí sionistické hnutí jako možné řešení pro východní Židy. „Zbývá promluvit ještě o sionistické pohádce, která je skutečností, pokud dává vůli směr. Ona učinila židovský svět v jistém smyslu slovanštější. Sionism je totiž představitelem dnešního židovství. Židovský mužik, který ve vystěhovaleckých vozech stěhuje z ciziny do ciziny. Sionsim usiluje o ty štvance, o imperialism židovské bídy. S lidského stanoviska jest sympatické u sionismu, že židovské jméno, šlapané, vznáší před sebou a chce mu vrátiti čestný a slavný zvuk.“³³¹ A tento vliv sionistického hnutí na východě hodnotí s úctou. „Neboť, kdy se projevilo vzpřímení lidské důstojnosti z tak hlubokého ponížení tak rychle? A kdy bylo vychovávající kultuře tak rychle vráceno, co dala?“³³² Ovšem na druhou stranu sionistické hnutí jako řešení pro evropské Židy nepovažuje za příznivé. „Chce-li se však, aby židovští příslušníci různých evropských kultur byli pokládáni za příslušníky národa židovského, pak by to byl zvláštní národ všelidský.“³³³

Ačkoli byl Kohn do hloubi duše přesvědčeným zastáncem asimilačního hnutí, které podporoval a rozvíjel svým sofistikovaným myšlenkovým postojem, v důsledku považoval sionistické hnutí za legitimní a rovnocenný směr moderní doby, jenž reaguje na situaci židovské menšiny, kterou přinesla jejich emancipace. To byl asi jeden z důvodů, proč Kohn vystoupil proti stanovisku sionistického hnutí prezentovaném na *XVIII. světovém sionistickém kongresu*³³⁴ v Praze v srpnu 1933, kde se sionistické hnutí představuje jako jediný směr v židovství. Tím spíše, že se konal v době, kdy byl v Německé říši u moci A. Hitler, tamní židovské obyvatelstvo bylo perzekuováno a čelilo protižidovským postojům. Ohrožení cítili i českožidovští

³³¹ KOHN, Jindřich. *Židovství, češství, lidství*. In: *Asimilace a věky. Díl I.* Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1936, s. 32.

³³² KOHN, Jindřich. *Svatá asimilace a kongres sionistů*. In: *Asimilace a věky. Díl I. (2. svazek)*. Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1936, s. 656.

³³³ KOHN, Jindřich. *Židovství, češství, lidství*. In: *Asimilace a věky. Díl I.* Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1936, s. 32.

³³⁴ Světový sionistický kongres byl hlavní událostí *Světové sionistické organizace*, na které se projednávala politická a ekonomická témata sionismu. První sionistický kongres se konal v Basileji roku 1897. Od té doby se konaly dvě desítky kongresů v různých městech Evropy. Po roce 1948, kdy byl založen samostatný židovský stát, se sedm kongresů konalo v Jeruzalémě.

asimilanti. Dva nejdůležitější proudy židovské společnosti neměly stát proti sobě, ale pospolu. Jako reakci vůči tomuto postoji sionistického hnutí zaslal Kohn Nahumu Sokolovovi, generálnímu tajemníkovi *Světového sionistického kongresu*, Memorandum, jehož celé znění předložilo periodikum *Rozvoj*³³⁵. Kohn v Memorandu uvádí: „Pane prezidente! Račte přijmouti přiložené návštěvní memoranda. Podává se ve formě přátelského protestu, který má býti podnětem k ustavení styků mezi židy sionisty a nesionisty podle principu dělby práce západnické a východnické na základě jasného ideového podkladu. ... Ale protest proti zlehčování idee asimilační musí se ozvati okamžitě podle povahy věci tím, kdo je připraven k ochraně zájmu ideí působících blahodárně do dálky dějinně proti doktrínám, které vyjadřují jen několik okamžiků dějinných a které v tom okamžiku již jen matou. ... To vše počíná se ve formě přátelského protestu právního, tak aby s náležitým důrazem bylo vytčeno nebezpečí, že by mohly v rozhodném okamžiku státi proti sobě jako nesmiřitelní právní odpůrci dvě skupiny židovské, které jsou povolány, aby se doplňovaly ve svém mikrokosmickém zobrazení dvou dnešních nutností dějinných.“³³⁶ Na Kohnovo *Memorandum* nepřišla ze strany Nahuma Sokolova žádná reakce. V periodiku *Rozvoj* bylo *Memorandum* uveřejněno s poznámkou v úvodu: „U příležitosti sionistického světového kongresu v Praze odeslal pan Dr. Jindřich Kohn toto memorandum, na které dosud nedošla odpověď a které dal pisatel proto k dispozici naší redakci.“³³⁷

Představitelé Československé vlády byli členům sionistického kongresu nakloněni. Edvard Beneš, jako tehdejší ministr zahraničí, přijal představitele sionistického kongresu a prezident T. G. Masaryk přijal v době konání kongresu Nahuma Sokolova v Topolčiankách.³³⁸ T. G. Masaryk se z důvodu nemoci nemohl zúčastnit sionistického kongresu, na který byl pozván. Prezident se vyjádřil k probíhající události následovně: „Sleduji události na sionistickém kongresu

³³⁵ „Memorandum“. *Rozvoj*, 3. listopadu 1933, s. 1.

³³⁶ Tamtéž.

³³⁷ Tamtéž.

³³⁸ GAJAN, Koloman. T. G. Masaryk, idea sionismu a Nahum Sokolov. In: *Židovská ročenka 5763*. Praha: Židovská obec, 2002–2003, s. 83.

s největším zájmem. Úsilí o vytvoření židovského národního domova v Palestině má moje plné sympatie.“³³⁹

³³⁹ „President Masaryk o židovské otázce“. *Národní listy*, 26. srpna 1933, s. 1.

Závěr

Českožidovské hnutí představovalo důležitou a neoddělitelnou součást českého národního, politického a společenského života. Jednalo se o hnutí, které se vztahovalo k většinové společnosti a zároveň se vyrovnávalo s postoji a názorovým diskurzem v rámci svého vlastního společenství a židovské menšiny jako takové.

Jak dokládají první dvě kapitoly práce, českožidovské hnutí se vydalo cestou asimilace v rámci většinové společnosti. Můžeme vysledovat, že toto hnutí na území Čech má svá specifika a jedním z nich je snaha o asimilaci ke společnosti, která sama utvářela a hledala svou identitu uvnitř Habsburské říše. Představitelé českožidovského hnutí zaujímali po celou dobu své činnosti loajální vztah vůči české společnosti, ať už jako k národní společnosti, která se snažila emancipovat od Rakousko-Uherské nadvlády, nebo jako k československému národu, který posléze vytvořil svůj vlastní národní stát. ČŽH v raném stadiu podporovalo zejména české národní vědomí, českou kulturu a bojovalo za prosazení a šíření českého jazyka mezi obyvatelstvem a institucemi v oblasti školství a vzdělávání a snažilo se potlačit německý element. Tím posilovalo vliv českého národa. V období první československé republiky, nejenom že se podílelo na vzniku nově vzniklého národního státu, ale po celou dobu jeho existence zastávali představitelé ČŽH konzistentní oddaný vztah k československému státu. Československou republiku považovali za svou vlast.

Vedle vztahu k většinové společnosti českožidovské hnutí hledalo a utvářelo svou identitu v průběhu své existence. Jestli ve vztahu k české společnosti bylo hnutí po celou dobu konzistentní, lze říci, že v rámci utváření a hledání jeho identity došlo v této oblasti k vývoji a proměnám. Důležitým vlivem při utváření identity ČŽH byla společensko-politická situace. Ve svém raném období se ČŽH ztotožňovalo s myšlenkou českého národního hnutí ve jménu národního obrození. Na přelomu 19. a 20. století došlo k posunu, a vlivem změny politického milieu v českém prostředí a vnímání pojmu českého národa, které přišlo s osobností T. G. Masaryka, jenž národní ideály posunul do roviny ideálů humanitních, se i ČŽH začalo orientovat tímto směrem. Dalším mezníkem v utváření identity ČŽH byl vznik

československého státu, které hnutí považovalo za svou domovinu ve snaze o syntézu češství a židovství. Ačkoli se Čechožidé hlásili k československé národnosti svého židovství, kterému dali rozměr univerzální a všelidský, nechtěli se vzdát a omezit ho pouze na konfesní příslušnost, jak se stalo v případě asimilačního hnutí v sousedním Rakousku či Německu. Židovství mělo doplňovat a dotvářet aspekt češství. Svého židovství se nechtěli vzdát ani v době, kdy asimilační proces hnutí narušovaly antisemitské projevy ze strany většinové společnosti. V duchu humanity a odpovědnosti za budoucnost státu se Čechožidé stavěli proti těmto projevům a bojovali za demokratické hodnoty na poli žurnalistiky.

Kritickým obdobím se pro českožidovské hnutí stala 30. léta, kdy po nástupu Adolfa Hitlera k moci docházelo k perzekuci židovského obyvatelstva. Ačkoli se tyto události odehrávaly v sousední Německé říši, představitelé ČŽH si uvědomovali potenciální dopad na celé evropské židovské obyvatelstvo. Vedle toho, že českožidovské hnutí pořádalo v rámci československého státu protestní akce v souvislosti s událostmi v Německu, vztahovalo se hnutí nejen k židovské menšině v rámci státu, ve kterém žila, ale k celému evropskému židovstvu a tím ve smyslu myšlenkovém překročilo hranice hnutí.

Českožidovské hnutí v rámci společnosti československého státu představovalo rovnocenného partnera, jenž naplňoval myšlenku ústavy první ČSR, a bylo prvkem, který společnost obohacoval a doplňoval. Otázkou však je, do jaké míry byla společnost tehdejšího československého státu otevřena tomuto asimilačnímu proudu, který v sobě nesl rozměr židovství. Osobně se domnívám, že tehdejší národní společnost nebyla připravena se zcela otevřít a českožidovskou asimilaci přijmout do svého nitra. Bylo to dáno tím, že sama česká společnost procházela vývojem vlastní identity a silně se vztahovala k pojetí národa, které vycházelo z jeho organického pojetí. To lze vysledovat i na osobnosti Jindřicha Kohna. Jeho velikost mimo jiné spočívala v tom, že v některých svých myšlenkách překračoval rámeček samotného českožidovského hnutí. Byl světoobčanem.

Při zpracování tématu jsem se nesetkala s tím, že by v době první československé republiky proběhl filozofický či sociologický diskurz mezi představiteli českožidovského hnutí a významnými osobnostmi z řad většinové společnosti. Jako by českožidovské hnutí stálo na okraji zájmu a česká společnost nevěděla, jak se k tomuto proudu a jeho nejvýznamnějšímu představiteli vztáhnout.

S osobností Jindřicha Kohna se uzavřel myšlenkový vývoj českožidovského hnutí, utváření jeho identity a asimilačního procesu. Následkem politického a společenského vývoje pod vlivem událostí druhé světové války zanikl na území českých zemí výrazný proud v rámci židovské menšiny, kterým českožidovské hnutí bylo po dlouho dobu.

Při zpracování tématu jsem také došla k závěru, že českožidovské hnutí, jeho představitelé a zejména osobnost Jindřicha Kohna a jeho myšlenkový odkaz, by si zasloužilo, ať v rámci české historiografie, tak v oboru filozofie či sociologie, větší pozornosti a hlubšího zkoumání. I přesto, že českožidovské hnutí a jeho nejvýznamnější představitel již nejsou přítomni, jejich myšlenkový odkaz, ač se to tak nemusí zdát, je stále aktuální i pro dnešní společnost, neboť se vztahují ke stále živému tématu národa, státu, společnosti a lidstvu jako celku.

Seznam použité literatury

Prameny

Periodika

Čas

Česká včela

Českožidovské listy

Kalendář česko-židovský

Naše doba

Národní listy

Národní osvobození

Rozhled

Rozvoj

Tribuna

Židovské zprávy

Publikace

Dějiny českožidovského hnutí. Praha: nákladem Svazu Čechů-židů v Československé republice, 1932.

Svaz českožidovského hnutí. Praha: Svaz Čechů-Židů v Československé republice, 1932.

FUCHS, Alfred. *O židovské otázce*. Praha: Nákladem Spolku českých akademiků židů, 1919.

GUTH, Otakar. *Podstata židovství a jiné úvahy*. Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1925.

KOHN, Jindřich. *Asimilace a věky. Díl I*. Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1936.

KOHN, Jindřich. *Asimilace a věky. Díl II*. Praha: Akademický spolek „Kapper“, 1936.

LEDERER, Edvard. *Kapitoly o židovství a židovstvu. Díl I*. Praha: Nakladatel B. Kočí, 1925.

LEDERER, Edvard. *Kapitoly o židovství a židovstvu. Díl II.* Praha: Nakladatel B. Kočí, 1925.

TEYTZ, Viktor. *Několik poznámek k otázce českožidovské.* Praha: nákladem Spolku českých akademiků židů, 1913.

Sekundární literatura

Publikace

COHEN, Gary B. *Němci v Praze 1861–1914.* Praha: Nakladatelství Karolinum, 2000.

ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem.* Praha: Československý spisovatel, 1990.

ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé?: národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938.* Praha: Paseka, 2013.

DEMETZ, Peter. *Dějště: Čechy: eseje.* Praha: Paseka, 2008.

DONATH, Oskar. *Židé a židovství v české literatuře 19. a 20. století. Díl II. Od Jaroslava Vrchlického do doby přítomné.* Brno: Oskar Donath, 1930.

DOUBEK, Vratislav. *Moderna, realisté a Die Zeit.* Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2012.

HOLÝ, Jiří (ed.). *Cizí i blízcí. Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století.* Praha: Akropolis, 2016.

HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence.* Praha: Mladá fronta, 1999.

HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody.* Praha: Slon, 2009.

HVÍŽDALA, Karel, PŘIBÁŇ, Jiří. *Hledání dějin. O české státnosti a identitě.* Praha: Nakladatelství Karolinum, 2018.

JUDSON, Pieter M., ROZENBLIT, Marsha L. (eds.). *Constructing Nationalities in East Central Europe.* New York – Oxford: Berghahn Books, 2009.

KIEVAL, Hillel J. *Formování českého židovstva: národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870–1918.* Praha: Paseka, 2011.

KLÁPŠTĚ, JAN, ŠEDIVÝ, IVAN (eds.). *Dějiny Česka.* Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2019.

KOŘALKA, Jiří. *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914.* Praha: Argo, 1996.

- KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka. Život v novinách (1895–1938)*. Praha: Paseka, 2003.
- KRÁL, Josef. *Československá filosofie: nástin vývoje podle disciplin. Řada spisů duchovědných, svazek 3*. Praha: Melantrich, 1937.
- KŘEŠŤAN, J., BLODIGOVÁ, A., BUBENÍK, J. *Židovské spolky v českých zemích v letech 1918-1948*. Praha: Sefer, 2001.
- MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní*. Praha: Melantrich, 1990.
- MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální: základy marxismu filosofické a sociologické 2*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000.
- MIKULÁŠEK, Alexej a kol. *Literatura s hvězdou Davidovou: slovníková příručka k dějinám česko-židovských a česko-židovsko-německých literárních vztahů 19. a 20. století*. Praha: Votobia, 1998.
- PEROUTKA, Ferdinand. *Boje o dnešek*. Praha: Fr. Borový, 1925.
- PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu. Výbor 1918–1923*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1998.
- PEROUTKOVÁ, Michaela. *Židovské identity v Československu před 2. světovou válkou a po ní*. Praha: Libri, 2016.
- PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 2001.
- POJAR, Miloš. *T. G. Masaryk a židovství*. Praha: Academia, 2017.
- RÁDL, Emanuel. *Národ a stát*. Praha: Masarykova studentská kolej, 1921.
- RÁDL, Emanuel. *Válka Čechů s Němci*. Praha: Melantrich, 1993.
- RÁDL, Emanuel. *Dějiny filosofie II. Novověk*. Praha: Votobia, 1999.
- RYCHNOVSKY, Ernst. *Masaryk a židovství*. Praha: Mars, 1931.
- SOUKUPOVÁ, Blanka. *Česká společnost před sto lety. Identita, stereotyp, mýtus*. Praha: Sofis, 2000.
- SOUKUPOVÁ, Blanka. *Český sebevědomý sen a evropská realita*. Praha: Sofis, 2001.
- SCHELLE, Karel, BEŇA, Jozef, TAUCHEN, Jaromír a kol. *Ústava a ústavní systém meziválečného Československa*. Ostrava: KEY Publishing, 2020.

Články

BOREK, David. Židovské strany v politickém systému Československa 1918–1938. In: *Moderní dějiny*, č. 11. Praha: Historický ústav, 2003.

CRHOVÁ, Marie. Politické strany a politika židovské menšiny. In: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–1938*. Brno: Doplněk, 2005.

GAJAN, Koloman. Masaryk a Max Brod. In: *Židovská ročenka 5761*. Praha: Židovská obec, 2001–2001.

GAJAN, Koloman. T. G. Masaryk, idea sionismu a Nahum Sokolov. In: *Židovská ročenka 5763*. Praha: Židovská obec, 2002–2003.

GAJAN, Koloman. T. G. Masaryk a židovská otázka za první republiky (se zřetelem ke hnutí národně-židovskému – sionismu a českožidovské asimilaci). In: *Posláním historik: pocta prof. Robertu Kvačkovi k 80. narozeninám*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012.

HOFMANOVÁ, Jana. Českožidovské hnutí očima Egona Hostovského. In: *Náchodsko od minulosti k dnešku. Sborník příspěvků k šedesátinám PhDr. Václava Sádla*, č. 6. Liberec: Nakladatelství Bor, 2009.

KREJČOVÁ, Helena. Siegfried Kapper Symbol českožidovského hnutí. In: *Židovská ročenka 5751*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1990–1991.

KREJČOVÁ, Helena. Výbory Spolku českých akademiků židů a Akademického spolku „Kapper“. In: *Paginae Historiae*, č. 7. Praha: Národní archiv, 1999.

KREJČOVÁ, Helena. Kalendář českožidovský 1881–1938. In: *Židovská ročenka 5750*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989–1990.

KREJČOVÁ, Helena. Českožidovská asimilace. In: *Židovská Praha. Glosy k dějinám a kultuře: Průvodce památkami*. Praha: TV Spektrum, 1991.

KŘEŠŤAN, Jiří. Dilemata židovské politiky v českých zemích v letech 1933–1938. In: *Paginae Historiae*, č. 7. Praha: Národní archiv, 1999.

SOUKUPOVÁ, Blanka. Češi-židé: židovství, češství a českoslovenství po vzniku Československé republiky. K identitě a mentalitě asimilující se menšiny. In: *Studie k sociálním dějinám*. Opava: Slezské zemské muzeum, 2002.

SOUKUPOVÁ, Blanka. Češi-židé. K identitě českožidovského hnutí. 1918-1926. In: *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*. Praha: Židovské muzeum, 2003.

- SOUKUPOVÁ, Blanka. Česká identita po vzniku Československé republiky. Antisemitismus jako faktor upevnění jsoucnosti? 1918-1920. In: *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*. Praha: Židovské muzeum, 2003.
- SOUKUPOVÁ, Blanka. Český antisemitismus jako dekulivace češství (1890-1938). In: *Studie k sociálním dějinám 11*. Praha: CLEO, pracoviště historické sociologie, 2004.
- SOUKUPOVÁ, Blanka. Českožidovská asimilace ve 30. letech 20. století. In: *Židovská ročenka 5765*. 2004-2005. Praha: Židovská obec.
- SOUKUPOVÁ, Blanka. Antisemitismus ve střední Evropě po první světové válce – stará ideologie v „novém“ starém světadílu. In: *Sto let: hodnota svobody, nebo cena za nezávislost?* Praha: Slon, 2018.
- VONDRÁŠKOVÁ, Iveta. The Czech-Jewish Assimilation Movement and Its Refraction of Czech National Traditions. In: *Judaica Bohemiae XXXVI*. Praha: Židovské muzeum, 2001.
- VYSKOČIL, Josef. Českožidovské hnutí. K 90. výročí založení Spolku českých akademiků židů. In: *Dějiny a současnost*, č. 4, roč. 8. Praha: Lidové noviny, 1966.
- VYSKOČIL, Josef. Perspektivy člověka ve světle humanitní ideologie. In: *Židovská ročenka 5728*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1967–1968.
- VYSKOČIL, Josef. Jindřich Kohn – Českožidovský humanisticko-ekumenický myslitel. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 1994.
- ZMARZLIK, Hans-Günter. Antisemitismus v Německém císařství v letech 1871–1918. In: *Židovská menšina v dějinách*. Olomouc: Votobia, 1997.

Encyklopedie

Encyklopaedia Judaica. Keter Publishing House. Jerusalem, 1971.

BUDIL, I., TYDLITÁTOVÁ, V., ARAVA-NOVOTNÁ, L. *Encyklopedie dějin antisemitismu*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2013.

CHURANĚ, Milan a kol. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. Praha: Libri, 1994.

MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník, A–O*. Praha: Karolinum, 1996.

<https://yivoencyclopedia.org/default.aspx>

https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Hlavn%C3%AD_strana

Abstrakt

Téma diplomové práce se zabývá jedním z proudů uvnitř židovské menšiny na území Čech na konci 19. století a v první polovině století 20. a to konkrétně proudem asimilačním, který byl zastoupen českožidovským hnutím. Práce předkládá čtenáři činnost hnutí od doby jeho vzniku, se zvláštním přihlédnutím k období první československé republiky, zabývá se utvářením jeho identity, které podléhalo společensko-politickému dění, a jeho postoji k české společnosti a československému státu. Také se zaměřuje na dílčí otázky, které souvisely s utvářením identity Čechožidů a na jejich vymezení se vůči sionismu a antisemitismu, jež proces asimilace do většinové společnosti narušovaly. Mimo to práce seznamuje čtenáře s životem a dílem jednoho z nejvýznamnějších představitelů českožidovského hnutí v období první republiky, kterým byl Jindřich Kohn, a jeho myšlenkovým odkazem, zejména s jeho pojetím asimilace a reflexí sionismu a antisemitismu.

Pro zpracování tématu byla použita literatura uvedena v seznamu na konci práce. Značná část byla věnována práci s prameny, konkrétně se jedná o dobové monografie představitelů českožidovského hnutí a dobová periodika. Z velké části se práce opírá o historické práce doc. PhDr. Blanky Soukupové, CSc, které se identitou a postojem českožidovského hnutí v rámci české společnosti zabývají.

Cílem práce je seznámit čtenáře s myšlenkovým vývojem českožidovského hnutí a s procesem utváření jeho identity ve většinové české společnosti v nově vzniklém národním státě, který završuje osobnost Jindřicha Kohna. Dále je cílem práce ukázat, zda tehdejší česká společnost byla otevřena a schopna asimilační proud Čechožidů přijmout a jakým způsobem se k němu vztahovala.

Abstract

This thesis inquires into the assimilation faction of the Jewish minority on the Bohemian territory at the end of the 19th century and first half of the 20th century which was represented by the Czech-Jewish movement. It presents the origins of the movement with a special focus on the period of the First Czechoslovak Republic. It examines the development of its identity which was formed by contemporary social-political events. The study presents the movement's attitudes towards Czech majority and towards the Czechoslovak state. It also describes its struggle with Anti-semitism and Zionism which were undermining the efforts of the assimilation into the major society. The thesis introduces Jindřich Kohn – the leading figure of this movement during the interwar period – and researches his attitude to assimilation and his reflection on antisemitism and Zionist movement.

The references can be found at the end of the thesis. Major part of the thesis was based on thorough work with the resource materials, more specifically monographs of the representatives of Czech-Jewish movement from that period and the then magazines. The main resources were historical studies by associate professor Blanka Soukupová who was researching the Czech-Jewish movement.

The aim of the study is to introduce the development of Czech-Jewish movement and the process of creation of its identity within the Czech majority in a newly founded national state. The presentation is topped off with the personality of Jindřich Kohn. The thesis also examines the ability of the Czech society - and its readiness - to accept the assimilation of Czech-Jews and the ways in which it was approaching its Jewish minority.

